

ISÄ, POIKA JA MIES:
Mieheksikasvun filosofia

Santeri Kataja
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian maisteriohjelma, filosofia
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Santeri Kataja	
Työn nimi Isä, poika ja Mies: Mieheksikasvun filosofia	
Oppiaine Filosofia	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Syksy 2021	Sivumäärä 75
Ohjaaja Joonas Taipale	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielmassani käsittelen pojan kasvua mieheksi ja isän roolia tässä prosessissa. Poika ei ole vielä varsinaisesti mies, vaan vasta miehen esiaste. Vaikkakin käsittelen sukupuolta pohjimmiltaan biologisena ominaisuutena, kaikkia sukupuoleltaan miehiä ei faktisesti pidetä yhtä maskuliinisina. Olen siis pyrkinyt luomaan kuvauksen siitä, millaiset ominaisuudet on melkein yleismaailmallisesti katsottu mieheydelle ominaisimmiksi ja kuinka isä voi osaltaan vaikuttaa näiden ominaisuuksien ilmentymiseen pojassaan. Erityishuomion mieheyttä käsitellessäni annan työnteon ja elättämisen sekä väkivallan ja urheuden teemoille. Tarkastelen aihetta eklektisesti ja yleisellä tasolla pitkälti psykologisesta ja antropologisesta näkökulmasta. Psykologian sisällä psykoanalyttiset ja evoluutiopsykologiset ajatukset saavat suurimman roolin, kun taas antropologian saralla lähtökohtanani toimii Arnold van Gennepin (1873–1957) klassinen malli siirtymäriittien kolmivaiheisuudesta.</p> <p>Johtopäätökseni on, että sosiokulttuurisessa merkityksessä mieheksi tullaan karkeasti ottaen kahdella tavalla. Monissa kulttuureissa, ml. omassamme, tie pojasta mieheksi on sekä alku- että päätöspisteltään yleensä määrittämätön, kun taas toisissa, usein primitiivisemmissä ympäristöissä siirtyminen roolista toiseen voi olla hyvin selvärajainen ja yhtäkkinen. Jälkimmäisessä tapauksessa yhteisön konkreettiset ja kuvainnolliset isät tekevät pojista miehiä siirtymäriitin kautta, kun taas omassa individualistisessa kulttuurissamme isän roolia mieheyden eteenpäin siirtämisessä ei aivan samalla tavalla korosteta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö isä olisi myös nykyajan pojille äärimmäisen merkittävä henkilö, sillä etenkin nuorella iällä isä toimii pojalle tyypillisesti keskeisimpänä roolimallina miehenäoloon liittyen. Isä vaikuttaa teoillaan ja tekemättä jättämisillään poikansa elämään, tulevaisuuteen ja käsityksiin huomattavan paljon, ja tämä vaikutus alkaa välillisesti jo ennen syntymää. Harjoittipa kulttuuri mieheysinitiaatioita tai ei, isä kytkeytyy jopa poissaolevana väistämättä pojan kasvuprosessiin. Oman, biologisen isän läsnäolo on tuskin välttämätöntä, että poika voisi niin sanotusti oppia hyväksi miehenä olemisessa tai saisi rakennettua hedelmällisen suhteen omaan mieheYTEensä, mutta parhaimmillaan isä edesauttaa teoillaan molempia näistä. Miehet toteuttavat mieheyttään monilla eri tavoilla, mutta kaikki tavat eivät liene miehen itsensä ja muun maailman kannalta yhtä hedelmällisiä ja mielekkäitä. On siis väliä sillä, <i>mitä</i> kasvattava isä tai initioivat heimonvanhimmat pojalle opettavat ja eteenpäin siirtävät.</p>	
Asiasanat: mies, mieheys, maskuliinisuus, poika, pojan kasvu, isä, isyys, initiaatoriitti, psykologia, antropologia, kasvatus, Arnold van Gennep	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYSLUETTELO

SISÄLLYSLUETTELO	3
1. JOHDANTO	4
1.1 Tutkimusaihe ja tutkielman rakenne	4
1.2 Tutkimuksen metodiikasta, lähtökohdista ja lähteistä	5
2. MIEHEYDEN ÄÄRIVIIVAT	8
2.1 Mieheyden käsite ja maskuliinisuus	8
2.2 Miehen tehtävä	10
2.2.1 Työ ja elättäminen	10
2.2.2 Urheus ja väkivalta	13
2.3 Taktiset hyveet	16
2.4 Yhteenveto: mitä on Mieheys?	19
3. ISÄ JA POIKA	25
3.1 Isä meidän	25
3.2. Isä varhaislapsuudessa (ikävuodet 0-2)	26
3.2.1 Isän merkitys lapselle	26
3.2.2 Lapsen merkitys isälle	30
3.3 Isä leikki-iässä ja keskilapsuudessa (ikävuodet n. 2-12)	33
3.3.1 Isä hillitsijänä ja villitsijänä	33
3.3.2 Isä pojan kasvun tukijana tai rampauttajana	37
3.3.3 Poissaoleva isä ja isänkorvikkeet	40
3.4 Yhteenveto	42
4. INITIAATIO MIEHEYTEEN	43
4.1 Kaksi reittiä, yksi suunta	43
4.2 Mieheysinitiaation peruskaava	43
4.2.1 Siirtymäriitti ja liminaalisuus	43
4.2.2 Rituaalinen isä ja äidistä erottaminen	45
4.2.3 Tuska ja vaikeudet Mieheyden portilla	51
4.3 Initiaatio - uhka vai mahdollisuus?	53
5. LOPETUS	61
5.1 Yhteenveto	61
5.2 Vastaamatta jääneet kysymykset ja tutkielman puutteet	62
LÄHDELUETTELO	64

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe ja tutkielman rakenne

Tutkielmani aiheena on se prosessi, jonka kautta poika muuttuu pojasta mieheksi. Varsinainen tutkimusongelma on selvittää isän merkitys tässä kehityskulussa ja sen lopputuloksen luonteessa. Johtopäätös voidaan tiivistää sanomalla, että isän vaikutus pojan ja nuoren miehen kasvuun on valtaisa. Hahmotan kasvutapoja olevan yksinkertaisesti jakaen kaksi: tietyissä kulttuureissa sosiokulttuuriseksi mieheksi tullaan strukturoidun, joskus hyvin yhtäkkisen siirtymäriitin kautta, kun taas esim. omassa ympäristössämme prosessi on pitkä, eikä lainkaan selvärajainen. Muutoksen epämääräisyydestä huolimatta myös täällä poika miehistyy, ja harva kohdistaisi neljätoista- ja neljäkymmenvuotiaaseen miespuoliseen ihmiseen täysin samanlaisia rooliodotuksia. Tutkimukseni lähtökohtana on se, että mieheys on biologisesta pohjastaan huolimatta tietyssä mielessä hankittu ominaisuus: pojaksi synnyttään, mieheksi tullaan. Pysin luomaan kuvauksen siitä, miten kasvu mieheksi yleisellä tasolla tapahtuu ja mikä isän rooli tässä kaikessa on. Analyysini on nimenomaan yleisellä tasolla liikkuvaa, sillä kyse on hyvin monivivahteisesta asiasta. On sanomatta selvää, että kaikki esittämäni asiat eivät *täysin* koske jokaista miestä, tai kenties ketään yksittäistä miestä. Kyse on suuren tiivistämisestä pieneksi, paikoin karkestakin yleistyksistä, keskivertaisuuksista sekä eräänlaisen perimmäisen tarinan kertomisesta. Vaikka tuo tarina ei kerrokaan kenestäkään yksilöllisestä pojasta tai miehestä, kertoo se kenties jollain tasolla heistä kaikista.

Tarina-metaforani mukaisesti näen oman roolini näiden hajallaan olevien tarinan osien kokoajana. Kuten Elias Lönnrot kokosi *Kalevalan* pitkälti jo olemassaolevista runoista, samoin itse tiivistän sen, minkä joku jo varmasti tietää. Poikana, miehenä ja isänä oleminen ovat ilmiöinä paljon filosofiaa ja kirjoitustaitoa vanhempia, joten niistä puhuessaan joutuu pakosti vuoropuheluun jonkin ikiaikaisen kanssa. Näin on ainakin silloin, jos asian käsittelyssä ei pitäydy vain nykyajan länsimaissa. Mikäli tutkimusaiheenani olisi isän rooli mieheksi kasvussa 2000-luvulla, näyttäisi lopputulos osin erilaiselta. Vaatimattomana tavoitteenani on kuitenkin laatia kuvaelma, jota voisi luonnehtia yleisinhimilliseksi, tai paremminkin yleismiehiseksi. Pysin karistamaan yltäni postmodernin länsimaalaisuuden ja tarkastelemaan tutkittavaa ilmiötä sekä ajan että paikan suhteen laajemmin, sillä näin toivon paremmin tavoittavani sen, mikä mieheydessä ja sen omaksumisessa on kaikkein perimmäisintä. Koska kuitenkin 21. vuosisadan Suomi on minulle ympäristönä tutuin, on linkki juuri tähän aikaan ja paikkaan tekstissä väistämättä voimakkain.

Johdantoluvun jälkeen luon luvussa 2 kiteytyksen siitä, mitä mieheys, tai pikemminkin Mieheys pohjimmiltaan on – ison alkukirjaimen merkitys selviää

edempänä. Koska tutkimus käsittelee juuri mieheksi kasvua, on tärkeää sivumäärän puitteissa mahdollisimman tarkoin selvittää, mistä varsinaisesti ollaan miehistä puhuttaessa puhumassa. Pyrin kuvaamaan, millaiset ominaisuudet on tavattu nähdä mieheydelle ominaisimpina. Laajasti jaettu taipumus pitää jotakin ominaisuutta mieheydelle ominaisena ei välttämättä faktisesti *tee* siitä mieheydelle ominaista, mutta en voi nähdä sattumana tiettyjen asioiden usein toistuvaa, ylikulttuurista korostamista. Luvussa 3 taas tarkastelen poikavuosien ja isäsuhteen merkitystä mieheksitulolle ja miehenäololle, sillä isä toimii pojalle tärkeänä mallina sen suhteen, mikä mies on. Luvussa 4 käsittelen sitä, mikä merkitys isän tai kuvainnollisten isien suorittamalla initiaatiolla on; lukuisissa kulttuureissa, toisin kuin omassamme, siirtyminen poikuudesta mieheyteen tapahtuu siirtymäriitin kautta. Lopuksi on vuorossa lyhyt kokoava yhteenveto ja lopetus luvussa 5.

1.2 Tutkimuksen metodiikasta, lähtökohdista ja lähteistä

Alleiviivaan, että yksi tutkielma ei riitä antamaan kokonaisvaltaista kuvausta isän rinnalla mieheksi kasvamisesta. Kaikkien näkökulmien samanaikainen käsittely ei ole mahdollista, joten tarkastelen aihetta lähinnä psykologian ja antropologian kautta. Psykoanalyysiin ja evoluutiopsykologiaan vivahtavat ajatukset tulevat oman mielenkiintoni takia psykologian sisällä eniten painottuneiksi. Tutkimusmetodina on toki filosofisen analyysin tekeminen, mutta aiheen käsittely ei uskoakseni olisi hedelmällistä ilman empiirisempiin aloihin tukeutumista. Puhtaan filosofisen lähdemateriaalin käyttö jääkin vähäiseksi, sillä tutkielman filosofinen luonne toteutuu enemmän koulutustaustani kuin lähteiden kautta. Vaikka sanonkin analyysini liikkuvan yleisellä tasolla, ei se kykene olemaan yleistä sanan aidossa merkityksessä. Hahmottelen joitain yleisiksi luonnehdittavia kiteytyksiä, mutta on silti syytä korostaa, että kyse on vain yhden miehen näkökulman yhdestä valikoidusta sektorista. Olen tehnyt työni omista lähtökohdistani käsin, ja toisenlaisesta näkökulmasta asiaa tarkkaileva voi nähdä samat asiat toisin. Olisikin epärehellistä teeskennellä, että tämänkaltaista aihetta voisi lähestyä täysin neutraalisti ja objektiivisesti, sillä mieheyttä tutkiessani tutkin väistämättä myös itseäni (Kahn 2009, 118); minulla on poikana, miehenä ja (toivottavasti) tulevana isänä omat vinoumani sen suhteen, miten tutkimani asiat näen. Vaikka yksilöllinen psykologiani, henkilöhistoriani ja maailmankatsomukselliset kantani värittävätkin aiheen tutkimista, yritän silti parhaani mukaan tarkastella asioita sellaisina kuin ne ovat, eikä vain sellaisina kuin ne minulle ilmenevät.

Objektiviisuuspyrkimyksistäni huolimatta jotkin ajatuskulkuni ja johtopäätökseni voivat ehkä vaikuttaa lukijasta epätavallisilta. Yksi merkittävä syy on se, että tietyt lähtökohtani (e.g. biologispohjainen lähes-essentialismi) ovat kenties verrattain epäsuosittuja tieteenalani piirissä. Ajatukseni on, että mieheyden pohjimmainen

essentia on ehdottoman biologinen, mutta mieheys tulee todella olevaksi vasta kulttuurin, kielen ja kasvatuksen kautta. Sekä maskuliinisuuden että feminiinisuuden siemenet siis versovat biologisesta mullasta, mutta kasvi itsessään on olemassa myös "korkeammalla", kielellis-sosiokulttuurisella tasolla. Kulttuuriset käytänteet muokkaavat sitä, mitä mieheys, naiseus ja ihmisyytys varsinaisesti tarkoittavat, mutta näen, että edellä mainituilla on silti olemassa ihmisajattelusta riippumaton perusolemus. Tätä näkemystä tukee se, että kuten jäljempänä nähdään, käsitys mieheyden perusolemuksesta on eri aikoina ja eri paikoissa ollut hyvinkin samanlainen. Tämä luullakseni kielii siitä, että ko. essentia on jotain sellaista, mitä ei ole *pelkästään* kulttuurisesti tuotettu, vaan on olemassa miehissä sisäsyntyisesti vähintään jonkinlaisena latenttina potentiaalina. Jotta tutkielmani pysyisi järkevissä mitoissa, en pyri syvällisesti pohtimaan mieheyden pohjimmaisinta ontologiaa, ja vastaavasti biologian käsittely jää melko vähäiseksi. Ohimennen tosin viittaa myös siihen, koska sukupuolen käsittelyä ei uskoakseni voi täysin erottaa biologisesta todellisuudesta, sillä juuri tuossa todellisuudessa se pohjimmiltaan on olemassa.

Toinen tutkimukseni omalaatuisuus liittyy sen ehkä paikoin emansipatoriseksi kuvattavaan sävyyn. Hahmotan nimittäin, että etenkin nykyisin tehtävä yhteiskuntatieteellinen tutkimus mieheydestä tuntuu usein lähestyvän asiaa eri tulokulmasta kuin minä. Ajallemme tyypillistä vaikuttaa olevan hegemonisen tai toksisen maskuliinisuuden kritisointi ja ehkä jopa pyrkimys mieheyden dekonstruktioon, kuten jäljempänä mainitsen. Tämä on tietysti erittäin yleistävä väite, mutta ajan henki laajemminkin vaikuttaa usein olevan mieheyttä vähättelevä ja toisinaan jopa parjaava. Kenties vähemmälle huomiolle jää siis se ajattelutapa, että maskuliinisuus perusmuodossaan on hyvä, arvokas ja kaunis asia, jota maailma kaipaisi nimenomaan lisää. En lainkaan kiistä tiettyjen miehiin stereotyyppisesti liitettyjen toimintatapojen haittapuolia, mutta yleisesti ottaen tutkimukseni tavoitteena ei ole miesolennon "korjaaminen", vaan kuvaaminen. Tutkimusaihe ei ole monimutkaisuudessaan lainkaan mustavalkoinen, mutta tuon ehkä enemmän esille miehiin, isiin ja poikiin liittyviä positiivisia puolia, sillä koen niiden jäävän tänä päivänä liian vähälle huomiolle. Vaikkei työni aiheena olekaan etiikka, myönnän, että tietyt normatiiviset käsitykset paistavat riveiltä ja niiden väleistä. Omat ihanteeni osaltaan vaikuttavat siihen, kuinka esimerkiksi isän roolin tai miehen tehtävän näen, enkä näin ollen voi tarkastella aihetta mistään Arkhimedeiden pisteestä.

Filosofia sopinee aiheen tutkimusvälineeksi varsin hyvin, kun otan filosofisen analyysin tueksi materiaalia empiirisemmiltä aloilta, enkä eksy liian kauaksi arkisen ihmisenäolon realiteeteista. Iso osa lähdemateriaalistani menee psykologian puolelle, ja näissä lähteissä käsitellään pitkälti lapsuutta, poikuutta ja isyyttä. Viittaa myös jokuseen monialaiseen artikkelikokoelmaan, kuten *Handbook of father involvement* (2013). Yksi inspiroivimmista lähteistäni, David Gilmoren teos *Manhood in the Making*

(1990) edustaa puolestaan antropologiaa, ja luvussa 4 vetoan Arnold van Gennepin (1873–1957) klassiseen malliin siirtymäriittien kolmivaiheisuudesta. Mieheydestä ja mieheksi kasvusta on kokemusta myös muilla kuin tutkijoilla ja professoreilla, joten koen antoisaksi nostaa lisäksi esille valikoituja ajatuksia akateemisen maailman ulkopuolelta. Oman panoksensa antavat esimerkiksi Ryan Michler ja Jack Donovan, joiden kiteytykset tuovat työlleni tiettyä rakenteellista selkeyttä. Tämä maalaileva listaus ei ole kattava, ja viittaaan myös lukuisiin yksittäisiin tutkimuksiin ja tilastoihin. Antropologia ja historia tukevat psykologiaa, ja tieteidenväliset artikkelit ja niin sanotusti tavallisten miesten mietteet antavat laajempaa perspektiiviä aiheen käsittelylle. Pyrkimyksenäni on ollut luoda tutkielmastani kokonaisuus, joka välttää sekä akateemisen snobismin, epätieteellisen rahvaanomaisuuden että tutkittavan aiheen liiallisen taiteilijahenkisen mystifioinnin ja runollisuuteen lankeamisen. Sikäli kun on olemassa jonkinlainen ikivanha ja pohjimmainen tarina pojasta, isästä ja Miehestä, pyrin kertomaan sen.

Painotan, etten mahdu esittämään niin paljon kriittisiä kommentteja ja kysymyksiä kuin olisi ihanteellista. En ota minkään tahon ajatuksia annettuina, mutta tutkielma leviäisi liiaksi joka suuntaan, jos ryhtyisin eksplisiittisesti kyseenalaistamaan vaikkapa psykoanalyttisten tai jungilaisten ajatusten tieteellisyyden tai tuomaan jatkuvasti ilmi poikkeuksia, joissa henkilön X ajatus Y ei päde – ne eivät nimittäin aina päde. Olisi toisen tutkielman aihe vertailla keskenään erilaisten mieheyskäsitteiden mielekkyyttä, tehdä syvällistä käsiteanalyysia, tai pohtia mieheyden tulevaisuutta. Pyrinkin eklektisen yleisesityksen luomiseen ja pisteiden yhdistämiseen, en lähteideni pikkutarkkaan pureskeluun. Olen monin paikoin pakotettu maalaamaan suurella pensselillä, sillä esimerkiksi pelkän mieheyden analyysi olisi kirjasarjan aihe jo itsessään. Tiedostan myös, että vaikkapa feministisestä filosofiasta tai sosiaalisesta konstruktionismista ammentaen olisi monille väitteilleni löydettävissä vastaväitteitä. En kuitenkaan voi mahduttaa tähän tutkielmaan kaikkea sitä kritiikkiä, jota sekä lähdemateriaaleissani esiintyviä kantoja että omia ajatuksiani vastaan voitaisiin esittää, ja yhtä vähän voin uhrata sivutilaa näiden kritiikkien kritiikille. Esimerkiksi feministisen filosofian, sosiaaliseen konstruktionismiin ja kriittiseen miestutkimukseen tarjoamien näkökulmien käsittely jääkin aiheenrajausten nimissä vähäiseksi. Poikuus, mieheys ja isyys ovat tavattoman laajoja aiheita, joista on kirjoitettu huomattavan paljon. Näin ollen en tutkielmanteon puitteissa pysty kovin syvällisesti perehtymään kaikkiin mahdollisiin aiheeseen liittyviin katsantokantoihin, ja vaikka pystyisinkin, ei kaikkien ajateltavissa olevien näkökulmien käsittely mahtuisi samoihin kansiin.

2. MIEHEYDEN ÄÄRIVIIVAT

2.1 Mieheyden käsite ja maskuliinisuus

Jotta voidaan tutkia mieheksi kasvamista, on vastattava kysymykseen, mikä mies on. Yksinkertaisin vastaus lienee, että XY-sukupuolikromosomeilla varustettu aikuinen ihminen, mutta tämä on liiallisen yksinkertaistavaa. XY-kromosomeilla¹ varustetut aikuiset ihmiset ovat toki miehiä, mutta olen enemmän kiinnostunut mieheydestä sosiokulttuurisena ja psykologisena inhimillisen olemassaolon tapana. Poika ei ole vielä mies, vaan pelkästään sellaisen esiaste. Sopivien kromosomien lisäksi jonkinlainen vuosissa mitattava varttuminen siis vaaditaan siihen, että miespuolista lasta aletaan pitää miehenä. Poikavauvaan voidaan toki viitata vaikkapa ”pikkumiehenä”, mutta kukaan tuskin erehtyisi siitä, kumpi on isä ja kumpi vauva. Aikuinen XY-kromosomeilla varustettu aikuinen ihminen voi kuitenkin olla olematta mies sanan siinä merkityksessä, jossa sitä usein tutkielmassani käytän.

Selkeyden – näin toivon – vuoksi teen erottelun miehiin ja Miehiin. Pienellä alkukirjaimella kirjoitettuna *mies* viittaa keneen tahansa miespuoliseen aikuiseen täysin riippumatta hänen ominaisuuksistaan, statuksestaan, psyykestaan ja muista seikoista. Isolla alkukirjaimella kirjoitettuna *Mies* taas viittaa sellaiseen mieheen, joka täyttää ne ehdot, joiden täyttäminen katsotaan edellytykseksi perusolemuksellisena ja myös (erittäin laajasti ilmaistuna) ideaalisena miehenä olemiselle. Millainen sitten on ”perusolemuksellinen ja laajasti ilmaistuna ideaalinen” mies, eli Mies? Tämä luku on omistettu juuri kyseisen kysymyksen käsittelylle. Ennen tuohon aiheeseen siirtymistä on syytä eksplikoida se lähtökohta, jonka toivon mukaan onnistun tyydyttävästi perustelemaan: mieheys saavutetaan miespuoliseksi syntymällä ja kasvamalla aikuiseksi, kun taas Mieheys vaatii näiden ehtojen lisäksi paljon muutakin. Tuleminen mieheksi ei varsinaisesti ole kiinni miehestä itsestään, kun taas Miehen status on jotain ideaalista, hankittua, ylläpidettyä ja tyypillisesti myös toisten ihmisten, erityisesti miesten, tunnustuksen vaativaa (esim. Gilmore 1990, 11). Näin ollen jokainen Mies on mies, mutta jokainen mies ei ole Mies. Tässä luvussa pyrin kuvaamaan, millaiset seikat vaikuttavat olevan keskeisiä Mieheyden kannalta.

Mieheys on jotain, mitä aktiivisesti tavoitellaan, lähestytään, kanavoidaan, tehdään ja ollaan. Se on luonteeltaan sekä biologista että kielellistä, sekä yksilopsykologista että voimakkaan sosiaalista. Tällaiset ristiriitaiset luonnehdinnat ovat omiaan sekoittamaan lukijan, mutta luvun loppuun mennessä olen toivottavasti onnistunut tekemään selväksi, mistä oikein puhun. Pysyäkseni aiheessa en ryhdy pohtimaan

¹ Klinefelterin syndrooman tapauksessa miehellä on kromosomit XXY, ja muitakin samantyyppisiä poikkeavuuksia on. Silti esimerkiksi Klinefelter-miehet eivät välttämättä ole puutteellisesti miehiä siinä merkityksessä kuin mieheyttä tutkielmassani pitkälti käsittelen.

usein tehtyä erottelua biologiseen (*sex*) ja sosiaalisen sukupuoleen (*gender*) enkä myöskään transsukupuolisuuden kysymyksiä.

Veljellisen läheinen sukulaiskäsite Mieheydelle on maskuliinisuus eli miehekkyyys, ja näkökulmastani ne ovat sisällöllisesti jokseenkin päällekkäisiä. Esimerkiksi Merriam-Webster -sanakirja (2021, s.v. *masculinity*) määrittelee maskuliinisuuden seuraavasti: "Miessukupuolen ominaislaatu tai luonto: maskuliinisenä ja miehekkäänä olon laatu, tila tai aste."² Dictionary.com (2021, s.v. *masculinity*) taas sanoo maskuliinisuuden olevan "jotain, jota perinteisesti pidetään miehelle ominaisena."³ Maskuliinisuus ei kuitenkaan täysin tavoita sitä, mitä haen takaa, ja siksi olen tutkielmassani päätenyt puhumaan maskuliinisuuden sijaan Mieheydestä. Mainitut sanakirjamääritelmät maskuliinisuudelle ovat sinänsä hyviä, mutta yhtä ja samaa termiä käytetään silti tieteessä ja muussa keskustelussa hyvin erilaisilla tavoilla. Osaksi tästä syystä maskuliinisuus tuottanee myös lukijoille keskenään yhteismitattomia mielikuvia. Jos olisin päätenyt puhumaan Mieheyden sijaan pelkästään maskuliinisuudesta, olisin tietenkin määritellyt maskuliinisuuden tavalla, joka parhaiten palvelee tutkimustani. Tästä olisi kuitenkin herkästi seurannut se, että käsitteen muunlaiset määrittely- ja käyttötavat olisivat jääneet aaveiden lailla leijumaan jonnekin taustalle. Paljon sanoja ja ajatustyötä olisi täytynyt uhrata sille, että olisin saanut tutkielmassani sovitettua yhteen ne erilaiset tavat, jolla maskuliinisuudesta puhutaan sekä lähdemateriaaleissani että muualla. Näistä syistä päädyin jo varhaisessa vaiheessa tutkimustani pelaamaan alkukirjaimen koolla, enkä ole kokenut tarpeelliseksi alkaa keinotekoisesti muutamaa tätä toimintatapaa. Käytän kylläkin lukuisissa tekstinkohdissa adjektiivia *maskuliininen*, mikä tämän tutkielman kontekstissa tarkoittaa *Mieheydelle ominaista*. Muutoin puhun kuitenkin Mieheydestä, enkä tämän jälkeen ala ruotimaan sitä, mitä juuri maskuliinisuus pitää sisällään käsitteellisellä tasolla. Joskus käytetty termi *traditionaalinen maskuliinisuus* on ehkä lähellä Mieheyttä, mutta ei silti ole täysin sama asia kuin Mieheys. Viittaan lyhyesti myös hegemonisen maskuliinisuuden käsitteeseen, joka ei sekään tietystä päällekkäisyydestä huolimatta merkitse Mieheyttä. En kuitenkaan mahdu analysoimaan Mieheyden ja hegemonisen tai traditionaalisen maskuliinisuuden käsitteiden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tiedostan, että enimmäkseen Mieheydestä maskuliinisuuden sijaan puhuminen mahdollisesti etäännyttää tutkielmaani muista aiheeseen liittyvistä teksteistä, mutta olen silti kokenut tämän toimintatavan palvelevan juuri tämän tekstikokonaisuuden selkeyttä ja napakkuutta. Käsitteenä *Mies* karkeasti ottaen tiivistää sen, millainen miesolennon oletettu essentia parhaan ymmärrykseni mukaan on.

Näiden käsitteellisten selvennysten jälkeen voin siirtyä luvun pääasialliseen aiheen käsittelyyn eli Mieheyden ääriviivojen piirtämiseen. Keskityn luvussa 2 lähinnä

² "The quality or nature of the male sex: the quality, state or degree of being masculine or manly."

³ "Something traditionally considered to be characteristic of a male."

“lopputuotteen” kuvailuun, kun taas luvuissa 3 ja 4 perehdyn siihen, kuinka Mieheksi kasvaminen tai kasvamatta jääminen tapahtuu. Luku 3 kuvaa etupäässä prosessin vähittäisyyttä ja alkuaikojä, luku 4 taas yhtäkkisyyttä ja nuoruusikää.

2.2 Miehen tehtävä

2.2.1 Työ ja elättäminen

Antropologi David Gilmoren kirja *Manhood in the Making* (1990) on kokoelma erilaisten miesten samanlaisuuksia. Oltiinpa Välimeren alueella, Kaakkois-Aasiassa, Oseaniassa, Amazonin sademetsässä tai Afrikassa, samat teemat toistuvat. Vaikuttaa siltä, että huomattavan usein samat asiat katsotaan Mieheydelle ominaisiksi, kun taas vastakkaisesta toiminnasta on seurauksena se, ettei miestä pidetä juuri minään – ehkei edes sukupuoleltaan miehenä (esim. Sanders 2008, 2435). On olemassa tiettyjä kulttuurista melko riippumattomia perustehtäviä, jotka miehen tulee täyttää ollakseen Mies. Seuraavaksi esittelen näistä tehtävistä kimpusta kaksi: työn tekemisen ja perheen elättämisen sekä urhoollisuuden osoittamisen ja tarvittaessa väkivallan käytön. Nämä teemat ovat läheisesti läsnä myös tulevissa luvuissa.

Gilmoren teoksessa toistuva teema on maine kovana työmiehenä: Mies⁴ tekee ahkerasti töitä ja on osaava ja taitava. Esimerkiksi Brazilian sademetsässä elävän mehinaku-kansan keskuudessa tosimites on se, joka herää aikaisin aamulla täynnä energiaa ja tarmoa ja lähtee sitten vaaroja kaihtamatta metsälle tai kalaan. Laiskaa ja myöhään nukkuvaa miestä taas pidetään epämiehekkäänä loiseläjänä, joka ei hanki heimolle riittävästi ruokaa. Papua-Uuden Guinean vuoristoseudulla pidetään vastaavasti arvossa miestä, joka menestyy maanviljelyssä ja on näin ruoan kannalta nettomaksaja, eikä -saaja. Säästäväisyyttä pidetään hyveenä, mutta ruoan ja omaisuuden kartuttamisen tarkoituksena on ennen pitkää jakaa vauaus eteenpäin heimon muille jäsenille. Hyvä työmies saa aikaiseksi paljon ja patistaa muitakin ahkeroimaan, mutta lopulta miehestä tekee Miehen (*Big Man*) juuri hankitun vaurauden jakaminen eteenpäin. Mies ei siis ole elätettävänä, vaan hän elättää. Vastaavasti Itä-Afrikan samburu-heimon keskuudessa Miehen kuuluu kasvattaa karjalaumansa kokoa, työskennellä väsymättä ja antaa yhteisölle enemmän kuin siltä ottaa. Muuten hän on *laroi* eli laiska ja toistaitoinen tuhlailija, jota halveksitaan. Mikronesian Truk-saarilla, Kiinassa ja Espanjassa hahmotustapa on samantyylinen: Miehen kuuluu työskennellä kovasti ja hankkia näin elanto itselleen ja perheelleen. (Gilmore 1990, 48, 72, 85–86, 101–104, 132–133, 171–172.)

Varmasti jo ennen suon, kuokan ja Jussin aikoja myös oman kulttuuriimme mieheysihanteeseen on osaltaan kuulunut vaivoja säästämätön työnteko. Totta kai

⁴ Koska tekstissäni teen erottelun miehiin ja Miehiin, käytän selkeyden vuoksi isoa alkukirjainta myös viitatessani lähteisiin, joissa miesasioista kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella, mutta juuri Mieheyden merkityksessä.

myös naisen ahkeruus on tavattu nähdä hyveenä, mutta kenties suomalainen työmies on kulttuurisena hahmona vielä toimeliasta emäntää korostuneempi – lähes myyttinen. Nykymaailmassa metsästys on muuttunut elinehdosta harrastukseksi ja perheen voi elättää uudisviljelyn sijaan näppäimistöä näpyttämällä, mutta työ toimii usein edelleen miehen mittana (ks. esim. Puohiniemi ja Nyman 2007, 3–4, 25–29). Vaikka naiset käyttivätkin vuonna 2009 kotitöihin ja lastenhoitoon päivää kohden noin 70 minuuttia enemmän aikaa kuin miehet (THL 2020a), tekivät miehet ansiotyötä viikossa keskimäärin 38 tuntia ja naiset 32 (THL 2021b). Osin tämä selittyy äitiysvapailta, mutta ei täysin. Lisäksi työalojen eriytyminen sukupuolen mukaan on monilla aloilla edelleen todella voimakasta⁵, ja juuri miesten harteille kasautuvat fyysisesti raskaimmat ja ”likaisimmat” työt, kuten rakentaminen, logistiikka ja moninaiset infrastruktuurin ylläpitoon ja raskaaseen teollisuuteen liittyvät tehtävät (THL 2020b). Edellämäin mainitut ovat aloina terveydelle vaarallisimpia (TVK 2020), joten ei olekaan ihme, että miehille sattuu työtapaturmia noin kaksi kertaa enemmän kuin naisille (SVT 2016). Miehille töissä sattuneet tapaturmat ovat myös keskimäärin vakavampia, ja etenkin työkuolematilastoissa miesten yliedustus on massiivista (SVT 2018). Yksi vuoden 2019 tilastomerkinnoista sattui kotikaupungissani Alajärvellä: Naapuritalon isäntä oli niittämässä traktorilla ojanpenkkoja aamuyöstä. Rekka törmäsi traktorin perään, ja mies kuoli. Hänen vaimonsa kirjoitti lehdessä lyhyessä muistokirjoituksessaan: ”Olit työnarkomaani ja aina töissä.” Tuokin työmies kuoli samalla tavalla kuin eli.

Tilastonostojen pohjalta voidaan todeta, että kuten muualla, myös nyky-Suomessa miehin työnteko on usein fyysisesti raskasta, vaarallista ja luonnonolojen armoilla tapahtuvaa toimintaa. Tämänkaltaiset työt ovat toki vähentyneet vuosikymmenten aikana, ja myös miesvaltaisilla aloilla työn luonne on muuttunut: nyt Jussi kuokkii suon konein eikä käsin. Vaikka kehitys onkin ollut kohti fyysisesti kevyempää ja turvallisempaa työelämää, silti myös länsimaissa jäljellä olevat ”epäsiistit ulkotyöt” ovat paljon yleisemmin miesten heiniä. On tosin mainittava, että miehet tunnetusti ovat yliedustettuina myös parhaiten palkatuissa ja eniten päätäntävaltaa sisältävissä tehtävissä. Kääntöpuolena on, että enemmistö syrjäytyneistä, kodittomista, vangeista ja muista yhteiskunnan laitaläjäistä on miehiä (esim. THL 2021a). Lisäksi miehiä on noin kolme neljäsosaa itsemurhan tehneistä (Värnik 2012). En käsittele asiaa pidemmästi, mutta tutkiessani olen havainnut, että miehenäololle on tunnusomaista suuri hajonta kaikilla elämäneloilla: yhteiskunnan kaikkein suurimmista ”voittajista” useimmat ovat miehiä, mutta sama pätee myös ”häviäjiin” (esim.

⁵ Suomessa ja muissa tasa-arvon kärkimaissa sukupuolten segregaatio työaloilla on nimenomaan erityisen voimakasta (esim. Toivonen ja Rissanen 2019). Asianlaidan syitä avaa esim. Baron-Cohen (2004). Lyhyesti sanottuna miehet ja naiset eriytyvät tasa-arvoisimmassa maissa työurillaan voimakkaimmin siksi, että näissä maissa he ovat vapaimpia toteuttamaan keskimääräisiä sisäsyntyisiä tendenssejään. Baron-Cohen kiteyttää, että keskimäärin miehiä kiinnostavat asiat, naisia ihmiset. Tämä yleistys sopii hyvin yhteen niiden valintojen kanssa, joita opiskelemaan hakeutuessa tehdään. Esimerkiksi STEM-aloilla on suuri miesenemmistö, hoitoalalla taas naisenenemmistö.

Vandello ym. 2008, 1327). Voisikin todeta, että mieheksi syntyminen on *high risk, high reward* -tyyppinen tilanne. Asian huomasi myös Arto Jokinen (1999, 17–18).

Ryan Michler on havainnut saman, minkä Gilmore ja minä, eli että perheen elättäminen työtä tekemällä on kautta aikain tavattu usein nähdä Mieheyden kannalta perimmäisenä asiana. Hän hahmottaa Mieheyden perustehtävän kolmen P:n kautta, jotka ovat *protect, provide* ja *preside*. *Protect* viittaa perheen ja yhteisön suojelemiseen erilaisilta uhilta, kun taas *preside* tarkoittaa roolia palvelevana ja uhrautuvana johtajana, joka on kykenevä johtamaan muiden lisäksi myös itseään. Keskimäinen P, *provide*, taas tarkoittaa juuri sitä, mistä on edellä kirjoitettu: Mies pitää huolen siitä, että hänen perheensä ja yhteisönsä tulevat toimeen ja menestyvät. Tämä ei tarkoita Michlerille yksin materiaalista hyvinvointia, mutta myös siitä huolehtiminen on hänelle erittäin keskeinen osa aitoa Miehenäoloa. (Michler 2018, 39–56). Michlerin hahmotustapa on yhteneväinen sen ymmärryksen kanssa, jonka olen akateemisista lähteistä saanut, sillä perinteisesti isän roolina on usein nähty perheen toimeentulosta, turvallisuudesta ja järjestyksestä huolehtiminen. On tosin tunnettua, että monissa tapauksissa perheenpää on saattanut olla vähemmän uhrautuva ja hyveellinen kuin minkä Michler näkee ihanteellisena. Yhtä kaikki kolmen P:n teema toistuu esimerkiksi Jamaikalla (Roopnarine 2013, 186–188), Intiassa (Sriram ja Navalkar 2013, 281), Taiwanilla (Ho ym. 2013, 329) ja Kanadan alkuperäiskansojen keskuudessa (Ball 2013, 202), luonnollisesti tietyn kulttuurisin variaatioin. On silti syytä huomata, että tämä malli ei yleisyydestään huolimatta ole universaali. Joidenkin kulttuurien keskuudessa isän ei nimittäin perinteisesti ole odotettu osallistuvan perheen materiaalsen toimeentulon turvaamiseen merkittävässä määrin (Chikovore ym. 2013, 263–265; Detta-Hagenmeyer ym. 2014). Esimerkiksi Japanissa isän rooli nimenomaisesti perheen *elättäjänä* on korostunut vasta toisen maailmansodan jälkeen. Tätä ennen miehet olivat tyypillisesti nykyistä enemmän läsnä lastensa elämässä ja vähemmän kiinni työpaikoillaan. (Morrone ja Matsuyama 2013, 318–320.) Myös länsimaissa isän elatusvastuu on noussut keskiöön teollistumisen jälkeisinä aikoina (Lamb 2010, 2), ja antiikin Kreikassa vapaat miehet tunnetusti katsoivat työnteon kuuluvan lähinnä naisille ja orjille (Keen 1991, 54).

Lähdeteksteissäni toistuva teema on kolmen P:n ohella se, että muuttuvassa maailmassa Miehen rooli on (ja on jo pitkään ollut) murroksessa. Isiin voisi sanoa kohdistuvan osin ristiriitaisia paineita. Työnteko ei suinkaan ole loppunut, mutta silti ihanteena vaikuttaa yhä enemmän olevan osallistuva ja lapsilähtöinen isä – eikä suotta, kuten luku 3 osoittanee. Ristiriitaisia paineita kokevat myös äityiden ja uran yhteensovittamisen kanssa painivat naiset. Sukupuoliroolit ovat muuttuneet ja muuttumassa, ja nyky maailman keskellä niin miehet kuin naiset kokevat kenties välillä harhailevansa. Tällä en tarkoita, että perinteinen kuhnuri-isän ja keittiön sidotun äidin malli olisi ongelmaton, mutta viimeisinä vuosikymmeninä muutos on ollut niin nopeaa, että ajoittainen kokemus tietystä tutun rakenteen murtumisesta ei

ole ehkä outo; ketä Mies elättää, jos vaimo tienaa häntä enemmän, eikä lapsiakaan ole? Asiasta kirjoittavat mm. Levant (1997) ja Kahn (2009, 196–198).

2.2.2 Urheus ja väkivalta

Gilmore antaa useita esimerkkejä siitä, että rohkeus sekä yleensä myös kyky väkivaltaan ovat paikassa kuin paikassa Mieheydelle ominaisia. Yleisesti voisikin todeta, että missään päin maailmaa miehen asemaa ei ainakaan heikennä se, että hän osoittaa olevansa vahva, rohkea ja taitava soturi. Gilmore (1990, 24-25) tosin nostaa esille, että jokaisen kansan keskuudessa ei sodita tai edes metsästetä, joten väkivalta sinänsä ei ole kaikissa paikoissa miehen mittana (ks. myös Baszarkiewicz ja Fry 2008). Silti näissäkin paikoissa voiman ja rohkeuden osoittaminen fyysisen kamppailun keinoin nähdään yleensä tärkeänä. Esimerkkinä tästä toimivat Brasilian mehinakut. Heimon keskuudessa sodankäynti on miltei olematonta, eikä varsinaista väkivaltaa usein esiinny. Silti miesten kesken käydyt painiottelut ovat sosiaalisesti lähes elämän ja kuoleman kysymyksiä. Voittaja saa mainetta ja kunniaa sekä huomiota painia seuraavilta naisilta, kun taas häviö on vaarassa menettää asemansa tyystin. Iso fyysinen koko ja suuret ruumiinvoimat auttavat painissa ja myös nostavat jo itsessään asemaa heimon keskuudessa, kun taas pienen ja heikon miehen mahdollisuudet esimerkiksi vaimon saantiin ovat vähäisemmät. Jos tällainen halveksittu pikkumies, *peritsi*, onnistuukin saamaan vaimon, pyrkivät muut miehet usein röyhkeän avoimesti tekemään hänestä aisankannattajan. Usein tämä onnistuu, sillä myös mehinaku-naisten näkökulmasta vahva ja urhoollinen painimestari edustaa miesten parhaimmista. (Gilmore 1990, 86–91.)

Quayle ym. (2018) kertovat, että eteläafrikkalaisnaisten preferenssit miehille ovat kovin samanlaisia kuin heidän Brazilian alkuperäiskansaansa kuuluvilla sisarillaan. Naiset korostuneesti haluavat romanttiseksi partnerikseen vahvan, rohkean, kunnianhimoisen, itsevarman ja suojelevan miehen – eli sanalla sanoen Miehen. Traditionaaliseen maskuliinisuuteen kriittisesti suhtautuvat tutkijat esittävät, että tutkimustulos on kenties seurausta naisten “väärästä tietoisuudesta”, mutta biologian roolia he eivät tunnu huomioivan. Kirjoittajien näkökulmasta naiset eivät ymmärrä omaa parastaan, vaan ylläpitävät valinnoillaan heitä sortavaa “hegemonista maskuliinisuutta”. Evoluutiopsykologisessa katsannossa on kuitenkin selvää, miksi naiset kenties paikassa kuin paikassa suosivat juuri listatun kaltaisia ominaisuuksia. Lyhyesti sanottuna nainen useimmiten haluaa kumppanikseen miehen, joka on kykeneväinen suojelemaan ja elättämään naista ja parin yhteisiä lapsia, ja nämä syvälle juntaantuneet alitajuiset preferenssit on muussakin tutkimuksessa⁶ osoitettu parinvalinnan kannalta keskeisiksi. Quayle ja kumppanit ovat siis tavallaan aivan oikeassa siinä, että juuri naiset välillisesti ylläpitävät

⁶ Tienauskyky on naisille paljon tärkeämpi parinvalintakriteeri kuin miehille (Thomas ym. 2020); naiset preferoivat miehiä, joilla on resursseja ja valmius jakaa niitä (Puts 2010, 164); etenkin turvattomissa oloissa naiset suosivat dominoivia ja fyysisesti vahvoja miehiä (Snyder ym. 2011). Listaa voisi jatkaa.

Mieheyttä – onhan se merkittävältä osin syntynyt heidän vuosituhansien aikana harjoittamansa seksuaalivalinnan tuloksena. Aika näyttää, tuleeko kulttuurin muuttuminen vaikuttamaan sukupuoliroolien lisäksi naisten mieltymyksiin.

Palaan Gilmoren pariin. Vähintään jokunen vuosikymmen sitten Truk-saarilla Miehen odotettiin olevan suomalaisilla standardeilla jopa holtiton. Täälläkin on toki osattu tapella humalassa, mutta asiaa ei välttämättä ole nähty varsinaisen ihailtavana. Viinanhuuruinen vapaaottelemisen etenkin kilpaileviin klaaneihin kuuluvien kanssa on kuitenkin ollut saarilla pikemminkin arvostettavaa toimintaa, johon ovat kannustaneet niin toiset miehet kuin nyrkkisankareita ihailevat naisetkin. Tärkeintä ei ole voittaminen, vaan se, että osoittaa rohkeutensa ja valmiutensa vastata pieniinkin loukkauksiin väkivallalla⁷. Lähinnä tämä koskee nuorukaisia, sillä kun on kerran hankkinut maineen kovana miehenä, voi vanhemmalla iällä ottaa tappelemisen suhteen hieman rennommin. Taisteluarpia esitellään ylpeydellä, ja toisinaan miehet myös haavoittavat itse itseään vain siksi, että näin osoittaisivat valmiutensa sietää kipua. (Gilmore 1990, 66–77.)

Syitä truklaisten tappeluinnolle on annettu monia, mutta yksi mielenkiintoinen selitys liittyy korostuneeseen tarpeeseen erottautua naisista, sillä onhan Mies juuri ei-nainen (Groth 2007, 9; Itulua-Abumere 2013, 42). Saarilla vallitsee matrilokaalinen järjestelmä, jossa mies muuttaa vaimonsa kotiin. Vielä synnyinkodissaan asuessaan hän taas yleensä on äidin, tätien ja vanhempien sisarten komennettavana. Kun Saksan siirtomaavallan aikana heimosodankäynnille laitettiin piste, menettivät miehet perinteisen tapansa osoittaa rohkeutensa ja erottautua sotureina kotona viipyilevistä pojista ja heikoista miehistä. Tästä on tulkittu olleen seurauksena se, että truklainen Mieheys on osin taantunut kompensatoriseksi ja kukkoilevaksi machoiluksi, ja äidin, vaimon ja anopin valtaa vastaan taistellakseen miehet luovat keskinäisiä konflikteja vain siksi, että voisivat osoittaa selviävänsä niistä. (Gilmore 1990, 66–77.) Kirjoitan äidistä ja naiseudesta irtautumisesta lisää luvuissa 3 ja 4.

Usein voimainmittelöt eivät jää painiperformanssien tai humalaisen tappelun asteelle. Historia osoittaa, että ihminen on lajina jokseenkin sotaisa ja että juuri miehet ovat yleensä niitä, jotka taistelutantereella surmaavat ja kaatuvat (esim. Puts 2010, 162), joskin myös naiset luonnollisesti kärsivät sodista huomattavissa määrin (esim. Wibben ja Turpin 2008). On eroja siinä, kuinka isolle ja tai pienelle miesryhmälle sotiminen on kuulunut. Alkukantaisessa heimosodankäynnissä luultavasti kaikki kynnellekykevät osallistuvat heimon puolustamiseen, mutta toisinaan sotiminen on kuulunut jollekin erilliselle joukolle (Sanders 2008). Gilmore (1990, 175) mainitsee esimerkiksi, että hindulaisessa maailmassa on perinteisesti

⁷ Ilmiö toteutuu muuallakin, esimerkiksi vankiloissa. Kun vangeilta riisutaan yhteiskunnalliset asemat ja statussymbolit, jää jäljelle vain maine kovana ja rohkeana miehenä. Anteeksiantamattomassa ympäristössä tämän maineen ylläpitämiseksi ollaan valmiita äärimmäisiin tekoihin. (Phillips 2001.)

ollut *kshatriya*-kasti, jonka *dharman* eli oikean ja hyveellisen elämäntavan keskiössä on velvollisuus ylläpitää yhteiskuntarauhaa aseellisesti. Gilmore ei asiasta kirjoita, mutta muita hieman vastaavia soturiluokkia ovat olleet Japanin samurait ja keskiajan ritarit. Miesenemmistöinen soturikasti on olemassa myös 2020-luvun länsimaissa. Sen muodostavat ammattisotilaat, poliisit, vartijat ja järjestyksenvalvojat, joskin nyky-Suomen kaltaisessa maassa heidänkään ei usein tarvitse turvautua ainakaan kovin äärimmäiseen väkivaltaan. Oma lukunsa väkivaltataitojen ja urheuden korostamisen saralla oli antiikin Sparta, jossa koko yhteiskunta tunnetusti rakentui soturihyveiden ja sotilaallisen osaamisen ympärille.

Työmiehen lailla urhea suomalainen sotilas on kulttuurisena hahmona voimakas. Häntä ei kuitenkaan ole tavattu nähdä julmana ja sotaishana valloittajana, vaan jalona suojelejana. Sotien muistelun ja veteraanien kunnioittamisen voisikin ajatella olevan kansallisessa psyykessämme kenties verraten korosteisessa asemassa. Tämä näkyy etenkin itsenäisyyspäivisin, jolloin tyypillisesti puhutaan rutkasti enemmän toisesta maailmansodasta kuin itsenäistymisen ajoista. Rokan Antti ja veteraaniesi-isät ovat monien ihmisten mielissä sankareita vailla vertaa (esim. Kivimäki 2014), ja toisin kuin useimmissa maissa, Suomessa on käytössä asevelvollisuus. Vaikka asepalveluksen suorittaakin myös suhteellisesti yhä harvalukuisempi joukko (Nurmi 2019), silti enemmistö jokaisen ikäryhmän miehistä on saanut sotilaskoulutuksen. Etenkin historiallis-geopoliittisista syistä myös Suomessa on pidetty tärkeässä roolissa Michlerin (2018) ensimmäistä P:tä: *protect*. Myös täällä Mies on ollut se, joka antaa tarvittaessa vaikka henkensä kansansa ja perheensä edestä. Jää kuitenkin nähtäväksi, onko tämä paradigma murtumassa, sillä erityisesti nuorten ikäpolvien keskuudessa maanpuolustustahto on vuosien varrella laskenut roimasti, vaikka onkin viime aikoina hieman noussut (esim. Mäki 2020); syystä tai toisesta nuoret miehet eivät enää ole yhtä valmiita aseelliseen maanpuolustukseen.

Palaan aiheeseen uudemman kerran, mutta näiden valikoitujen nostojen perusteella voidaan todeta, että Mieheyden ytimessä on fyysistä vaaraa uhmaava urheus. Parhaimmillaan se on luova ja suojeleva voima, joka pelastaa ihmisiä palavista taloista ja saa aikaiseksi talvisodan ihmeen, mutta yhtä lailla se on ilmennyt myös raaissa valloitusodissa ja rikollisessa toiminnassa. Väitän ilmiön näkyvän myös siinä, että nuorten miesten onnettomuusalttius liikenteessä on omaa luokkaansa (Liikenneturva 2021). Hurjastelun ja temppuilun taustalla lienee usein tarve todistaa rohkeutensa, sillä onnettomuuksia sattuu eniten juuri silloin, kun kyydissä on muita.

Gilmoren lisäksi myös yhdysvaltalainen kirjailija ja puhuja Jack Donovan (s. 1974) kirjoittaa paljon urheuden ja väkivallan teemoista. Hänen ehkä osin tunteita herättäviin käsityksiinsä Mieheydestä pureudun seuraavaksi.

2.3 Taktiset hyveet

Donovan ei ole akateemikko, mutta hän tarjoaa teoksissaan selkeän, joskin ehkä yksipuolisen kuvauksen Mieheyden perustasta. Olen monilta osin eri mieltä niistä (meta)eettisistä kannoista, joita Donovan myöhemmissä kirjoissaan tuo esille, mutta hänen teoksellaan *The Way of Men* (2012) on Mieheyden ymmärtämiselle tarjottavaa. On silti syytä huomioida, että kyseessä on vain yhden ei-akateemisen kirjoittajan näkemys, eikä mikään objektiivinen totuus. Donovanin (2012, 18–22, 69–71, 78–79, 82) ajatus, johon tietyin varauksin yhdyin, on se, että on eri asia olla *hyvä mies* kuin olla *hyvä olemaan mies*. Hyvänä miehenä olo on luonteeltaan moraalinen asia, jossa on kyse pikemminkin hyvänä ihmisenä olemisesta, sillä nainen voi yhtä lailla täyttää ne eettiset standardit, jotka kulloinkin katsotaan oikeiksi. Sen sijaan hän, joka on hyvä olemaan mies, on Mies, ja Mieheydestä puhuttaessa ollaan eri kielipelin piirissä kuin eettisiä arvioita tehdessä. Donovan mainitsee, että meitä usein kiehtovat rikoselokuvien gangsterit ja villin lännen kovapintaiset cowboyt juuri siksi, että he ovat hyviä olemaan Miehiä, eikä heidän Mieheyttään vähennä se, ettemme välttämättä pidä heitä moraalisesti ihailtavina. Mieheyden perustana toimivat ominaisuudet ovat Donovanin mukaan luonteeltaan amoraalisia ja alkukantaisen ikivanhoja, ja ne yleensä vaivatta tunnistetaan essentiaalisen miehekkäiksi. Hänen mielestään sellainen mies, joka pyrkii enemmän olemaan hyvä mies kuin hyvä olemaan Mies, muuttuu hyväkäytöksiseksi orjaksi. Tähän vastaan, että Mies, joka ei lainkaan välitä hyvänä miehenä olemisesta, muuttuu huonokäytöksiseksi rosvopäälliköksi. Muutoinkin Donovan puhuu maskuliinisuudesta paikoin sellaisella päätöksellä, että kyseessä voisi ajatella olevan hänelle melkeinpä uskonto. Sovellan silti suopeuden periaatetta, sillä myös Donovan tarjoaa tutkielmalle jotain.

Mieheyden kulttuurista ja maailmankatsomuksesta riippumattoman perustan voi Donovanin mielestä hahmottaa neljän ominaisuuden kautta. Näitä ”taktisia hyveitä” ovat voima (*strength*), rohkeus (*courage*), taituruus/hallinta (*mastery*) ja kunnia (*honor*). Nämä ominaisuudet muodostavat Mieheyden perustan, sillä niiden kautta miehet ovat ajasta aikaan toisiaan arvioineet. Donovan on kiinnostunut siitä, mitkä ominaisuudet ovat keskeisiä maailmassa, jossa ihminen on ehkä yksinkertaistetusti sanottuna suurimman osan historiastaan elänyt. (Donovan 2012, 18–20.) Lukija huomatkoon, että kolmen P:n tapaan ajatus taktisista hyveistä toimii työlleni selkeyttä luovana kehikkona, johon ei ole syytä takertua kirjaimellisen totena. Ei Donovan silti ole hakoteillä kansantajuisissa antropologisissa teoretisoinneissaan, sillä akateeminen kirjallisuus⁸ antaa tukea hänen yleiselle ajatukselleen. Ilmastoidun ja pehmustetun nykyajan perspektiivistä jotkin hänen mietteensä voivat tuntua vierailta, mutta nähdäkseni hänen nelikkonsa on ollut keskeinen etenkin niissä oloissa, joissa useimmat esivanhempamme ovat eläneet ja kuolleet (Hewlett ja

⁸ Ks. esim. LeBlanc ja Register 2004; Sanders 2008; Snyder ym. 2011, 127; Sell ym. 2012, 31–37.

Macfarlan 2010, 415). Myös nykyisen Mieheyden perimmäisellä pohjalla voisi ajatella olevan samat ominaisuudet kuin kivi- tai rautakaudella, sillä pohjimmiltaan ihminen on tuskin merkittävästi ehtinyt muutamassa tuhannessa vuodessa muuttua.

Ensimmäinen taktisista hyveistä on voima, jolla Donovan tarkoittaa kykyä liikuttaa ja vastustaa liikuttamista. Voima on konkreettista ruumiillisen tahdon toteuttamista itsen, maailman ja toisten ihmisten suhteen: voimakas ihminen jaksaa laittaa jalkansa juoksemaan, kangeta kiven liikkeelle ja selättää painissa vastustajansa. Kaikki inhimillinen toiminta vaatii jonkinlaista voimaa, mutta koneistuneessa ja kaupallistuneessa nykymaailmassa sitä usein vaaditaan miehiltäkin melko vähän. Silti edelleen voima on Mieheyden keskiössä. Se on nimittäin yksi miehiä ja naisia selkeimmin erottavista tekijöistä, sillä keskiverrolla miehellä on voimaa paljon enemmän kuin useimmilla naisilla⁹. Nainen tuskin tulee ihmisten silmissä vähemmän naiseksi olemalla fyysisesti heikko, ja huomattavan lihaksikkaita naisia voidaan jopa pitää epänaissellisinä. Heikkous miehessä taas on ominaisuus, jota on tuskin usein katsottu hyvällä. (Donovan 2012, 25–30.)

Rohkeus merkitsee Donovanille kykyä toimia fyysisistä vaaroista välittämättä. Vaatii toki jonkinlaista rohkeutta asettua esimerkiksi ympäristönsä arvoja vastaan, mutta suurimmillaan rohkeus on juuri silloin, kun kyse on konkreettisesta fyysisestä vaarasta; on vähemmän rohkeaa olla toisinajattelija vapaassa demokratiassa kuin diktatuurissa. Rohkea ihminen uskaltaa käyttää voimiaan tilanteessa, jossa pelkurimainen ei uskalla. Nainenkin voi olla rohkea, mutta sitä ei häneltä ehkä tavanomaisesti vaadita, kun taas mies on tavattu nähdä vähemmän Miehenä, jos hän sallii pelon hallita itseään. Ei varmaan olekaan sattumaa, että kreikan rohkeutta tarkoittava sana *andreia* on johdettu sanasta *andros*, mies. (Donovan 2012, 31–41.)

Voimakas ja rohkea mies on ryhmälle hyödytön, jos hän ei osaa oikeita asioita. Kankeasti kääntyvä *mastery* merkitsee kykyä toimia tehokkaalla ja taitavalla tavalla kulloisessakin kontekstissa. Sotilaan tekevät sotilaaksi taistelutaidot, ja merimiehen tulee pystyä hallitsemaan laivaa. Mitä taitavampi mies on, sitä paremmin hän pystyy hyödyntämään voimaansa ja rohkeuttaan toiminnassaan. Taituruudella voi toisinaan myös olla kompensatorinen rooli, eli sen kautta fyysisesti heikko ja pelokas mies voi tehdä itsensä ryhmälle hyödylliseksi ja toteuttaa näin Mieheyden vähimmäisvaatimuksen eli ”oman painonsa kantamisen”. Donovan arveleekin, että moni hyödyllinen keksintö on syntynyt juuri miesryhmän pahnanhajuisen aivoissa. Myös naisilta on etenkin entisaikoina vaadittu monenlaisia kädentaitoja ja myös sellaista osaamista, jota useimmat nykyajan miehet tuskin taitavat. Donovanin

⁹ Etenkin ylävartalon osalta miehillä on sekä suhteellisesti että absoluuttisesti voimaa roimasti enemmän kuin naisilla (esim. Bartolomei ym. 2021). Luku voi ensisilmäyksellä tuntua jopa uskomattomalta, mutta keskiverto mies on absoluuttisesti voimakkaampi kuin 99,9 % naisista (Lassek ja Gaulin 2009, 322). Näin merkittävä ero ei voi olla lukuisen asioiden kannalta yhdentekevä, vaikei sen esilletuontia usein pidetäkään vallitsevassa ajatusilmastossa erityisen korrektina.

mukaan naisen kuitenkin hyväksytään olevan ryhmälle taakaksi helpommin kuin miehen, sillä raskaana ollessaan ja imettäessään hän on sitä jossain määrin väistämättä¹⁰. Miestä taas ei hevillä aleta kuvainnollisesti tai konkreettisesti kantaa, ellei hän ole loukkaantunut, sairas tai raihmainen. (Donovan 2012, 44–49.)

Kunnia merkitsee Donovanille miehen mainetta sen suhteen, että hänellä on voimaa, rohkeutta ja taitoa. Lisäksi oleellinen on tieto, että kunniallisen miehen voi luottaa käyttävän edellä mainittuja ominaisuuksia ryhmän hyväksi. Kolme ensimmäistä hyvettä ovat luonteeltaan yksilöllisiä ja sisäisiä, kun taas kunnia toteutuu sosiaalisissa suhteissa ja kunninaryhmän sisällä. Ryhmän osana oleminen edellyttää pysymistä sille uskollisena, sillä kukaan ei halua rinnalleen petollista toveria. Vaikka mies olisikin kaikilla mittareilla mies, on yksinäinen susi silti suuremmalle ryhmälle helppo saalis. Näin ollen ei ole yhdentekevää pitävätkö ryhmän muut jäsenet miestä luotettavana ja uskollisena vai eivät. Kunniallinen mies välittää kunniaa myös siksi, että ryhmän jäsenten ominaisuudet vaikuttavat siihen, kuinka kollektiivi näyttäytyy ulkopuolisille, ja heikkona pidetty kansa joutuu herkästi hyökkäyksen kohteeksi. Kunnian luonne on kahtalainen: horisontaalinen kunnia merkitsee vertaisten kesken vallitsevaa keskinäistä luottamusta ja arvonantoa, vertikaalinen kunnia taas nostaa ansioituneet yksilöt muiden yläpuolelle. Horisontaaliseen kunniaan riittää oman osuutensa hoitaminen, eli se, että mies ei muodostu muille taakaksi. Vertikaalinen kunnia, miehen nauttima erityinen kunnioitus, taas kumpuaa kunnostautumisesta ja maineikkuudesta muiden taktisten hyveiden saralla. (Donovan 2012, 51–64.) Sanoisin ilmiön olevan sosiaalisessa todellisuudessa selkeästi havaittavissa. Esimerkkinä toimikoon, että varusmiespalveluksessa niin sanotusti nohevat taistelijat saavat ainakin arkiempiriani mukaan arvostusta ja kuntoisuuslomaa, kun taas ryhmälle ja sen hengelle vahingollisia ”movettajia” varsin yleisesti karsastetaan. Lisäksi miehet tutkitusti ovat keskimäärin naisia voimakkaammin suuntautuneita suoriutumiseen ja hierarkkisuuteen (esim. Puohiniemi ja Nyman 2007, 29–48).

Myös naisten kunniaan ja kunniaattomuuteen on toki kiinnitetty paljon huomiota historian varrella ja nykyisinkin. Sanoisin kuitenkin, että heidän kohdallaan kyse on usein ollut siveellisyyteen liittyvistä asioista. Näin ollen kunnia siinä merkityksessä, josta Donovan siitä puhuu, on enemmänkin maskuliininen ominaisuus. Naiset kiinnittävät asiaan paljon huomiota etenkin parinvalinnassa, kuten edellä kirjoitan, ja myös naisten taholta esimerkiksi pelkurimaisiksi katsotut miehet ovat usein saaneet osakseen paheksuntaa. Esimerkiksi maailmansotien aikaan brittiläisen

¹⁰ Näin siis Donovanin mukaan silloin, jos puhutaan kaikista konkreettisimmasta ja lyhimmällä aikajänteellä ymmärretystä toiminnasta ja eloonjäännistä. Vaikka lapset ja heitä hoitavat naiset eivät ehkä osallistu kaikkein raskaimpaan raadantaan tai sotaretkiin, ovat he luonnollisesti ryhmän jatkuvuuden ja tulevaisuuden kannalta korvaamattomia. (Donovan 2012, 89). Lisäksi on syytä huomata, että etenkin metsästäjä-keräilijöiden keskuudessa naiset osallistuvat ruuanhankintaan hyvin merkittävässä määrin (Hewlett ja Macfarlan 2010, 420–421).

imperiumin naiset jakoivat halveksunnan osoituksena valkoisia sulkia miehille, jotka eivät ainakaan akuutisti osallistuneet sotatoimiin (Beckett 2008).

Miehen perustehtävänä on Donovanin mukaan luoda piiri (*perimeter*), jonka sisäpuoli edustaa kodin turvaa ja *meitä*. Rajan takana olevilta *heiltä*, eli pedoilta, vihollisilta ja kaiketi myös luonnonvoimilta¹¹ Mies suojelee perhettään ja kansaansa. Samanaikaisesti piirin ulkopuoli on kuitenkin elinehto, sillä sieltä löytyvät resurssit, riista ja ryöstösaalis. Että edellä mainittuja voitaisiin tehokkaasti hyödyntää, vaatii se taktisia hyveitä. Taktiset hyveet myös mahdollistavat yhteiskunnan, jossa arvokeskusteluun on varaa ottaa mukaan "sivistyneempiä" hyveitä, kuten oikeudenmukaisuuden ja armollisuuden kaltaisia ihanteita. (Donovan 2012, 6–10, 12–13, 17–18.) Väite on mielestäni osin uskottava, sillä nälkiintynyt ja kylmissään oleva ihminen ei ehkä herkästi mieti lähimmäisenrakkauden kaltaisia asioita varastaessaan ruokaa. Ei Donovanakaan (2012, 137) silti pidä miestä silkkana verenhimoisena raakalaisena, vaan myös hän tiedostaa, että ihmisessä on kyky rakkauteen ja empatiaan. Rauha ja hyvinvointi, joista nautimme, on silti luotu varsin kirjaimellisesti hiellä, verellä ja kyynelillä, ja nämä polttoaineet pitävät hyvinvointikoneen pyörimässä myös nykyisin. Toisin kuin ennen, nyky-Suomen kaltaisessa maassa useimpien poikien ja miesten ei ole pakko harjaantua taktisissa hyveissä tai tavoitella Mieheyttä, mutta tämä lienee mahdollista vain Miesten ansiosta. En ota kantaa, määrittääkö marxilaisittain ilmaistuna yhteiskunnan alarakenne sen ylärakenteen, mutta vähintäänkin se mahdollistaa sen. Minäkin voin kirjoittaa tutkielmani vain elävien ja kuolleiden kirvesmiesten, maanviljelijöiden ja rajavartijoiden ansiosta – myös naispuolisten.

2.4 Yhteenveto: mitä on Mieheys?

Eero Ojanen (2003, 117) kirjoittaa *Miehen filosofiassaan*: "Mies on yhtä aikaa jotain vankkaa, vakuuttavaa ja selkeää, mutta toisaalta täysin epämääräistä ja tavoittamatonta". Itse kuvaisin Mieheyden olevan ideaali, jota kukaan mies ei täysin tavoita, mutta joka voi silti epätäydellisenä ilmetä heissä. Kuten myös Hännikäinen (2015, 30, 44–45) tuo esille, maskuliinisuuden ideaalinen luonne nähdään joskus (esim. Italua-Abumere 2013, 45) virheellisesti todisteena siitä, että Mieheys on jotakin epäaitoa – että koska kyse on vaivalloisesti hankitusta ja ylläpidetystä statuksesta, on Miehenäolo vain jonkinlaista teatteria ja ulkoapäin tulleiden, vääristyneiden odotusten täyttämistä. Tämänsuuntainen on yksi pääväitteistä Arto Jokisen kirjassa *Panssaroitu maskuliinisuus* (2000). Kriittistä miestutkimusta edustaneelle Jokiselle voiman, rohkeuden ja itsekurin kaltaiset hyveet ovat osa haitallista

¹¹ Donovanilla on toisinaan yksisilmäinen fiksaatio soturiuteen. Vähemmän hän kirjoittaa siitä, että ihminen on taistellut vähintään yhtä paljon luontoa kuin ihmisvihollisia vastaan. Metsästys on toki sekin tietynlaista taistelua luontoa vastaan, mutta taktiset hyveet ovat tarpeen myös esimerkiksi maanviljelyyn, rakentamiseen ja tukkisavotan kohdalla. Donovan kyllä kirjoittaa myös tämänkaltaisista pyrinnoista, mutta hänen teksteissään juuri taistelu on hyvin korostuneesti maskuliinisuuden ytimessä.

sozialisaatioprosessia, joka hänen näkemyksensä mukaan pakottaa miehet muuttamaan väkivaltaisiksi ja tunteettomiksi. Hyvin samankaltaisia ajatuksia esittää Brander (2020). Lisäksi Jokisen (2000, 27, 204–208) mukaan biologialla ei ole merkittävää vaikutusta siihen, että miehet ja naiset käyttäytyvät, kuten käyttäytyvät. Tätä väitettä en pidä lainkaan uskottavana. Sukupuolidimorfismi ulottuu ruumiinmuotojen lisäksi aivojen ja hormonitoiminnan alueelle, millä on jokseenkin itsestäänselvästi käytännön vaikutuksia kohdusta hautaan saakka. (Ks. esim. Baron-Cohen 2004; Brizendine 2007 ja 2010; McIntyre ja Edwards 2009; Lamminmäki ym. 2012.) Perimä, hormonit ja ympäristö ovat tietenkin vuorovaikutuksessa, ja kulttuurisissa käytänteissä on Mieheyden, poikuuden ja isyyden suhteen vaihtelua. Tästä huolimatta en koe hedelmällisenä joidenkin ajattelijoiden taipumusta vähätellä biologian merkitystä sanalla sanoen sukupuolityypillisen käyttäytymisen selittäjänä.

Vuonna 1969 yhdysvaltalainen feministi Patricia Sexton tiivistä Mieheyden loistavasti miehisten normien noudattamiseksi. Nämä normit ”korostavat sellaisia arvoja kuten rohkeus, sisäinen päämäärätietoisuus, tietyt aggression muodot, autonomia, hallintavalta, teknologinen taito, ryhmäsolidaarisuus, seikkailu ja huomattava mielen ja ruumiin kovuus.”¹² Laajana, ylikulttuurisena luonnehdintana voisi sanoa, että Mieheyden keskiössä on sekä sisäinen tarve että ulkoinen vaatimus olla kyvykäs, henkisesti ja fyysisesti vahva sekä sanalla sanoen hyödyllinen. Eri konteksteissa hyödyllisenä olo voi tarkoittaa hieman eri asioita, mutta vaikuttaa olevan tiettyjä, edellä kuvaamani tehtävätyyppejä, jotka on tavattu hyvin usein katsoa juuri miehille kuuluviksi. Hyödyllisyyden teema, johon vielä palaan, toistuu paitsi lähteissäni, myös niiden ulkopuolelle jäävässä oheislukemistossa. Asiasta kirjoittaa esimerkiksi ranskalainen ritari Geoffroi de Charny (n. 1300–1356). De Charny (2005, 48, 51) teroittaa teoksessaan *A Knight's Own Book of Chivalry* toistuvasti, että ”hän, joka tekee enemmän, on arvoltaan suurempi.”¹³ Antaessaan elämänohjeita ritareille ja sellaisen urasta haaveileville miehille de Charny korostaa toistuvasti voiman, urhoollisuuden ja kunniallisuuden merkitystä.

De Charnyn lailla John Eldredge (s. 1960) on omistautunut kristitty. Mieheyttä kristillisestä näkökulmasta luotaavassa *Wild at Heart* -kirjassaan hän tulee osin samoihin johtopäätöksiin kuin uuspakana Donovan *The Way of Menissä*: Mieheyden ytimessä ovat voima ja kyvykkyys. Koska Mieheyteen kuuluu tarve, pyrkimys ja vaade olla asiansa osaava ja aikaansaava, on Mieheyden keskeisin kysymys Eldredgen mukaan: ”Onko minusta siihen?” Mieheys on nimittäin projekti, joka ei tule valmiiksi, vaan pystyvyytensä tulee todistaa joka päivä. Vaikka langenneessa maailmassa asia usein vääristyykin, janoaa Eldredgen mukaan jokainen mies tavalla

¹² ”Male norms stress values such as courage, inner direction, certain forms of aggression, autonomy, mastery, technological skill, group solidarity, adventure, and a considerable amount of toughness in mind and body.” (Carriganin, Connellin ja Leen (1985) mukaan.) Miehisistä arvoista kirjoittavat myös Puohiniemi ja Nyman (2007).

¹³ “[H]e who does more is of greater worth.”

tai toisella osallistua taisteluun, pelastaa kauniin neidon ja läpielää seikkailun. Tämä ei hänelle tarkoita välttämättä juuri sotimista tai prinsessan lohikäärmeeltä pelastamista, vaan miehinen teleologia voi toteutua myös vähemmän dramaattisilla tavoilla. Yhtä kaikki Eldredgen mielestä mies on luotu tietynlaiseksi juuri tiettyä tarkoitusta varten. (Eldredge 2010, 8–16, 42–59.) Lisäisin, että myös naturalistisesta näkökulmasta voidaan kenties ajatella luonnon- ja seksuaalivalinnan muovanneen miesolennosta tietynlaisen siksi, että hän suoriutuisi mahdollisimman hyvin hänelle kuuluvista tehtävistä. Miehiset ominaisuudet eivät siis ole sattumanvaraisia, vaan niillä on selkeä funktio. Tässä näkökulmassa on tosin kyse nimenomaan sopeutumisesta eikä teleologiasta, sillä evoluutio ei ole päämäärähakuinen.

Tähänastisen perusteella on ehkä syntynyt kuva, että Mies on väkivaltainen työnarkomaani ja miehiseen maineeseensa pakkomielleisesti suhtautuva pullistelija. Vaikka joidenkin miesten kohdalla tällainen luonnehdinta voi tulla kyseeseen, näen Mieheyden laajempaan asiana. Eksplikoin näkökantani: on olemassa kypsempää ja epäkypsempää Mieheyttä ja syvällisempiä ja pinnallisempia Miehiä, eikä kaikki se, mitä on nimitetty maskuliiniseksi, välttämättä ole sitä. Mieheys ole ilmiönä monoliittinen, vaan se ilmenee eri tavoin.

Nk. mytopoeettista miesliikettä edustavat Moore ja Gillette (1990) jakavat kirjassaan *King, Warrior, Magician, Lover* miehisen psyyken neljään osioon. Jungin ajatuksiin nojaten he hahmottavat, että mieheyttä/Mieheyttä voi kuvata neljän arkkityypin kautta. Kirjan muutamaankin virkkeeseen tiivistäen voisi sanoa, että soturiarkkityyppi edustaa miehen aggressiivista aikaansaavuutta, maagikko tietoa ja viisautta, ja rakastaja taas empatiaa ja (seksuaalistakin) luomisvoimaa. Kuninkaan arkkityypissä kolme edellä mainittua yhdistyy ja ilmenee samanaikaisesti. Kukin arkkityyppi on kolminapainen, eli sillä on positiivinen napa, negatiivinen napa ja kypsää ja hedelmällistä täyteyttä edustava napa. Positiivisuudesta puhuminen ei tässä yhteydessä merkitse sitä, että esimerkiksi positiivinen soturius olisi hyvästä, vaan se merkitsee nimenomaan arkkityypin liiallista hallitsevuutta. Tällöin sisäinen soturi ei palvele miestä, vaan mies soturia. Negatiivisuus on yhtä ongelmallista, sillä se merkitsee kitukasvuisuutta ja puutteellisuutta jonkin arkkityypin saralla. Ihmismieli on tuskin kirjaimellisesti jakautunut arkkityyppien ja napojen mukaan, mutta Mooren ja Gilletten hahmotustapa on silti tietyistä puutteistaan huolimatta hyvä. Nähdäkseni Mieheys parhaimmillaan merkitsee juuri kypsää kokonaisvaltaisuutta, kuninkuutta, jossa mikään miehen puolista ei ole liian dominoiva tai vajavainen. Positiivinen soturi, jota Moore ja Gillette nimittävät ”sadistiksi” saa ehkä työpaikalla tai sotatantereella paljon aikaiseksi, mutta hintana on toisten ihmisten murskaaminen ja itsensä liiallinen kovettaminen. Negatiivinen soturi eli itsekuriton ja heikko ”masokisti” taas ei toteuta potentiaaliaan ja sallii muiden kävellä ylitseen. Vastaavasti mies voi olla liiaksi esimerkiksi rakastaja: joko hän pakkomielleisesti addiktoituu luomiseen, seksiin ja/tai sisäiseen maailmaansa (+), tai sitten menettää

täysin visionsa ja näivettyy tyhjäksi, impotentiksi kuoreksi, josta ei ole uuden luojaksi tai kauneuden kokijaksi (-). (Moore ja Gillette 1990, 88–94, 131–140.)

Tutkielmani ei ole Mieheyden etiikan analyysi, mutta myös moraalisisilla asioilla on väliä. Vaikka Donovan (2012) onkin osittain oikeassa siinä, että on eri asia olla hyvä mies kuin olla hyvä olemaan Mies, väitän, ettei etiikan huomioiminen ole silti yhdentekevää. Esitän vertauskuvan: Mies on kuin terävä kirves. Hyvänä työkaluna kirves sopii monenlaisiin tehtäviin, mutta sitä voidaan puiden pilkkomisen lisäksi käyttää murhan tekemiseen, ja myös vahingossa se voi haavoittaa. Potentiaali erilaisiin tekoihin on kirveessä olemassa juuri sen ominaisuuksien ansiosta, mutta kirveen heiluttaja on se, joka käyttötarkoituksen päättää. Vastaavasti Mies voi valita käyttää voimaansa, rohkeuttaan ja työvimmaansa yhteisönsä suojelemiseen ja jonkin arvokkaan luomiseen, tai sitten itsekkääseen rosvoamiseen ja ympäröivän maailman tuhoamiseen. Kirves voi olla väärissä käsissä vaarallinen, mutta en silti epäile hetkeäkään, etteikö maailman kirveet tylsyttämällä saataisi aikaan paljon enemmän paha kuin hyvää. Ihmiskunta nimittäin tarvitsee Miehiä.

Historian varrella Mieheyttä on tunnetusti käytetty monenlaiseen pahaan. Nykyisin asiaa voisi kuitenkin ajatella korostettavan jopa liiaksi – aivan kuin historia ei pitäisi sisällään paljon muuta kuin miessukupuolen harjoittamaa itsetarkoituksellista ja julmaa sortoa. Toisinaan narratiiviksi jopa otetaan, että Mieheys itsessään on jotain sellaista, joka pitää pyrkiä purkamaan tai vähintäänkin luomaan uudeksi. Esimerkkinä nostan esille Raewyn (synt. Robert) Connellin merkittävän, marxilaisesta feminimistä ammentavan (Waling 2019, 3) teorian hegemonisesta maskuliinisuudesta, jossa tiivistetysti sanottuna vedetään yhtäläisyysmerkki kuvaamieni Miehisten ominaisuuksien ja alistavan sorron välille. Usein myös kuulee puhuttavan (e.g. Brander 2020), että [M]iehen malli on kulttuurissamme liian ahdas. Jos se on sitä ehkä olosuhteiden pakosta joskus ollutkin, voi yhtä hyvin ajatella, että tänä päivänä vaatimukset miehille pikemminkin ahtautuvat toiseen suuntaan. Kulttuurin muutosta ilmentää esimerkiksi American Psychological Associationin ohjeistus (2018). Ainakin APA:a edustavan Pappasin (2019) mukaan stoalaisuuden¹⁴, kilpailullisuuden, dominanssin ja aggressiivisuuden sävyttämä traditionaalinen maskuliinisuus on yksiselitteisen haitallista, ja että oletettu ”patriarkaatti” sortaa naisten lisäksi miehiä. Myös de Boise (2019, 148) suhtautuu toiveikkaasti siihen, että koska maskuliinisuus on hänen ja APA:n käsityksen mukaan jotain rakennettua, se, tai ainakin jotkin sen muodot, voidaan myös purkaa. Se, että miehet eivät väitetysti puhu tunteistaan, nähdään APA:n ohjeistuksessa ja yleisemminkin ongelmallisena. Olen silti taipuvainen ajattelemaan, että kyllä useimmat miehet puhuvat – he vain

¹⁴ Sanalla ei viitata filosofiseen koulukuntaan, vaan sitä käytetään arkimerkityksessä. Puhe on elämänasenteesta, jossa korostetaan henkistä voimaa ja haasteiden hiljaista kestämistä.

tekevät sen omalla tavallaan ja omilla ehdoillaan¹⁵. Yhtäältä APA (2018) aivan oikein tiedostaa isien suunnattoman tärkeän merkityksen, mutta silti niin isät kuin pojatkin näyttäytyvät tekstissä hieman kuin viallisina koneina, jotka asiantuntijoiden tulee korjata. Jos poikien orastava maskuliinisuus kuitenkin pyritään kitkemään¹⁶, elintärkeää Mieheyttä lienee myöhemmin paha niittää. Pyrkimykset Mieheyden reitai dekonstruktioon olisivat kuitenkin toisen tutkielman aihe, enkä palaa aiheeseen enää.

Ei APA tokikaan täysin väärässä ole, sillä puolisona ja isänä toimiessa jotkin Miehisistä ominaisuuksista voivat liiallisina olla haitallisia. Toimintatavat, joilla Mies menestyy kaltaistensa joukossa ja maailmaa vastaan taistelllessaan, eivät nimittäin ole täysin samoja kuin ne, joita perhepiirissä kaivataan. Vähintään kyse on tilannetajusta. Esimerkiksi upseerin ei ole rintamalla syytä vaivata päätään sillä, onko taistelija N.N.:llä kenties koti-ikävä, mutta hän voi silti lohduttaa lastaan, jonka hakee etuajassa kotiin yökyläilemästä. Poliisi voi viettää päivän sakottaen säälimättä, mutta silti illalla kuunnella vaimonsa senkaltaisia murheita, jotka menevät rattijuopon suusta tullessaan toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos. Liikemies riemuitsee, kun saa ankan kilpailun päätteeksi ylennyksen, mutta rohkaisee silti kannustavasti, kun tytär jää suureksi pettymyksekseen urheilukisoissa viidenneksi. Tiivistäisinkin suotuisinta Mieheyttä olevan sellainen, jossa maskuliinisuus yhdistyy empatiaan. Jos olosuhteet kuitenkin vaativat miestä olemaan korostuneen kova liian pitkään, ei välttämättä ole helppoa ripustaa kuvainnollista miekkaa naulaan kotiin tullessa. Viime sotien vaikutus tuntuu Suomessa osin edelleen, joskin sotatraumojen kaikenkattavaa selitysvoimaa joskus liioitellaan (Kivimäki 2013, 15–16). Yhtä kaikki Myllärniemi (2010, 14–21) kirjoittaa toisen polven sotainvalideista: rintamalla koetut kauheudet usein seurasivat veteraaneja kotiin, jossa ne saattoivat pahimmillaan myrkyttää koko perheen. Monille ei ollut helppoa toimia rakastavana isänä tai puolisona, kun oli viettänyt nuoren miehuutensa keskellä tuhoa ja kuolemaa. Sodan loppu ei sitä paitsi merkinnyt taistelun loppua, sillä sotakorvaukset ja jälleenrakennus vaativat monia henkisesti rampautuneita miehiä suoriutumaan sellaisista ponnistuksista, jotka olisivat olleet raskaita psyykeltään rikkoutumattomillekin. Heikkouteen ei kuitenkaan ollut varaa, eikä moni pystynyt puhumaan kokemuksistaan kuin korkeintaan humalassa, ja silloinkin joskus vain nyrkein. On sanomatta selvää, ettei tämä ole positiivista, ja että kaikkein tuppisuisinta stoalaisuutta on syytä pyrkiä suitsimaan silloin, jos se uhkaa miehen tai perheen hyvinvointia. Sodan taakan joutuvat kantamaan miesten lisäksi myös

¹⁵ Iltalehden kolumnit eivät toki ole lähteinä akateemisia, mutta Enbuske (2019) tiivistää hyvin sen, mitä en voi tässä yhteydessä tilanpuutteen ja tieteellisen kirjoittamisen vaateiden takia sanoa. Lisäksi Joonas Berghällin dokumenttielokuvat *Miesten vuoro* (2010) ja *Miehiä ja poikia* (2019) ovat koskettavia osoituksia siitä, että tavallinen suomalaismies tuntee ja osaa tunteensa myös sanoittaa.

¹⁶ Filosofin Christina Hoff Sommersin *The War Against Boys* (2013) on silmiäavaava kuvaus siitä, mitä sanalla sanoen antimaskuliininen ajatusmaailma voi koulumaailmassa saada aikaan. Jos lähtökohdaksi otetaan, että maskuliinisuus on pohjimmiltaan jotain rakennettua ja että se pitää rakentaa uudeksi, joutuvat saneeraustoimista todennäköisesti eniten kärsimään aivan tavalliset pojat.

lapset ja vaimot, joihin miesten mieliin koteloituneet traumat heijastuivat. Myllärniemi (19) kirjoittaa kauniinsynkeästi: “[Sotaveteraani-isien] puhumattomuus jätti voimalliset jälkensä perheenjäsenten, ennen kaikkea lasten mieliin. Lapset vaistoavat herkästi, jos isän mielessä on jotain lukkiutunutta ja mykistynyttä, mutta sen tyhjiön, jonka puhumattomuus jättää, lapsi täyttää mielikuvituksellaan.” Sotaveteraanit ovat kyllä sankareita, mutta usein traagisia sankareita.

Väitän edellä mainittujen stoalaisuuden, kilpailullisuuden, dominanssin, aggressiivisuuden ja taktisten hyveiden olevan kaikesta huolimatta ehdottoman tärkeitä, sillä juuri tämänkaltaiset ominaisuudet vievät perheen ja kansan yli katovuosien, karkottavat vihollisen ja rakentavat vaurautta ja työpaikkoja luovia yrityksiä. On se terveellistä tai ei, epätäydellinen maailma sisältänee tilanteita, joissa niin miehen kuin naisenkin täytyy vain purra hammasta ja iskeä päätään kuvainnolliseen seinään niin kauan, että se antaa periksi. Lisäksi totean, että historian varrella moraalikäsitteitä on ollut monenlaisia, mutta useimmat miehet(kin) ovat luultavasti tahtoneet pyrkiä siihen, minkä ovat katsoneet oikeaksi. Näkökulmastamme esimerkiksi viikinkien ryöstöretket tuskin olivat moraalisesti ihailtavia, mutta viikinkien näkökulmasta ne luultavasti olivat juuri sitä. Kulloinkin vallitsevat arvot ovat siis voineet johdattaa ihmisiä tekemään hirmutekoja siihen uskoen, että heidän tekonsa ovat olleet oikeita. Tämä ei tee teoista yhtään sen hyväksyttävämpiä, ja ihmiset ovat luonnollisesti tehneet valtavasti paha myös silkkaa piittaamattomuuttaan ja pahansuopuuttaan. Tämän eettisävyisen ekskursion päätteeksi kuitenkin totean, että tutkielmani tarkoituksena on moraaliarvioiden tekemistä enemmän analysoida sitä, millaisia lainalaisuuksia Mieheksikasvu vaikuttaa usein noudattavan. Uskon silti, ettei Mieheyden ja isyyden käsittelyä tyystin voi irrottaa etiikasta, eikä niin tule ehkä pyrkiäkään tekemään.

Luvun loppuun totean, että tutkielmassani en käsittele Mieheyttä minään epäaitona performanssina, vaan läpielettynä olemassaolon tapana. Mieheyttä kiistattoman selvästi ylläpidetään ja luodaan kasvatuksen, sosialisoinnin ja diskurssien kautta, mutta esimerkiksi Jokisesta (2000) ja Branderista (2020) poiketen näen tämän positiivisena ja välttämättömänä tärkeänä asiana. Kuten seuraavissa kappaleissa tulen esittämään, Mieheys nimittäin vaatii aktiivista eteenpäin siirtämistä, sillä muutoin sen ilmeneminen tavalla tai toisella kieroutuu. Erityisesti isällä on keskeinen rooli siinä, millaiseksi pojan Mieheys muodostuu, sillä hän ojentaa kirveen ja kertoo, miten sitä kuuluu käyttää. Kun Mieheyden perusluonne on nyt siis kuvattu, on aika siirtyä tarkastelemaan isän merkitystä pojan orastavan Mieheyden rakentajana.

3. ISÄ JA POIKA

3.1 Isä meidän

Jokaisella koskaan eläneellä ihmisellä on ollut biologinen isä. On ollut olemassa mies, joka on tarjonnut puolet kunkin ihmisen koostavasta geneettisestä materiaalista ja näin tehnyt yksilön olevaksi. Siittiösolu on kohdannut munasolun, ja vaikka tuon tapahtuman yksityiskohdat ja olosuhteet vaihtelevat, silti konkreettisimmillaan jokaisen ihmisen alkupiste on hyvin samanlainen. Yksilö on olemassa kahden puoliskon yhteenliittymänä, ja hän on peräisin sekä äidistä että isästä. Isä on hautaan asti läsnä joka solussamme, vaikka itse mies olisi tyystin poissa tai tuntematon. Isyys on siis ihmisenäoloon hyvin perimmäisellä tavalla liittyviä asia, joka koskettaa tavalla tai toisella meistä kaikkia. Yleisenä luonnehdintana voisikin todeta, että isä jättää vain harvat kylmäksi: häntä rakastetaan tai vihataan, kaivataan tai paetaan, ja hänen kaltaisekseen halutaan tulla tai ei haluta ikinä tulla.

Tässä luvussa en pyri pohtimaan kaikkia mahdollisia tapoja, joilla isä tai isän kaltainen hahmo näkyy lapsen ja aikuisen kehityksessä ja elämässä. Sen sijaan käsittelen isän merkitystä valikoidusti niistä näkökulmista, jotka katson tutkielman kokonaisuuden kannalta tärkeimmiksi. Pyrin kuvaamaan, kuinka isä voi teoillaan ja omissa vaikutuksissaan vaikuttaa pojan Mieheyden saavuttamiseen ja siihen, kuinka poika omaa Mieheyttään toteuttaa. Keskityn pitkälti biologisen isän rooliin, mutta puhun lyhyesti myös isänkorvikkeista. Pyrin lähestymään asiaa yleisellä, yksilöihmiset ylittävällä tasolla. Isyys, poikuuus ja Mieheys ovat kuitenkin olemassa ihmisyyksilöiden kautta, joten poikkeuksia esittämistäni säännönmukaisuuksista tietenkkin on. En pyri tässäkään osiossa kirjaimelliseen universaaliuteen, vaan ainoastaan riittävään yleisyyteen. Totean myös, että on päällekkäisyyttä pojan varttumisessa mieheksi ja tytön kasvussa naiseksi ja että monet esittämäni asiat pätevät kumman tahansa sukupuolen kehityksestä puhuttaessa. Näissä tapauksissa puhunkin pojan sijaan lapsesta. Keskityn luvussa eniten juuri nykyajalle tyypilliseen isyyteen, kun taas luku 4 käsittelee vanhakantaisia initiaatiorititejä Mieheyteen. Luvun 3 näkökulma on enemmän yksilöissä, luvun 4 yhteisössä.

Laajasti sanottuna tutkimus on osoittanut, että varhaislapsuuden kokemuksilla on suuri merkitys myöhemmälle elämälle. Tämä pätee niin hyvässä kuin pahassa, sillä esimerkiksi varhaiset hylkäämiskokemukset voivat tunnetusti heijastua psyykkiseen hyvinvointiin vielä vuosikymmenten päästä. Vastaavasti kestävä perustus henkisellevä terveydelle asetetaan jo varhain. Lapsuuden kokemukset ovat siis aikuisiän kannalta keskeisiä, ja isä kytkeytyy noihin kokemuksiin tavalla tai toisella. Seuraavaksi käsittelen kronologisesti sitä, mikä merkitys isällä on pojan lapsuudessa, jolloin hän aloittaa pitkän matkansa kohti aikuista mieheyttä/Mieheyttä. En takerru erilaisten

mallien erimielisyyksiin: aiheenrajauksen nimissä en ryhdy eri teoriasuuntausten vertailuun tai edes nimeämiseen, ja esimerkiksi kiintymyssuhteista puhuminen jää tekstissäni yhteen lauseeseen. Myös symbioosin ja eriytymättömyyden luonteesta on jo pelkästään psykoanalyysin sisällä keskenään erilaisia näkemyksiä (ks. esim. Taipale 2013), joten ymmärrettävästi en voi tutkielmani puitteissa ryhtyä käsittelemään, kuinka eri koulukunnat hahmottavat lapsen kasvun ja kehityksen.

3.2. Isä varhaislapsuudessa (ikävuodet 0–2)

3.2.1 Isän merkitys lapselle

Seuraava lainaus tiivistää koko alaluvun: “Tuskin voi yliarvioida sen merkitystä, että pojalla on käytettävissään hänen itsenäisyyttään, osaamistaan ja aktiivisuuttaan rohkaiseva ja tukeva isä, henkilöitynyt todiste ensinnäkin äidistä irrallisen olomuodon mahdollisuudesta ja samalla konkreettinen näyttö siitä voimasta ja kyvykkyydestä, autonomian arvosta, minkä tämä erillisuus kehitysprosessin myötä lupaa.” (Manninen 1990, 46). Isä toimii alusta alkaen oppaana kohti Mieheyttä, ja tämä teema toistuu myös myöhemmistä ikävaiheista puhuttaessa.

Vaikka lapsi on geneettisesti yhtä paljon peräisin isästä kuin äidistä, saa hän silti muotonsa äidin kohdussa, syntyy hänestä ja tulee tyypillisesti¹⁷ alkuun ravituksi äidin rintaa imemällä. Äiti on siis vastasyntyneen näkökulmasta isää alkuperäisempi. Äiti on ollut läsnä alusta asti, sillä äidin ruumis on se alkukoti, jossa lapsi on kehkeytynyt. Suhteen isään lapsi voi sen sijaan luoda vasta syntymän jälkeen, ellei sitten lasketa kohtuun kantautuneita isän puheita. Isä toki muodostaa tai on muodostamatta siteen lapseensa jo kohdussa (esim. Lamb ja Lewis 2013, 120), mutta vauva ei asiasta vielä tiedä. Myös syntymän jälkeen isä on se, joka lähestyy lasta, eikä toisinpäin, ellei lapsi sitten vartuttuaan etsi käsiinsä kadonnutta isäänsä.

Äidissäolo on siis lähtötilanne, josta lapsi kurkottaa kohti ulkomaailmaa. Ensin tämä tapahtuu konkreettisesti syntymän hetkellä, mutta vielä synnyttyään lapsi on äidissä tiiviisti kiinni. Näkemykset eriytymättömyydestä ja vauvan sielunelämästä vaihtelevat, mutta karkeasti ottaen vastasyntynyt kenties kokee itsensä enemmän tai vähemmän osaksi ensisijaista hoitajaansa, eli yleensä äitiä. Vaikka lapsi ei enää kellu kohdussa, ei ehkä ole radikaalia esittää, ettei vastasyntynyt vielä *täysin* hahmota yksilöllistä minuuttaan erillisenä hoitajasta, jonka sylissä viettää ison osan hereilläoloajastaan. Raja itsen ja toisen välillä lienee alkuun häilyvä, eikä vauva luultavasti aikuisen tavoin koe täyttä erillisyyttä äidistä. Samaan hengenvetoon on tosin todettava, että symbioosi ei ole nykytiedon valossa lainkaan niin kaikenkattava kuin Sigmund Freud (1856–1939) ajatteli. Lapsi nimittäin muodostaa ensimmäisen

¹⁷ Imettäjäien käyttö ei ole ollut historiallisesti harvinaista, ja ainakin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa se oli huomattavan yleistä uudella ajalla ja vielä 1900-luvullakin (Heywood 2001, 63–69).

elinvuotensa aikana erilliset kiintymyssuhteet molempiin vanhempiinsa, eikä isän rooli suinkaan ole toissijainen ja vain äidin kautta välittyvä (Sinkkonen 1998, 67). Perinteisesti psykoanalyysin piirissä asia on silti hahmotettu juuri näin (Manninen 1991, 32–33). Lisäksi ohimennen sanottuna näen nurinkurisena Freudin ajatuksen, että maskuliinisuus olisi kehityksellisesti feminiinisyyttä varhaisempaa ja luonnollisempaa (esim. Sinkkonen 2005, 127–128). Tutkimukseni nimittäin viittaa siihen, että juuri maskuliinisuus on korostuneesti jotain hankittua ja kultivoitua. Tyttö ei tietenkään ole valmis nainen, mutta nimenomaan Mieheksikasvu vaikuttaa olevan projektina erityisen työläs (Groth 2007; Karlsson 2014). Irtautuminen äidistä toteutuu kasvun myötä yhä enemmän toiminnallisella ja psykologisella tasolla. Kouluikäinen uskaltaa lähteä aamulla talsimaan ilman kädestä kiinni pitelevää äitiä, ja aikuisiässä olisi suotavaa, että ihminen pystyy elämään itsenäisenä molemmista vanhemmistaan. Aluksi matka kohti autonomista toimijuutta alkaa tyypillisesti juuri äidistä irrottautumalla, ja tässä kehityskulussa isä on verraton apu.

Isän merkityksestä varhaislapsuudessa kirjoittavat mm. psykoterapeutit Manninen (1991) ja Myllärniemi (2010) sekä lastenpsykiatrit Sinkkonen (1998, 2005) ja Pruett (2000). Tiivistetty, yleinen viesti on heillä samankaltainen: pieni poika tarvitsee isää, koska vain isän (tai vähintään sellaisen korvikkeen) kautta hän voi ottaa haparoivat ensiaskeleensa kohti aikuista miehenäoloa. Elämänsä alun poika viettää kiinni maksimaalisessa, ylitsepursuavassa feminiinisyydessä, eli äidin sylissä rintaa imemässä. Tuolle äidilliselle todellisuudelle maskuliinisuus on jotain ulkopuolista ja vierasta, eikä tämä ole ongelma. Kun kuitenkin tulee aika siirtyä symbioosista kohti laajentuvaa autonomiaa, tarvitaan joku, eli isä, positiivisella tavalla ravistelemaan lapsen suppeaa maailmaa. Tämä pätee erityisesti pojan kohdalla siksi, että isän miehinen olemassaolon tapa on se, jota kohti hän on kasvamassa. Jos poika ei saa esikuvaa miesolennon luonteesta, on hänen vaikeaa yksinään selvittää Mieheyden salaisuus. Tytönkin täytyy tietysti itsenäistyä ja saavuttaa oma toimijuutensa, ja myös hänelle isä on arvokas opas kohti symbioosinulkoista todellisuutta. Tytöstä kuitenkin todennäköisesti tulee aikuisena jälleen osa äiti-lapsi-dyadia, joskin eri roolissa kuin lapsena. Muutoinkin hänen tarpeensa tehdä olemuksellinen pesäero äitiin on pienempi, sillä äidin ja tyttären olemassaolon perusluonne on feminiinidessään samanlainen. Pojan kohdalla on toisin, sillä aikuiseksi tuleminen edellyttää häneltä uudenlaiseen eksistenssiin astumista. Aikuisuuteen mennessä hän todennäköisesti onkin muodossa tai toisessa omaksunut miehisen olemassaolon tavan, eikä todellista paluuta alkukodin lämpöön enää ole.

Erittelen tarkemmin edellisen kappaleen tiivistettyä sanomaa. Pienelle lapselle isä on ensisijaisesti ei-äiti (Manninen 1991, 20–21). Isä on jotakin uutta, ulkopuolista ja perusolemuksellisesti erilaista kuin äiti, johon lapsella aluksi on symbioottisen tiivis suhde (Myllärniemi 2010, 46–49, 57). Vauvaa toki kopeloivat äidin lisäksi muutkin ihmiset, mutta lapselle on silti selvää, kuka on äiti ja kuka on joku muu. Usein

keskeisin noista muista on isä, jonka lapsi oppii tunnistamaan nopeasti. Itsen ja toisen hahmottaminen on kenties vielä lapsenkengissään, mutta silti Pruett (2000, 25) kertoo, että kahdeksanviikkoiseksi mennessä vauva selvästi tunnistaa erilleen äidin ja isän. Tämä näkyy siinä, että äidin lähestyessä lasta tämän syke ja hengitystiheys yleensä rauhoittuvat, hartiat rentoutuvat ja silmät menevät enemmän kiinni. Isän saapuessa taas on usein päinvastoin, eli vauvan syke ja hengitys kiihtyvät, pieni keho jännittyy ja silmät avautuvat suuremmaksi. Näin ei ole siksi, että vauva olisi kauhusta kankea, vaan siksi, että isä on jännittävällä tavalla erilainen ja stimuloiva.

Tutkimusten mukaan äiti ja isä tyypillisesti käsittelevät lasta hieman eri tavoilla. Äidit yleensä nostavat vauvan syliinsä joka kerta melko samalla tavalla, isien tyyli taas vaihtelevat enemmän kerrasta riippuen. Syynä on luultavasti se, että kuten isä on lapselle äitiin verrattuna uusi ja vieras, samoin lapsen käsittely on yleensä isälle vähemmän luontevaa kuin äidille¹⁸. Eroa on myös siinä, mistä syystä äidit ja isät lasta useimmiten lähestyvät. Sikäli kun äiti on ensisijainen hoitaja, ottaa hän tyypillisesti vauvan syliinsä hoitotoimenpiteitä varten eli imettämisen, vaipanvaihdon tai pesemisen takia. Isät taas lähestyvät vauvaa useammin itsetarkoituksellisesti, leikkiäkseen. Osaksi näistä syistä jo muutaman viikon ikäinen vauva tunnistaa äidin ja isän erilleen. Äiti siis edustaa tuttua ja turvallista rutiinia, isä taas uudenlaisia ja yllätyksellisiä virikkeitä. (Pruett 2000, 27–29.) Vauva ei vielä tiedosta sukupuolten eroavaisuuksia millään käsitteellisellä tasolla (Taipale 2016), vaan kyse on vain isän ja äidin erilaisesta ”tuntumasta”, ja myös ulkonäöstä. Kiteytän, että vauvan maailma on vielä kovin pieni, joten hänelle ovat hyvin merkityksellisiä asioita koskettavien käsien karheus tai pehmeys, puhuvan äänen syvyys tai korkeus ja kasvojen parta tai sen puute. Etenkään länsimaissa erottelu hoitaja-äitiin ja leikkittäjä-isään ei tosin ole yhtä prominentti kuin aiemmin, koska isät osallistuvat lastenhoitoon aiempaa enemmän. On myös kulttuureja, joissa isät eivät pahemmin leiki lasten kanssa (Lamb ja Lewis 2013, 127), ja isien lisäksi myös äidit usein leikkivät vauvojen kanssa huomattavan paljon (Pleck 2010, 37).

Isän tärkeimpiä kasvatustehtäviä taaperoiän aikana on auttaa lasta irrottautumaan äidistä. Tämän hän tekee osoittamalla, että elämää on myös äidin ulkopuolella. (Pruett 2000, 83–84.) Isä toimii lapselle todisteena siitä, että äidistä irrallinen olemassaolo on paitsi mahdollista, myös antoisaa. Kyse ei ole yhtäkkisestä maailmaan viskaamisesta, vaan isä toimii turvallisena siltana äidillisen alkukodin ja jännittävän ulkoisen todellisuuden välillä (Sinkkonen 1998, 127). Tarkoituksena ei ole täydellinen irrottautuminen, sillä seikkailujen lomassa lapsi yleensä kaippaa turvallisuudentunteen tankkaamista äidistä (Myllärniemi 2010, 67). Etenkin 10-20 kuukauden ikäiset lapset preferoivat äitiä lohduttajana ja turvan tarjoajana, mutta varsinkin pojat leikkivät mieluiten juuri isän kanssa (Lamb ja Lewis 2013, 121).

¹⁸ On suurta kulttuurista vaihtelua siinä, kuinka paljon isät hoivaavat pikkulapsia. Silti myös aktiivisesti osallistuvien isien yhteisöissä äidit hoitavat lapsia selvästi enemmän. (Montgomery 2009, 107.)

Kuten sanottua, myös pienen tytön täytyy tietysti tulla itsenäiseksi äidistään, mutta aikuistumisessa on kenties pojalle enemmän työsarkaa. Aikuistuminen nimittäin merkitsee tytölle äidin kaltaiseksi tulemista, pojalle taas isän maskuliinisuuden omaksumista. Tytär siis kasvaessaan samanlaistuu suhteessa ensimmäiseen toiseen¹⁹ eli äitiin, kun taas poika erilaistuu. Todellinen itsenäistyminen vie toki vuosikausia, ja kaikkein upottavimmasta äidinsylistä lähteminen on vasta ensiaskel.

Jo varhaisessa vaiheessa aletaan rakentaa lapsen luottoa siihen, että hän osaa ja pystyy toimimaan menestyksekkäästi uudentlaisissa olosuhteissa. Varhaislapsuuden kokemukset ovatkin pienille pojille merkittäviä ensiaskeleita kohti Mieheyden urheaa autonomiaa. Isän hoivaa osakseen saaneet lapset ovat nimittäin 18-24 kuukauden iässä verraten rohkeampia tutkimaan ympäristöään ja pelkäävät vähemmän uusia asioita ja paikkoja (Pruett 2000, 41-42). Tämä on tietysti tytöillekin hyvästä, mutta kenties erityisen tärkeää tulevien Miesten kannalta. Sikäli kun donovanilaisittain ilmaistaan Miehen tehtävä piirin puolustamisena ja sen ulkopuolelle uskaltautumisena, lienee hyödyllistä, että rohkeutta on opittu jo taaperona.

Tiivistetyksi isän osallistuva läsnäolo pienen lapsen elämässä tarjoaa pitkäaikaisia etuja liittyen mm. kielen, kognitiivisten taitojen ja itsesäätelyn kehitykseen sekä mielenterveyteen, ja se myös toimii merkittävänä suojaavana tekijänä muuten epäedullisten kasvuolosuhteiden keskellä (Fitzgerald ja Bocknek 2013, 168, 176). Vastaavasti isän poissaolo tai kaltoinkohtelu voivat näkyä erilaisina ongelmina vielä vuosikymmenten päästä. Hyödyt tai haitat alkavat jo ajalla ennen syntymää: isän läsnäolo raskauden ja synnytyksen aikana minimoi niiden riskit, ja sama pätee kääntäen (Pruett 2000, 52; Teitler 2001). Isä vaikuttaa lapseen myös epäsuorasti, eli äidin kautta. Olemalla läsnä ja tukemalla vaimoaan²⁰ mies vähentää tämän kokemaa stressiä ja väsymystä, mikä antaa naiselle enemmän voimavaroja olla hyvä äiti. Jos äiti tuesta huolimatta masentuu, isän läsnäolo suojaa lasta äidin masennuksen haitallisilta vaikutuksilta. (Roggman, Bradley ja Raikes 2013, 192.)

Isän ja äidin parisuhde on lapsen kannalta äärimmäisen merkityksellinen alusta asti. Tiivistäen voisi sanoa, että vaikka isä ja äiti olisivat kuinka hyviä hoitajia ja kasvattajia tahansa, jää lapsen kannalta jotain tärkeää puuttumaan, jos vanhempien keskinäinen suhde on huono. Avioero ja yksinhuoltajuus voi olla pienempi paha esimerkiksi perheväkivallan tapauksessa, mutta kyseessä on silti aina nimenomaan pienempi paha. En voi paneutua aiheeseen pitkällisesti, mutta tutkimukseni on saanut minut vakuuttuneeksi siitä, että "vanhempien hyvä parisuhde on lapsen

¹⁹ Voi tosin olla, ettei ensimmäinen toinen ole äiti, vaan isä. Jos pikkuvauva nimittäin erehtyy pitämään itseään osana äitiä, voi hänen kokemusmaailmassaan juuri isä olla ensimmäinen ulkopuolinen olento.

²⁰ Sama pätee toki myös muiden vakiintuneiden naiskumppaneiden kuin kirjaimellisten aviovaimojen kohdalla. Napakkuuden vuoksi käytän kuitenkin tutkielmassani miehen kumppanista vaimo-nimitystä.

paras koti” (Sinkkonen 1998, 73). Yleisesti ottaen lähteiden pohjalta on turvallista todeta myös se, että isän mukanaolo jo elämän alkuhetkillä on lapsen kehityksen kannalta edullista, ellei mies ole täysin kelvoton. On siis väliä sillä, millä tavoin isä Mieheyttään toteuttaa. Tähän palaan enemmän vanhemmista lapsista puhuttaessa.

3.2.2 Lapsen merkitys isälle

Tähän asti olen tarkastellut syntymän ihmettä ja imeväisyyttä lapsen näkökulmasta, mutta nyt käänän lyhyesti huomioni isään. On nimittäin niin, että kuten isä toivon mukaan kasvattaa pojastaan Miehen, niin myös lapsi muuttaa isäänsä. Monet isäksituloon liittyvät asiat eivät ole riippuvaisia lapsen sukupuolesta, mutta pyrin jälleen kaivamaan esiin sen, mikä koskee juuri poikalasta.

Olisi vähätteleväää sanoa, että isäksi tuleminen on miehelle merkittävä asia. Kuten mies ja nainen ovat luoneet lapsen, samoin lapsi on olevaksitulonsa hetkellä tehnyt miehestä isän ja naisesta äidin. Vaikka mies hylkäisi raskaaksi saattamansa naisen eikä koskaan edes tapaisi lastaan, on tuo uusi elämä silti hänestä lähtöisin. Useimmat isät eivät onneksi hylkää jälkikasvuaan, vaan ovat läsnä heidän elämässään jo raskausaikana. Mies ei tule raskaaksi ja synnytä, mutta silti vaimon raskaus vaikuttaa myös häneen monin tavoin. Naisen kehossa tapahtuu raskausaikana suuria myllerryksiä, mutta muutoksia tapahtuu myös miehessä. Usein vie tovin, että raskauden alettua isä varsinaisesti sisäistää isyytensä ja kasvaa uuteen rooliinsa (Wulf 2015, 13–16). Tiivistetysti fysiologisella tasolla miehen testosteronitasot laskevat ja prolaktiinitasot nousevat, mikä valmistaa häntä toimimaan asiaankuuluvalla tavalla vastasyntyneen kanssa (Lamb ja Lewis 2013, 120). Testosteronin erityis vähenee pitkän parisuhteen (esim. Farrelly ym. 2015, 251), vaimon raskauden ja etenkin lapsen syntymän seurauksena tuntuvasti, millä on miehen kannalta merkittäviä seurauksia – onhan juuri testosteroni ehkä tärkein yksittäinen seikka, joka tekee keskiverrosta miehestä monin tavoin erilaisen keskivertoon naiseen nähden²¹. Kun testosteronintuotanto vähenee, osaa mies paremmin ja kärsivällisemmin hoitaa ja rakastaa alituista hoivaa vaativaa lastaan ja myös tämän äitiä (esim. Gray ym. 2002). Sitoutuneen parisuhteen ja isyyden voisi kuvata usein hiljalleen hiovan pois miehen terävimmät särvät. Lukuisissa kulttuureissa raskauteen, synnytykseen ja sen jälkeiseen aikaan myös liittyy

²¹ Testosteronin merkitystä Mieheyden biologisena selittäjänä ei tule aliarvioida, sillä terveen miehen kehossa on sitä viisin-, joskus jopa kaksitoistakertaisesti tyypilliseen naiseen nähden (Sissons ja Murrell 2018). Testosteroni ruokkii kilpailullisuutta ja kilpailutilanteet testosteronintuotantoa. Se liittyy myös dominoivaan, jopa aggressiiviseen käyttäytymiseen, joskin paljon väkivaltaisuutta selkeämmin hormoni linkittyy sosiaalisen statuksen hankkimiseen ja ylläpitämiseen sekä kykyyn sietää sosiaalista kitkaa. Kykyä tunnistaa toisten emootioita se taas heikentää. Testosteroni vähentää pelon- ja ahdistuksentunteita ja parantaa kykyä sietää stressiä ja tunnistaa uhkia. Hormoni luo motivaatiota toimintaan, kun taas hypogonadismi on miehillä yhteydessä masennukseen ja apatiaan. (Eisenegger, Haushofer ja Fehr 2011.) Lisäksi hormoni liittyy läheisesti libidoon ja nk. *novelty seeking*-käyttäytymiseen (Huberman 2021, 00:15:46–00:26:51). Lisäksi *in utero* testosteroniantistuksen määrä on yhteydessä riskinottoon ja sitä kautta todennäköisyyteen ryhtyä yrittäjäksi; miehet toimivat yrittäjinä useammin (Bönte, Proachert, Urbig 2016). Kaikki tämä sopii täydellisesti yhteen luvun 2 kanssa.

monenlaisia isää koskevia riittejä (Hewlett ja Macfarlan 2010, 419–420), ja monesti isäksitulo nähdään Mieheyden lopullisena sinettinä (Gilmore 1990, 41–42, 105–106).

Riippuneen yksilöstä, missä määrin todennäköiset muutokset isän käyttäytymisessä johtuvat hormonitoiminnan muutosten pehmittävästä vaikutuksesta ja missä määrin paremmin tiedostetuista psykologisista prosesseista. Merkittävää on myös se, mitä psyyken syvimmissä onkaloissa lymyilee, sillä esimerkiksi alitajuiset(kin) muistot omasta lapsuudesta ja kaikkinaisen inhimillinen keskeneräisyys voivat nousta vauvan myötä pintaan. Manninen (1991, 36–38, 40–42, 45) kirjoittaakin, että lapsen syntymä on miehelle tyypillinen ajankohta joko kasvaa tai taantua. Ei nimittäin aina ole psykologisesti pieni urakka hyväksyä rooliaan äiti-lapsi-dyadin ulkojäsenenä ja symbioosin mahdollistajana. Etenkin, jos mies on jäänyt lapsena vaille rakkautta, voi kokemus tuntua oudon epämieluisalta: miksi vauva saa sen, mitä minä en saanut? Kun vielä vaimon antama seksuaalinen huomio on yleensä synnytyksen jälkeen vähäistä (Wulf 2015, 18), voi etenkin psyykkisesti epäkypsä mies kokea suurta kiusausta hankkia tyydytyksensä muualta. Tätä Manninen nimittää heteroseksuaaliseksi regressioksi. Homoeroottisessa regressiossa mies ei ryhdy seksuaalisuhteisiin miespuolisten ystäviensä tai kollegoidensa kanssa, mutta sen sijaan hän pakenee ”Madonnaa ja lasta” heidän keskuuteensa. Etenkin, jos mies on epävarma Mieheydestään, voi hänelle syntyä tarve osoittaa työhön ja äijäporukoihin korostuneesti uppoutumalla, ettei ole mikään miespuolinen äiti. Miesten keskinäinen tuki ja ajanvietto eivät ole pahasta, mutta äidin ja lapsen hylkääminen on. Mannisen mukaan joskus mies saattaa mustasukkaisena ryhtyä kilpailemaan vauvan kanssa tämän omilla aseilla: kun mies ratkeaa juomaan, joutuu vaimo hoitamaan kahta avutonta lasta.

Taantumista tyypillisempää on kuitenkin se, että mies pikemminkin kypsyy ja kehittyy. Isäksitulo tarjoaa miehelle mahdollisuuden syventää Mieheyttään, sillä perheenisäyksen myötä kaikkien hänen tekojensa ja omissioidensa voisi ajatella tulevan merkityksellisemmiksi. Kuten Michler (2018, 36) kirjoittaa, juuri toisia ihmisiä palvellessaan Mies tulee todella eläväksi ja toteuttaa tehtävät, jotka häneen on biologisesti ohjelmoitu. Sikäli kun Miehen tehtävä on suojella (*protect*), elättää (*provide*) ja johtaa (*preside*), edellyttää kolmiosainen teleologia tietenkin jonkun, jota suojellaan, elätetään ja johdetaan. Isän rooli on suunnattoman tärkeä myös nykypäivänä, mutta etenkin äitiysrahoja ja -pakkauksia edeltäneinä aikakausina miehen kontribuutio tai sen puute on usein merkinnyt äidin ja lasten elämää tai kuolemaa. Raskaana oleva tai imettävä äiti ja pieni lapsi ovat hyvin haavoittuvaisia, joten perheenisän harteita painanut vastuu on menneinä aikoina usein ollut vielä nykyistäkin raskaampi, ja laiskottelu peltotöissä tai kohtalokas virhe muukalaisia kohdattaessa on saattanut merkitä koko perheen perikatoa. Pelissä on paljon, joten ei ole ihme, että perheen perustaminen tyypillisesti lisää miehen vastuuntuntoa.

Tuore isä tavallisesti sitoutuu työelämään aiempaa vakaammin, sillä toimeentulosta huolehtiminen näyttäytyy yhä merkityksellisempänä. Työtunnit eivät tosin yleensä lisäänty, ellei sitten ole kyse aiemmin mainitusta homoeroottisesta regressiosta ja perheen pakoilusta. Osallistuva isyys voi pikemminkin johtaa siihen, että miehen työnarkomania taittuu ja hän kiinnittää enemmän huomiota ajankäyttönsä. Työskentely saattaa siis menettää yhtäältä katkonaisuutensa, toisaalta liiallisuutensa. Laajemminkin isäksitulo saa usein miehen miettimään elämänsä prioriteetteja ja arvoja. Lasten myötä suhde omiin vanhempiin usein lähentyy, ja on tyypillistä, että osallistuminen kaikenlaiseen vapaaehtois- ja uskonnolliseen toimintaan lisääntyy. (Eggebeen, Knoester ja McDaniel 2013, 347–350.) Tämä sosiaalinen aktivoituminen on eduksi paitsi ympäröivälle yhteiskunnalle, usein myös muiden perheiden lapsille. Urheilujoukkueen valmentajana tai vastaavassa roolissa toimiessaan mies voi nimittäin tarjota isättömille pojille arvokkaan miehenmallin (esim. Manninen 1991, 181). Isättömyyden teemoja käsittelen enemmän kohdassa 3.3.3.

Jo syntymättömän lapsen vanhemmilla on hänen suhteensa odotuksia, ja isä luo mielessään poikansa enemmän tai vähemmän omaksi kuvakseen – eikä vain omaksi kuvakseen, vaan yleensä joksikin itsensä lopulta ylittäväksi (Groth 2007, 14). Etenkin poika merkitsee miehelle uutta mahdollisuutta, sillä jos hänestä itsestään ei tullut suurta soturia tai kuuluisaa professoria, pojasta epäilemättä tulee. Isä toki yleensä rakastaa poikaansa myös ainutkertaisena yksilönä, mutta lisäksi hän rakastaa itseään pojassa. Poika on hänen miehuutensa jatke ja todiste siitä, että hänestä on miehisen elämän luojaksi ja uusintajaksi. Yksin mies ei voi lisääntyä, mutta hän on osoittautunut riittävän hyväksi Mieheksi tuodakseen yhdessä naisensa kanssa maailmaan jotain arvokasta. Lisäksi hän on suonut vaimolleen mahdollisuuden äitiyteen. (Manninen 1991, 35–37.) Lukuisissa kulttuureissa myös kiinnitetään huomattavan paljon huomiota Miehen potenssiin (esim. Gilmore 1990, 120, 173–175; van Driel 2009, 175–183), joten siittäminen merkitsee sekä miehelle että muille ihmisille vahvaa todistetta hänen miehuutensa väkevyydestä.²²

²² Sivuan vielä navanalaisia asioita, mutta tutkielmassa seksuaalisuuden ja miehisen elimen käsittely jää epätydyttävän vajaamittaiseksi. Kyse on silti äärimmäisen tärkeästä asiasta, sillä tutkiessani olen havainnut falloksen sojottavan miltei joka suunnassa. Monissa lähteissäni kirjoitetaan myös oidipalisuudesta, jonka käsittelyn rajaan pois. Lyhyesti ottaen seksuaalisuus alkaa kehittyä jo varhain, ja tässäkin prosessissa vanhemmilla on oma vaikutuksensa. Koska pojan kehitykselle on keskeistä mallin ottaminen isästä, ei ole epäuskottavaa, että näin olisi myös seksuaalisen kehityksen saralla. Pieni lapsi ei toki käsitä, mitä vanhemmat makuuhuoneessa puuhaavat, mutta hän silti ymmärtänee suhteensa vanhempiin olevan toisenlainen kuin vanhempien suhteen toisiinsa. Hiljalleen tämä utuinen aavistus täsmentyy, kunnes lopulta poika ehkä karkeasti ottaen ratkaisee ulkopuolisuuden kokemuksensa oivaltamalla, että isän kaltaiseksi tulemalla hänkin voi saada itselleen äidin kaltaisen naisen. On hyvin merkityksellistä, millä tavoin poika näkee isänsä kohtelevan äitiään, sillä tämä luo hänelle mallin hänen omiin naissuhteisiinsa (Groth 2007, 15). Jotta voisin todella käsitellä Mieheksikasvun filosofian perusteellisesti, vaatisi se oman tutkielmansa miehen ja naisen suhteesta. On myös syytä huomata, että koska monissa kulttuureissa isäksitulo nähdään Mieheyden todellisena sinettinä ja huipentumana, on Mieheksi- ja Miehenäkasvussa kyse kaksisuuntaisesta prosessista; "Isyyden rikkaus on juuri siinä, että lapset kasvattavat ja muokkaavat isäänsä ja saavat hänestä esiin puolia, joita mies ei tiennyt itsessään olevankaan (Sinkkonen 1998, 252).

Mikäli mies on Mieheydestään epävarma tai toteuttaa sitä epäsuotuisalla tavalla, voi isäksitulo merkitä uusien mahdollisuuksien sijaan pikemminkin kriisiä. Mainittuihin regressioihin sortuvatkin yleensä ne miehet, joilla on ongelmia suhteessa itseensä ja/tai vaimoonsa. Jos mies kokee riittämättömyyttä Miehenä, ei hänen ole ehkä helppoa sulattaa ulkopuolisuuttaan suhteessa äidin-vauva-dyadiin. Tällöin hän ei koe tyydytystä siitä, mitä on vaimolleen antanut, vaan tuntee olonsa käytetyksi ja välineellistetyksi: vauva on enemmän peräisin äidistä kuin hänestä. Myös korostunut tarve saada nimenomaan poikia voi kenties muuttua patologiseksi jopa kokonaisten kulttuurien tasolla. Manninen ei mainitse mitään kulttuuria nimeltä, mutta ei välttämättä ole kaukaa haettua, että esimerkiksi islamilaisessa maailmassa ja Kiinassa harjoitettu voimakas poikalasten suosinta tyttöjen kustannuksella ilmentäisi kulttuuripiirien laajuisia psykopatologioita. Koska juuri poika perinteisen näkemyksen mukaan on suurempi todiste(lu) miehen potenssista ja siitoksellisesta kyvykkyydestä, tarvitsee epävarmalle Mieheydelle rakentuva sivilisaatio kainalosauvakseen nimenomaan poikia. Lisäksi isältä vaaditaan riittävää kypsyyttä, että hän aidosti hyväksyy sen, jos ja kun poika vartuttuaan ylittää sen, mitä hän itse on. (Manninen 1991, 35–40.) Muutoin hänestä tulee kuin Kronos, joka syö lapsensa, koska pelkää valtansa menettämistä. Tätä ajatusta laajennan kohdassa 3.3.2.

3.3 Isä leikki-iässä ja keskilapsuudessa (ikävuodet n. 2–12)

3.3.1 Isä hillitsijänä ja villitsijänä

Isän kanssa leikkiminen ja seikkaileminen ovat lapselle oivallisia keinoja tutustua siihen, millainen miesolento on ja mitä kaikkea maailma pitää sisällään. Erityisen innokkaita isän kanssa leikkijöitä ovat jo pienestä pitäen pojat, joskin myös tytöt suosivat isää ainakin fyysisemmissä leikeissä (Flanders ym. 2009, 286). Sekä Pruett (2000, 27–31) että Sinkkonen (1998, 99–100) tuovat nimittäin esille, että isät ja äidit leikkivät lastensa kanssa tyypillisesti hieman erilaisilla tavoilla: äidit käyttävät enemmän leluja, kun taas isän keho on lelu itsessään. Nimellä *rough-and-tumble play* (RTP) kutsuttu leikkimielinen nujuaminen, paini ja juoksentelu on myös muun tutkimuksen mukaan ominaista juuri isille (esim. Paquette ja Dumont 2013, 761). Isien RTP on paitsi useammin esiintyvää, myös luonteeltaan rajumpaa ja energisempää (StGeorge ja Freeman 2017, 711). Äiditkin intoutuvat joskus peuhaamaan, mutta kuten isät, myös he harjoittavat RTP:tä yleisemmin juuri poikiensa kanssa (Paquette ja Dumont 2013, 761). Lisäksi lapset leikkivät fyysisiä leikkejä keskenään, pojat paljon useammin kuin tytöt (Flanders ym. 2009, 286). Ahkerimmin vanhempien kanssa painitaan ja leikitään takaa-ajoleikkejä noin 3–4-vuotiaana, kun taas ikätovereiden kesken RTP:tä esiintyy eniten esikouluikäisestä noin kymmenvuotiaaksi asti (Paquette ja Dumont 2013, 761). Lukuisat tutkimukset vahvistavat, että tämänkaltainen fyysinen leikki isän kanssa on sekä pojan että tytön suotuisan kehityksen kannalta erittäin arvokasta.

Isän kanssa harjoitetulla RTP:llä on myönteisiä vaikutuksia mm. sosiaalisten taitojen kehittymiseen ja tunteidensäätelykykyyn (StGeorge ja Freeman 2017, 716–718). Tutkielman teemojen kannalta tärkein seikka lienee juuri parantunut kyky hillitä aggressiivisia tuntemuksia. Koulussa suosituimpia ovat sellaiset oppilaat, joiden kanssa isät ovat lapsena leikkineet fyysisesti. Heillä esiintyy vähemmän aggressiivista käyttäytymistä, mikä vahvojen sosiaalisten taitojen ohella selittänee hyviä toverisuhteita. Isän kanssa peuhatessaan he ovat nimittäin oppineet sekä omista että toisen rajoista ja tietävät näin, milloin leikki menee liian rajuksi. Lapsi oppii leikkiessään hallitsemaan itseään, ja hyvin oleellisia ovat myös isän leikin aikana asettamat rajat – toista ei voi muksia miten vain. (Leidy, Schofield ja Parke 2013, 155–156.) Jo varhaisessa vaiheessa isä siis suitsii poikansa ja myös tyttärensä liiallisen aggressiivista käyttäytymistä, ja tämän vaikutus näkyy vielä aikuisuudessa (Flanders ym. 2009). Poikien kohdalla asia on erityisen tärkeä, sillä murrosiän myötä he saavuttavat kyvyn satuttaa toista pahastikin (Groth 2007, 19). Lihasmassan kasvaessa ja testosteronin virratessa on hyvä, jos jo leikki-ikäisenä pojan aivoihin ovat iskostuneet sopivat rajat sille, miten voimiaan sopii käyttää. Kun isä näyttää asiaankuuluvalla tavalla uhmaikäiselle pojalleen niin kutsutun kaapin paikan, ei pari-kolmevuotiaan taipumus väkivaltaisuuksiin jää pysyväksi ominaisuudeksi. On lisäksi tärkeää, että myös leikillisen nujakan lomassa lapsella säilyy kokemus, että isä on kontrollissa, eikä hän (Flanders ym. 2009). Poika tahtoo ehkä näennäisesti voittaa isänsä, mutta ei oikeasti. Hän nimittäin tietää, ettei vielä pysty hallitsemaan vihantunteitaan, mikä voi tuntua hänestä pelottavalta (Myllärniemi 2010, 27–28).

Pelottavilta voivat myös tuntua vanhempien, erityisesti isän vihanpurkaukset. Siinä missä RTP isän kanssa edesauttaa toverisuhteita ja itsehillintää, vanhempien riitelyn toistuva todistaminen voi johtaa mielialaongelmiin ja aggressiiviseen käytökseen. Nämä puolestaan nakertavat lapsen sosiaalista elämää. Mikäli isä on parisuhteen konflikteja ratkoessaan kovin vihainen tai emotionaalisesti sulkeutunut, on tämä usein toistuessaan haitallista lapsen kehitykselle. Seurauksena voi olla sosiaalista vetäytymistä, pelkotiloja, surua, vihantunteita ja antisosiaalista käyttäytymistä. Jopa pitkäaikaisille aggressio-ongelmille altistaa myös se, jos isä on kasvatuksessaan liiallisen ankara ja rankaiseva. Sopiva kurinpito on positiivista, mutta autoritaarisen kovaa kasvatusta parempiin tuloksiin johtaa lämmin, huolehtiva ja auktoriteettinen kasvatusta. Sen tuloksena lapsi kokee olevansa isän rakastama ja hyväksymä ja siten ihmisenä riittävä. Tämä sallii hänen luoda hedelmällisen suhteen sekä itseensä että muihin. (Leidy, Schofield, Parke 2013, 159–160.) Osin isän rooli näyttää olevan äitiä vaikutusvaltaisempi niin hyvässä kuin pahassa. Olipa kyse eksternalisaatio-oireista, kognitiivis-kielellisistä taidoista tai itsehillinnästä, isän (epä)onnistumiset kasvattajana vaikuttavat usein vielä äidin tekoja voimakkaammin (Roggman, Bradley ja Raikes 2013, 191). Pruett (2000, 185) kiteyttääkin, että jokaisessa lapsessa piilevä potentiaali puhkeaa parhaiten kukkaan hyvän isän avulla, tai tulee pahimmillaan nitistetyksi isän tuhoavan toiminnan seurauksena. Esimerkiksi

Heywoodin (2001) ja Montgomeryn (2009) teosten lukeminen on tehnyt selväksi, että monet etenkin entisaikaan käytetyistä lapsenkasvatusmetodeista ovat olleet sanalla sanoen sairaita. Nykyajan vanhemmuuteen liittyy omat puuttensa, mutta herää kysymys, miltä osin ihmiskunnan historian verinen julmuus selittyy jo pelkästään lasten kaltoinkohtelun aiheuttamilla traumailla? Harva vanhempi toimii tietoisesti väärin, mutta ei tunnu epäuskottavalta ajatukselta, että iso osa koskaan eläneistä ihmisistä ei ole saanut viettä nykykäsitysten mittapuulla kovin hyvää lapsuutta. Luvussa 4 käsitellen enemmän niitä toisinaan rajuja toimintatapoja, joilla poikia pyritään ja on pyritty muovaamaan Miehiksi.

Kohdassa 3.2.1. mainitsin, että läsnäoleva isä lisää lapsen rohkeutta toimia uusissa tilanteissa. Joskus isä koettelee lapsen rohkeutta myös suoranaisesti, ja raja jännityksen ja pelon välillä voi olla hiuksenhieno; pikkulasten leikeissä hyvin tyypillinen teema on isän tai isän esittämän hahmon toimiminen takaa-ajajana. Tämä on jännittävällä tavalla hauskaa, mutta pitkästä ilosta voi sanonnan mukaisesti seurata myös itku. (Sinkkonen 2005, 110.) Lisäksi isän suhde jälkikasvuunsa on monesti äitiin verrattuna *laissez-faire*-tyylinen, eli isän valvonnassa lapsi saa usein vapaammin tehdä puissa kiipeilyn kaltaisia hurjia asioita (Pruett 2000, 30–31). Tämä väite saa tukea muustakin tutkimuksesta (esim. Bretherton ym. 2005, 243–246). Vaikkapa palapelin kasaaminen ei ole kovin hurjaa, mutta myös tämäntyyppisissä puuhissa isille ja äideille on tyypillistä toimia hieman eri tavoin. Äidit ryhtyvät herkemmin auttamaan, kun taas isät edellyttävät enemmän oma-aloitteisuutta ja sallivat lapsen löytää ratkaisun itse. Näin tekemällä isät ruokkivat lapsen kykyä sietää turhautumista ja tarjoavat tilaisuuden kokea ylpeyttä omista, itsenäisistä onnistumisista. Tämä on tärkeää Miehisen pystyvyyden kehityksen kannalta, mutta myös aikaansaavilla ja koulussa menestyvillä nuorilla naisilla on tutkimusten mukaan toisinaan erityisen läheinen isäsuhde. (Pruett 2000, 30–31.)

Yleisenä luonnehdintana voidaan todeta, että usein isän kasvatusrooliin kuuluu taipumus vaatia lasta olemaan itse aktiivinen ja yritteliäs (esim. Bretherton ym. 2005; John ym. 2013). Tämä näkyy paitsi edellisen tekstikappaleen asioissa, myös siinä, että isän merkitys kielen kehitykselle on äitiä suurempi: isän sanavarasto ennustaa lapsen sanavarastoa 15- ja 36-kuukautisena, mutta äidin sanavarasto ei. Syyksi epäillään sitä, että isät ja äidit usein puhuvat lapsilleen eri tavoin. Äitien kieli on ”lapsellisuudessaan” ymmärrettävämpää, kun taas isät eivät kielenkäytössään yhtä paljon huomioi keskustelukumppaninsa nuorta ikää. Isät tyypillisesti viettävät äitejä vähemmän aika lasten kanssa, eivätkä näin ollen yhtä tottuneesti ymmärrä puhumista opettelevan pikkuihmisen sanomaa. Tämä seikka on lapsen kannalta kuitenkin siunaus, sillä näin isän kanssa keskustelu tarjoaa opettavaisia haasteita. (LeMonda, Baumwell ja Cabrera 2013, 144–145.) Isä voi toki vaatia lapselta myös liikoja, jolloin tuloksena ei ole onnistumisen, vaan epäonnistumisen kokemuksia.

Kun isä kuitenkin malttaa sopivasti huomioida lapsen kehitystason, voi hän tarjota lapselle arvokkaita tilaisuuksia kaikenlaisten omien rajojen kokeiluun.

Fyysisellä leikillä on arvoa paitsi aggression hillitsijänä, myös keinona tutustua kehollisen toiminnan mahdollisuuksiin ja rajoihin. Fjørtoftin (2004) mukaan lapsen motoristen taitojen kehitykselle kaikkein hyödyllisintä on leikkiä luonnonläheisissä ympäristöissä, kuten metsissä. Artikkelissa ei tosin ole puhetta isistä, enkä löydä tietoa siitä, missä isät ja äidit tyypillisesti leikkivät lastensa kanssa. Veitchin ym.:n (2006) tutkimus käsittelee vanhempien asenteita erilaisia leikkipaikkoja kohtaan, mutta tutkimuksessa sukupuolia ei ole varsinaisesti eritelty. Yli 90% vastaajista on kuitenkin äitejä, ja tekstissä mainitaan (391), että tulokset kuvaavat ehkä enemmän äitien kuin isien ajatuksia. Päälimmäisenä vastaajien mielessä on turvallisuus, jonka nimissä australialaisten kaupunkilaislasten leikkipaikkoja rajoitetaan melko rankalla kädellä. En halua tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä parin irrallisen tutkimuksen pohjalta, mutta kun otetaan huomioon aiemmat tarkastelut isien ja äitien keskimääräisistä eroista, ei ehkä ole epäuskottavaa olettaa, että lasten kanssa metsissä rymyminen olisi tyypillisempää isille kuin äideille. Tämän väitteen tosin esitän puhtaana spekulatiiona, koska varsinaista tutkimustietoa ei ainakaan tietääkseni ole. Spekulatiota ei sen sijaan ole se, että kehon käyttäminen ja siinä harjaantuminen on sekä fyysiselle että henkisen terveydelle edullista (esim. Eime ym. 2013), passiivinen ruudun tuijottelu haitallista (Booker ym. 2015), ja että yhdessä liikkuminen vahvistaa isän ja lapsen välistä suhdetta (Knoester ja Randolph 2019).

Historiallisena esimerkkinä mainitsen, että keskiajan Euroopassa aatelistojen koulutukseen kuului keskeisenä osana ruumiinkulttuuri, kuten juoksu, paini, ratsastus ja hyppiminen, taistelutaitoja tietenkään unohtamatta. Aatelisten tapaan myös alempien säätyjen keskuudessa isän rooli erityisesti pojan kasvatuksessa kasvoi lapsen varttuessa. Ei tosin ollut harvinaista, että aatelistojen valmentajana toimi kokenut ritari, eikä oma isä. Yhtä kaikki koulutukseen kuului liikunnan lisäksi myös moraalisia opetuksia siitä, millaisissa tilanteissa miekkaan on soveliasta tarttua. Oli kylläkin vaihtelevaa, kuinka paljon eettisiä seikkoja painotettiin ja kuinka syvällisesti opit omaksuttiin. (Heywood 2001, 105, 157–158.) Myös Intiassa on varsinkin entisaikoina ollut tyypillistä, ettei isä ole osallistunut lastenhoitoon, mutta on pojan kasvattua opettanut hänelle oman ammattinsa. Myös koko perheen ”moraalinvartijana” toimiminen on nähty isän keskeisenä tehtävänä. (Sriram ja Navalkar 2013, 281.) Vastaavasti Kiinassa isä on perinteisen ajattelutavan mukaan nähty lapsen tärkeimpänä moraalikasvattajana. Rakastavan hellyyden osoittaminen on sen sijaan nähty enemmän äidin tehtävänä. (Wu, An ja An 2013, 302–303.) Sama pätee Etelä-Afrikassa, jossa (ainakin suppean otannan mukaan) sekä isät että pojat kokevat isän tehtävänä elannosta huolehtimisen lisäksi myös roolimallina ja perheen ylimpänä auktoriteettina toimimisen (Mlotshwa 2015, 53–63, 69–70).

3.3.2 Isä pojan kasvun tukijana tai rampauttajana

Isä on lapselle usein suuri ylpeydenaihe ja jopa palvonnan kohde. Tytölle isä on elämän ensimmäinen ja toistaiseksi merkittävin mies, johon tulevia miehiä enemmän tai vähemmän verrataan, kun taas pojalle hän merkitsee esikuvaa siitä, mitä hänestä itsestään voi vielä joskus tulla. (Sinkkonen 1998, 115–118.) Pojan kasvulle on tärkeää asteittainen irtaantuminen äidistä, mutta puolestaan lähentyminen suhteessa isään ei tarkoita hänelle autonomian vähentymistä, vaan päinvastoin sen kasvua. Yleinen historiallinen tendenssi onkin ollut, että isän rooli pojan kasvatuksessa on lisääntynyt vuosien karttuessa: pikkulapsi on ollut enemmän äidin vastuulla, kun taas poika on varttuessaan saanut yhä enemmän oppia isältä (Heywood 103–105). Jo varhain isä ja poika luovat ”miehisen liiton”, eräänlaisen maskuliinisen symbioosin. Tämä tarkoittaa sitä, että poika saa isältä kallisarvoista tukea ja opetusta tiellään kohti aikuisuutta, kun taas isä saa nauttia pojan ihailusta ja tälle kaikenlaisten asioiden opettamisesta. Ainakin jos mies tuntee Mieheydensä turvatuksi, pystyy hän näyttämään sen lähes jumalankaltaisen roolin, jonka poika hänen näyteltäväkseen antaa. Isä tietää, ettei hän hän oikeasti ole loputtoman viisas ja vahva, mutta poika saa vielä uskoa niin. Ennen pitkää, yleensä nuoruusiässä, lumous kyllä haihtuu ja isä putoaa jalustaltaan, mutta pikkupojalle on hyvin luontaista ihailua isää lähes varauksettomasti. Isä tarjoaa pojalle (toivottavasti) turvallisen ihailunkohteen, joka on samanaikaisesti läheinen ja rakastava, mutta silti pieneen poikaan verrattuna vielä ylimaallisen suurelta ja voimakkaalta tuntuva. (Manninen 1991, 44–51.) Kuten isä näkee pienessä pojassaan tulevan maailmanmestarin, samoin pojan mielessä isä on tyypillisesti maailman taitavin, vahvin ja ylipäätään paras mies (Groth 2007, 14).

Isässä on ihailun kohteena se hyvä puoli, että hän on todellisuudessa epätäydellinen. Juuri isän aluksi suunnattoman suurilta tuntuvia vahvuuksia kontrastoivat heikkoudet sallivat pojan rakentaa realistisen käsityksen siitä, millainen aikuinen mies todellisuudessa on. Näin hänelle ei itselleen synny liiallisen ankaria ihanteita ja epärealistisia odotuksia sen suhteen, mihin hänen tulee itse pystyä. (Myllärniemi 2010, 164.) Poika oivaltaa, että isä on näköjään ollut ihan riittävän hyvä Mies, kun on kerran saanut vaimon, töitä ja talon, joten eiköhän hän itse vartuttuaan pysty ainakin samaan kuin isänsä. Voi toki olla, että isän huonot puolet jättävät varjoonsa hyvät, eikä hänestä ole ainakaan terveeksi roolimalliksi. Pieni poika ei kuitenkaan vielä tiedä ja ymmärrä, ettei esimerkiksi hänen väkivaltainen alkoholisti-isänsä olekaan se supersankari, jona hän tätä herkästi pitää. Kun tapahtunut petos jonakin päivänä paljastuu, ei katkeruudella ole rajoja – tai sitten pojasta kasvaa samanlainen kuin isänsä, ja isän kädestä lapsena saatu ojennetaan seuraavalle sukupolvelle. Karkeasti ottaen kahdenlaisista miehistä tulee hyviä isiä: sellaisista, joiden on luontevaa antaa lapsilleen sitä samaa hyvää, jota ovat itse saaneet, ja sellaisista, jotka tekevät kaikkensa ollakseen parempia isiä kuin omat isänsä (Lamb ja Lewis 2013, 121).

Miehen on suotavaa olla siinä määrin varma Mieheydestään, ettei hänen tarvitse ylenmäärin todistella sitä. Jos mies nimittäin epäilee kyvykkyyttään, alkaa hän herkästi taistelemaan kaikkea feminiinistä vastaan, ettei naisellisuus nielaisisi häntä (Moore ja Gillette 1990, 92). Mies voi kenties joskus piilotajuisesti pelätä naisessa varhaista, kaikkivoipaa äitiä, jonka kanssa liian läheiseen henkiseen kontaktiin antautuminen vaarantaa hänen savijalkaisen Mieheytensä (Myllärniemi 2010, 72). Jos mies kammoaa feminiiniseen alkukotiin uudelleen vajoamista niin paljon, ettei uskalla ottaa läheistä roolia myöskään suhteessa jälkikasvuunsa, muodostuu pojalle helposti käsitys, ettei Mieheyteen kuulu pieninkään hellyys. Parempi pojan olisi kuitenkin nähdä, että mies voi olla rakastava ja silti säilyttää Mieheytensä. Lisäksi pikkupoika ymmärtää rakastavan, mutta autonomisen isän kautta, että myös hän voi säilyttää läheisen suhteen äitiin vailla pelkoa nielaistuksi tulemista. Symbioosista on jo siirrytty eteenpäin, eikä taantumisen vauvaksi ja "mamanpojaksi" uhkaa, vaikka välillä kävisi nauttimassa äidinsylin lämmöstä. (Manninen 1991, 44–48.) Parhaassa tapauksessa hyvältä tuntuu toki myös isänsyli. Jos isä kuitenkin pitää hellyyden osoittamista akkojen touhuna, voi poika sisäistää tämän vahingollisen ajatusmallin ja hänen Mieheydestään muodostuu jäykkä ja feminiinisyyttä kammoksuva (Diamond 2013, 10). Hoivaavaan isään samaistuminen sen sijaan sallii pojan paremmin olla hyvä isä omille lapsilleen (Sinkkonen 1998, 127). Donovan (2012, 137) tiivistää kappaleen keskeisen ajatuksen suoraviivaiseen tyyliinsä: "Miehet voivat olla helliä ja hoivaavia; kuka tahansa tämän kiistävä mies vihaa isäänsä."²³ Voisi myös lisätä, että hellyyttä karttava mies lisäksi pelkää ja/tai halveksii naiseutta. Isä onkin merkittävä malli liittyen paitsi Mieheyteen, myös naiseuteen: se, kuinka isä on suhteessa äitiin, antaa pojalle esikuvan naisen rakastamisesta ja rakastamaksi tulemisesta (Sinkkonen 1998, 135; Groth 2007, 15). Sama pätee myös tyttöön, jolle isä antaa esimerkin siitä, mitä mieheltä on syytä odottaa. Läheinen isäsuhde 16-vuotiaana ennakoikin onnellisempaa avioliittoa 33-vuotiaana (Lamb ja Lewis 2013, 125). Romanttiseen suhteeseen lienee erilaista ryhtyä toisiaan rakastavien vanhempien lapsena kuin sellaisen kodin kasvattina, jossa isä ja äiti ovat olleet toistensa kurkuissa kiinni.

Hellyyden puutteen ja etäisyyden lisäksi pahasta on se, jos isä ei ota tarpeeksi huomioon poikansa keskeneräisyyttä. Poika yrittää parhaansa mukaan olla yhtä itsenäinen, vahva ja pystyvä kuin isänsä, mutta ei hän vielä sitä ole. Hän on siis haavoittuvainen, jos isä päättää lopettaa pojan uhon ja ottaa tältä luulot pois. (Sinkkonen 1998, 115.) Leikin, painin ja nikkaroinnin lomassa poika tulee kyllä ymmärtämään, että hän on vielä pieni poika ja isä aikuinen mies, ja tuossa vaiheessa tämä tuntuu hänestä nimenomaan turvalliselta. Hetkinä, joissa elämän realiteetit palauttavat Miehen esiasteen maanpinnalle, on isän paras olla rohkaiseva ja tukeva, eikä vähättelevä ja pilkkaava. (Myllärniemi 2010, 75, 78, 81.) Isä on jo jotakin, poika

²³ "Men can be tender and nurturing; any man who disputes that hates his father."

vasta tulossa joksikin. Tämän takia poika tarvitsee liiton vanhempaan lajitoveriin, joka on jo kulkenut sen reitin, jolla hän vasta ottaa ensiaskeleita. (Manninen 1991, 85.) Jos isä ei kuitenkaan syystä tai toisesta siedä pojan hapuilevia yrityksiä olla Mies, tekee hän tämän kehitykselle hallaa. Yksi syy isän penseään käytökseen ja orastavan Mieheyden murskaamiseen voi olla huoli omasta asemastaan. Jos isä ei koe poikaansa terveellä tavalla itsensä jatkeena, voi pojasta etenkin vartuttuaan tulla enemmänkin kilpailija kuin arvostettu nuorempi kollega. Tällöin isä ei tunne asiaankuuluvaa ylpeyttä poikansa saavutuksista, vaan kokee pikemminkin epävarmuutta ja kateutta. Mahdollista on myös se, että poika on *liiksi* isän jatke, eikä isä hyväksy pojan itsenäistymis- ja yksilöllistymispyrkimyksiä. Tässä tapauksessa pojan tulisi ainoastaan toteuttaa isän ennalta-asettamaa ideaalia – muu ei kelpaa. (Manninen 1991, 58–59.) Kummankin hieman erilaisen skenaarion voisi kenties ajatella liittyvän isän tietäntyyppiseen narsismiin. Yhtäältä narsistisen hauraalla egolla varustettu isä ei kestä itsensä ylittämistä, kun taas jollekulle toiselle menestynyt poika on vain väline, jolla pönkitetään omaa asemaa ihmisten silmissä.

Eldredgen mukaan Mieheyden keskeisin kysymys kuuluu: “Onko minusta siihen?” Poika alkaa pohtia tätä kysymystä jo varhain, ja lopullisen vastauksen löytämisessä isällä on usein merkitystä. Parhaassa tapauksessa isä vakuuttaa pojalleen, että kyllä sinusta on, mutta joskus isän antama vastaus on päinvastainen. Tämä voi tapahtua sanallisesti, tai epäsuorasti esimerkiksi pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kautta. Yhtä kaikki viesti on sama: sinusta ei ole ole mihinkään, vaan olet surkea, heikko, typerä ja pelkkää pahaa osaksesi ansaitseva. Jos isä ei arvosta pojan yksilöllisyyttä, saattaa hän murskata sen arvokkaan, jonka merkityksellisyyttä ei itse näe. Eldredge kertoo esimerkiksi nuoresta pojasta, joka oli innokas pianisti. Kun hän kerran oli soittamassa, antoi hänen epätaiteellinen isänsä arvion pojan ja hänen tekojensa arvosta: “Olet ihan täysi hintti.” Poika ei soittanut pianoa tuon jälkeen kertaakaan. Tylyn vastauksen kysymykseen antaa myös isän fyysinen ja/tai henkinen poissaolo. Jos isä on lähtenyt, kuollut tai esimerkiksi viettää aikansa juoden, on pojan ratkaistava keskeisin kysymys kenties täysin yksinään. (Eldredge 2010, 71–76.) Toisinaan puhutaan isähaavasta (*father wound*), jonka isä voi kaltoinkohtelullaan tai poissaolollaan pojalleen aiheuttaa (esim. Miller 2012). Katkeriin isäkokemuksiin liittyen ks. myös Pease 2000; jos isä on pettynyt poikaansa, muodostuu suhde herkästi mutkikkaaksi, eikä kumpikaan osapuoli ole tyytyväinen.

3.3.3 Poissaoleva isä ja isänkorvikkeet

Jokaisella koskaan eläneellä ihmisellä on ollut biologinen isä, mutta jokaisen lapsen kohdalla hän ei ole ollut läsnä. Syitä on monia: avioero, kuolema, vahinkoraskauden seurausten pakoilu tai vankilatuomio. Monissa tapauksissa isä ei ole täysin poissa, mutta on silti läsnä puutteellisesti. Eroperheessä isän kanssa vietetty aika voi jäädä vähäiseksi, töihin uppoutunut tai niiden uuvuttava mies ei jaksaa antaa lapsilleen heidän tarvitsemaansa huomiota, tai isän ajan täyttävät lapsia enemmän alkoholi,

huumeet, mielenterveysongelmat tai jonkin muun kivireen kiskominen. Yleisenä tendenssinä on Martinin (2013, 243) mukaan se, että isyys haarautuu nykypäivänä kahtaalle, eli läsnäolevat isät osallistuvat lasten elämään yhä enemmän, kun taas poissaolevat ovat yhä kauempana. Lasten kokemus isyydestä siis dikotomisoituu.

Suomessa tapahtuu vuosittain 13000–14000 avioeroa (SVT 2020). Jos huomioidaan myös alati yleistyvien avoliittojen päättyminen, koskettaa vanhempien ero vuosittain noin 30000:a lasta ja nuorta. Heistä 60 % on eron sattuessa korkeintaan alakouluikäisiä. (THL 2018.) Suomessa karkeasti ottaen 15 % lapsista elää yksihuoltajaäidin kanssa, kun taas pelkästään isän kanssa asuu noin 2 %. Yksihuoltajuus on vuosikymmenten varrella yleistynyt selvästi. (SVT 2015.) Euroopan tasolla alle joka kolmas lapsi näkee avioeron jälkeen isäänsä viikoittain, ja joka viides ei tapaa häntä lainkaan. Onkin tunnettua, että tyypillisimmin avioero etäännyttää lapsen suhdetta nimenomaan isään. (Kalmijn 2015, 252, 261.) Länsimaissa orpous on paljon harvinaisempaa kuin kehitysmaissa, mutta globaalisti puoli- ja täysorpoja on 140 miljoonaa. Luku saattaa tosin olla myös merkittävästi suurempi, ja lisäksi on valtava joukko nk. sosiaalisia orpoja, joiden vanhemmat ovat elossa, mutta ovat esimerkiksi ei-toivotun raskauden takia hylänneet lapsensa. (IHH 2020.) Näiden tilastonostojen perusteella voidaan todeta, että muodossa tai toisessa isän osittainen tai totaalinen poissaolo ei valitettavasti ole erityisen harvinaista.

Isä on kuin hiomakivi, jota vasten poika teroittaa kehittyvää maskuliinisuuttaan (Pruett 2000, 87), joten hiomakiven poissaolo vaarantaa terän terävyyden. Isän puute on tietysti tytöillekin haitallista, mutta se on sitä ehkä erityisesti pojille. Näin on siksi, että pojat rakentavat käsitystään itsestään tulevana miehinä isän ja muiden miesten kautta. He toimivat pojille sekä opettajina että peileinä. (Sinkkonen 1998, 35–36.) Jos siis elämän tärkein mies on poissa, jää moni opetus saamatta, ja käsitys Miehenäolon luonteesta voi olla hankala hankkia. Poissaoleva isä saattaa luoda pojalle kokemuksen, että hänen on pärjättävä täysin omillaan, sillä kukaan ei ole häntä puolustamassa (Eldredge 2010, 74). Leikkikentillä debatoidaan arkiempiriani mukaan myös siitä, kenen äiti voittaisi kenen äidin, mutta ehkä juuri hypoteettinen isien mittelo on pienille pojille tämäntyyppisistä ajatusleikeistä tärkein. Jos siis isä on esimerkiksi avioeron tai kuoleman takia kykenemätön vastaamaan muiden isien näennäisesti esittämään haasteeseen, joutuu tällaisen isän poika helposti ainakin henkisesti alakynteeseen (Myllärniemi 2010, 159). Tämä on vain yksi pieni esimerkki isän poissaolon aiheuttamista ongelmista. Jos nimittäin avioeron seurauksena suhde isään muuttuu etäiseksi, on tästä usein etenkin pojille seurauksena arvosanojen tippumista, käytöshäiriöitä sekä ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja yleisessä motivaatiossa. Tytötkin oireilevat, mutta heillä ongelmat näkyvät usein vasta vuosien päästä, teini-iässä ja nuorina aikuisina. Pojilla haitat taas vaikuttavat seuraavan nopeammin. Tyypillisesti eniten ongelmia on niillä lapsilla, joilla ei ole

lainkaan kontaktia isään. Avioero on lapsen kannalta erityisen riskialtis silloin, jos hän on sen kokiessaan alle kuuden vanha. (Pruett 2000, 107, 110, 112.)

Lapsen kannalta ei ole yhdentekevää, miksi isä on poissa (Pruett 2000, 51). On eri asia kuulla, että isä ei välittänyt lapsestaan ja lähti siksi pois, kuin on esimerkiksi tietää, että isä on kaatunut perhettään puolustaessaan. Vaikka isä olisi kadoksissa, jonkinlainen isäsuhde on aina väistämättä olemassa. Koska isä on läsnä joka ihmisessä, vaikuttaa isäsuhde myös tapaan, jolla suhtautuu itseensä. Jos poika kuulee isänsä olleen täysin kelvoton, mutkistaa tällainen kokemus helposti hänen kasvuprosessiaan. Hän on isänsä poika, joten hänen täytyy kasvaessaan joko tehdä pesäero hänelle elämän antaneeseen mieheen tai taipua hyväksymään, että omena putoaa puun juurelle. Sama pätee toki myös silloin, jos isä on hengissä ja läsnä. Ehkä parhaimmillaan poika tekee onnistuneesti molemmat yhtä aikaa: hän hyväksyy, että on osin samanlainen kuin isänsä, mutta tiedostaa silti asiat, jotka haluaa tehdä toisin. Jos isä on ollut hyvä, ei pojan ole hankala myöntää samanlaisuuttaan suhteessa häneen. Mikäli isä on kuitenkin jäänyt vieraaksi tai on ollut roolimalliksi kelpaamaton, täytyy pojan joko hyväksyä juurettomuutensa tai katkoa juuret itse.

Pahimmassa tapauksessa poika voi tuntea jäävänsä kasvuprosessinsa kanssa yksin – on kuin hänen pitäisi opetella lentämään lentokonetta itseksensä. Hän näkee ohimennen lentäjäisien selittävän pojilleen ohjaamon vipujen ja nappien toimintaa, mutta kukaan ei ole pitämässä hänelle omaa oppituntia. Äiti ehkä neuvoa parhaansa mukaan, mutta hän on lentoemäntä, eikä lentäjä²⁴. Kirjoista, elokuvista ja muista kulttuurituotteista voi olla jotain apua, mutta niiden opit ovat usein epäluotettavia ja epärealistisia. Kun siis eräänä kuvainnollisena päivänä koittaa aika ryhtyä lentämään, ei se välttämättä tunnu lainkaan helpolta. Kunnon koulutuksen saaneita nuorukaisiakin varmasti jännittää aikuisuuden kynnyksellä, mutta kuinka paljon enemmän sitä, jonka oppi on tullut kirjoista, ikätoverien kertomuksista ja valmiiden lentäjien satunnaisista, irrallisista vinkeistä? Onkin hyvä, jos isän onnistuu olla ainakin jollain tavoin läsnä poissaolevanakin. Myllärniemi (2010, 180–181) kertoo esimerkiksi äidistä, joka piti kuolleen miehensä kuvaa kodissa näkyvällä paikalla ja kertoi aktiivisesti pojalleen siitä, millainen hänen isänsä oli ollut. Muistojen ja tarinoiden kautta pojan onnistui muodostaa välillisesti suhde isään, jota ei ollut tuntenut. Näin poika tiesi, mistä oli tullut ja osasi kenties paremmin suunnistaa sinne, minne oli menossa.

Jos oma isä on ammuttu alas tai on hypännyt koneesta heittoistuimella, voi joku toinen lentäjä joskus ottaa hänen roolinsa. Isää vailla olevat lapset yleensä pyrkivät täyttämään sen kolon, jonka poissaoleva isä on jättänyt, ja ehkä erityisen aktiivisesti näin tekevät pojat (esim. Sinkkonen 1998 34–35.) Pruett (2000, 158) sanookin

²⁴ Vertauskuvani voisi tulkita sukupuolistereotyyppioita ilmentäväksi, mutta tämä ei ole sen tarkoitus.

isännälän olevan yleensä niin voimakas, että lapsi kaivaa itselleen isänkorvikkeen vaikka kivenkolosta. Joskus sopiva mies löytyy perhepiiristä esimerkiksi isoisän, sedän tai enon muodossa, mutta myös kummi, opettaja tai valmentaja voi olla hyvin merkittävä miehenmalli (Myllärniemi 2010, 181). Toisinaan myös isäpuoli voi muodostua läheiseksi. Nykyaikaa laajemmassa katsannossa voidaan todeta, että muodossa tai toisessa tapahtuva adoptio on ollut huomattavan yleistä, ja joissain tapauksissa lapsella saattaa olla jopa monta sosiaalista isää (Montgomery 2009, 105–118; Hewlett ja Macfarlan 2010, 426–427). Oma isä ei ehkä aina ole täysin korvattavissa, mutta parhaassa tapauksessa poika kokee saavansa riittävästi tukea kasvulleen, ja ainakin joku mies on läsnä johdattamassa pojan sisälle Mieheyteen. Kulttuurissamme tämä ei tavallisesti tapahdu missään tietyssä ajankohdassa, vaan kyse on pitkästä kehityskulusta.

3.4 Yhteenveto

Pojan kasvulle tunnusomaista on mallin ottaminen vanhemmilta miehiltä, joista läheisin on tyypillisesti oma isä. Hän toimii pojalle esikuvana siitä, mitä hänestä itsestään voi jonain päivänä tulla, tai vaihtoehtoisesti varoittavana esimerkkinä. Tämä prosessi alkaa varhaisessa vaiheessa, sillä jo pikkupojalle on tyypillistä pyrkiä olemaan Mies omalla keskeneräisellä ja vielä ymmärtämättömällä tavallaan. Mikäli mies on millään tavoin pätevä toimimaan isänä, tarjoaa hänen läsnäolonsa pojalle ja koko perheelle monenlaisia etuja. Yksi etu on se, että isässä pojalla on henkilökohtainen opas nk. miesten maailmaan, kun taas puuttuvan isän tapauksessa opastus täytyy hakea muualta. Isän roolia toisenlaisesta näkökulmasta tarkasteleva (esim. Aalto 2018) voi nähdä turhana tai ehkä jopa haitallisena ajatuksen niin sanotusta [M]iehen mallista, mutta edellä esittämäni asiat eivät tätä ajatusta tue. Mikäli isä on nimittäin kasvatuksessaan omistautunut, lämmin ja rakastava, sisäistää todennäköisesti myös poika samanlaisen positiivisen kasvatustyylin. Lisäksi isän suhde naisiin, etenkin pojan äitiin, on myös merkittävä, sillä vanhempien parisuhde luo pojalle mallin siitä, mitä yhteiselämältä on syytä odottaa. Luvun pohjalta voidaankin todeta, että läsnäoleva ja lyhyesti ilmaistuna hyvä isä on niin pojalle kuin tyttärellekin monin tavoin hyvin arvokas.

4. INITIAATIO MIEHEYTEEN

4.1 Kaksi reittiä, yksi suunta

Edellisessä luvussa kuvasin pitkälti aikuistumisprosessin varhaisia vaiheita, kun taas tässä luvussa puhun enimmäkseen nuoruusiästä ja myös lyhyesti sen jälkeisistä ajoista. Siinä missä luvun 3 näkökulma oli monin paikoin nykyajan yksilökeskeisessä Länessä, luvussa 4 pureudun enemmän vanhoihin aikoihin, kaukaisiin kulttuureihin ja kollektiiviseen kasvatukseen. Selkeä linkki nyky-Suomeen on silti olemassa, sillä juuri vastakohtaisuuksien kautta kuvaamani ilmiöt tulevat selkeämmin havaituksi. Selkein vastinpari on tämä: monissa paikoissa Mieheys saavutetaan jossakin selvärajaisessa ajankohdassa, siirtymäriitin kautta, kun taas nykyajan länsimaissa lähes aina vähitellen ja epämuodollisella tavalla. Tämä seikka ei välttämättä ole Mieheyden psykologian kannalta yhdentekevä, vaan sillä voi olla implikaatioita, joista osaa pyrin käsittelemään.

Kuten aiemmissa luvussa, myös tässä osiossa monet esittämäni asiat ovat pakosti yksinkertaistuksia. Eri ympäristöissä erilaisia rituaaleja ja uskomuksia on ollut valtaisa määrä, enkä pyri kuvaamaan niistä kaikkia. Tavoittelen suuntaa-antavia säännönmukaisuuksia, en kirjaimellista universaaliutta, koska sellaista tuskin on olemassa. En ole siirtymäriitteihin perehtynyt antropologi, joten myös tahtomattani saatan joissain kohdin oikoa liiaksi. Lähteideni pohjalta kuitenkin hahmotan, että monet siirtymäriitit Mieheyteen ovat eri paikoissa ja eri aikoina olleet huomattavan yleisiä, joten asiaa on syytä tutkia ja käsitellä. Siirtymäriittejä liittyy myös moniin muihin asioihin ja ajankohtiin kuin poikien nuoruusikään ja nuoreen aikuisuuteen, mutta aiheenrajauksen nimissä keskityn vain Mieheysinitiaatioihin. Myös naiseksi kasvaville tytöille on olemassa monenlaisia aikuistumisseremonioita, joista monet liittyvät ensimmäisiin kuukautisiin (esim. Brown 2015), mutta en käsittele niitä.

4.2 Mieheysinitiaation peruskaava

4.2.1 Siirtymäriitti ja liminaalisuus

Käsite *siirtymäriitti* on peräisin etnografi-folkloristi Arnold van Gennepiltä, joka vuonna 1909 lanseerasi termin samannimisessä kirjassaan *Les rites de passage*. Kirjassaan van Gennep (1960) hahmottaa siirtymäriittien noudattavan varsin yleisesti samantyyppistä kaavaa. Tunnusomaista on etenkin kolmivaiheisuus. Tiivistän: Ensimmäisessä vaiheessa rituaalisubjekti tai -subjektit erotetaan tavanomaisesta ympäristöstään ja elämänmenostaan, ja tämä merkitsee rituaaliprosessin alkua. Usein tämä tarkoittaa fyysisesti toiseen paikkaan siirtymistä – joskus erilliseen taloon, mutta etenkin Mieheysinitiaatioiden kohdalla nuorukaiset

saatetaan viedä paljon kylänlaitaa kauemmas, erämaahan (esim. Gilmore 1990, 133–135, 141–143, 155–157, 164–168). Toiseen vaiheeseen kuuluvat ne toimet, joiden kautta rituaalisubjektit siirretään yhdestä elämänvaiheesta ja roolista toiseen. Tähän vaiheeseen voi kuulua erilaisia seremonioita, opetuksen vastaanottamista, puhdistautumista, miehuuskokeita ja ympärileikkauksen kaltaisia koettelemuksia. Kolmannessa vaiheessa initioidut palaavat vanhaan ympäristöönsä ja astuvat siihen uuteen rooliin, joka heille on riitin kautta annettu. Mieheysinitiaation tapauksessa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että nuorukaisen odotetaan ottavan aiempaa enemmän vastuuta yhteisössä ja hän voi esimerkiksi mennä naimisiin. Keskeistä siirtymäriitille onkin juuri se, että mahdollisten sisäisten muutosten lisäksi initioidun asema yhteisössä tavalla tai toisella muuttuu (Andrews 1999, 36). Kulttuuriantropologi Victor Turner (1920–1983; 2007) havaitsi tutkimuksissaan saman kolmivaiheisuuden kuin van Gennep, ja siitä puhuvat myös Gilmore (1990, 124–125) ja Keen (1991, 28–32). Lisäksi monomyyttiä käsittelevässä klassikossaan *The Hero With a Thousand Faces* (2008 [1949]) Joseph Campbell nojaa pitkälti van Gennepin hahmottamaan kolmijakoon. Hänen mukaansa tarinoista arkkityyppisiin pitää yksinkertaisimmillaan sisällään sankarin lähdön kotoaan, ulkomaailmassa koettuja haasteita ja paluun alkupisteeseen tavalla tai toisella muuttuneena.

Keskeinen käsite siirtymäriiteistä puhuttaessa on liminaalisuus, joka on niin ikään peräisin van Gennepiltä (1960), ja johon myös Turner (2007) vahvasti nojaa. Termin pohjalla on kynnystä merkitsevä latinan sana *limen*, ja kynnykselläolosta puhuminen kuvastaakin hyvin ilmiön luonnetta. Van Gennep ja Turner nimittävät mainitun kolmivaiheisen prosessin ensimmäistä vaihetta preliminaaliseksi, toista liminaaliseksi ja kolmatta postliminaaliseksi. Liminaalisuus on läsnä juuri silloin, kun initioitava ei ole se, mikä aiemmin oli, mutta ei ole vielä tullut siksi, joksi on tulossa. Hän siis seisoo kynnyksellä kahden tilan välissä. Siirtymäriitin voisi kuvata merkitsevän kuvainnollista kuolemaa ja uudelleensyntymää uudenlaiseen olemassaoloon (esim. Groth 2007, 16). Turnerin (2007, 107, 117–118) mukaan keskeistä liminaalisille olennoille on ambivalentti moniselitteisyys yhdistettynä eräänlaiseen ominaisuudettomuuteen, eli siirtymäriitissä initioitava tehdään kuin tyhjäksi tauluksi, jotta häneen voidaan kirjoittaa hänen uusi olemuksensa. Mieheysinitiaatioista puhuttaessa kirjoittajina toimivat yleisesti yhteisön vanhemmat miehet, eli kirjaimelliset ja kuvainnolliset isät. Tavanomaista vaikuttaa usein myös se, että nuorukaisen erottaminen yhteisöstä koskee aivan erityisesti hänen äitiään ja ylipäättään naisia. Näistä teemoista kirjoitan kohdassa 4.2.2.

Jo van Gennep (1960, 113–115) mainitsee, että aina siirtymä ei tapahdu ainakaan kovin tiiviisti isien valvovien silmien alla, vaan toisinaan pojat jätetään enemmän tai vähemmän oman onnensa nojaan vähintään osaksi aikaa. Tällöin pakotettu itsenäistyminen toimii miehuuskokeena, jonka läpikäymisen katsotaan osaltaan tekevän pojasta Miehen. Toisinaan tällaisissa tapauksissa liminaalisiin nuorukaisiin

liittyy tietty väliaikainen lainsuojattomuus ja sallittu asettuminen yhteisön tavanomaisten normien ulkopuolelle. Tämä voi näkyä esimerkiksi oikeutena varastaa lähes vapaasti, kuten Liberian vai-kansan keskuudessa ja Bismarckinsaarilla oli ainakin van Gennepin aikoina. Itse nostaisin esille myös spartalaisten krypteian, joka merkitsi valikoitujen nuorten miesten vuoden mittaista jaksoa yksin kaupungin ulkopuolella. Tämä toimi heidän rankan koulutuksensa loppuhuipennuksena. Alastomina ja pelkkä tikari aseenaan heidän tuli selvitä yksinään ja lisäksi tappaa kaikki yöaikaan tapaamansa helootit. (Richer 2018, 529–530; Figueira 2018, 567.) Vuoden kylmyyden, nälän ja yksinäisyyden jälkeen he luultavasti osasivat arvostaa kotikaupunkinsa askeettisia mukavuuksia enemmän, kuten myös falangin tuomaa turvaa. Heloottien murhaaminen oli krypteiaan osallistuville luvallista ja jopa heidän velvollisuutensa, ja verityöt uskoakseni lisäsivät ajanjakson liminaalisuuden voimallisuutta; vuosi päivät nukkuvana ja yöt tappavana ”ihmissutena” varmasti toi nuorelle miehelle lisää spartalaisten tavoittelemaa tunteetonta kovuutta.

On syytä huomata, että siirtymäriittejä korostavien kulttuurien keskuudessa on suurta variaatiota sen suhteen, kuinka yhtäkkinen tai pitkäaikainen siirtymä pojasta mieheksi/Mieheksi on. Joissain tapauksissa rituaalin kolme vaihetta toteutuvat nopealla aikataululla, kun taas joskus kyse on jopa vuosikymmenen mittaisesta prosessista ja erilliseen yhteiskuntaluokkaan siirtämisestä (esim. Gilmore 1990, 134). Prosessi ei myöskään aina ole kolmivaiheinen, sillä esimerkiksi navajoiden perinteisen hahmotustavan mukaan ihmiselämään kuuluu yhteensä kahdeksan vaihetta. Aikuiseksi tullaan heidän keskuudessaan 15–18-vuotiaana, mutta todella itsenäinen ja kypsä ihminen on kuitenkin vasta 30-vuotiaana. (Montgomery 2009, 55.) Vaikka siis työssäni asetan vastakkain ainakin melko yhtäkkisen, initiaation kautta tapahtuvan Mieheksitulon ja nykyajan pitkän ja samearajaisen prosessin, eivät kulttuurit suinkaan ole järjestyneet asian suhteen siististi kahteen kategoriaan. Lisäksi jopa saman kulttuurin sisällä voi olla suurta vaihtelua initioitavien ikään liittyen. Esimerkiksi temnejen keskuudessa nuorimmat initioitavaan kohorttiin kuuluvista saattavat/saattoivat olla vain kuusivuotiaita, vanhimmat yli kahdenkymmenen (Lamp 1978, 38).

Yhtä kaikki vaikuttaa olevan hyvin tavanomaista nuorukaisten initioimiselle, että oppaana kynnyksen toiselle puolelle toimivat vanhemmat miehet, usein myös oma isä, ja että initioitavat erotetaan ennen kaikkea äidistään ja myös muista naisista. Tätä käsittelen seuraavaksi.

4.2.2 Rituaalinen isä ja äidistä erottaminen

Mieheyden siirtämisestä pojille miehiltä kirjoittavat van Gennepin ja Turnerin lisäksi suuremmin ja epäsuoremmin mm. Moore ja Gillette (1990), Gilmore (1990), Keen (1991), Pinnock (1997), Rohr (2004), Groth (2007), Eldredge (2010), Bly (2015), Hännikäinen (2015), Hage (2016) ja Encyclopedia of Religion (2021), monet suoraan

van Gennepiin ja/tai Turneriin viitaten. Jotkin edellä mainituista eivät ole lähteinä varsinaisen akateemisia, mutta myös lukuisissa tieteellisissä teksteissä kuvataan vanhempien miesten suorittamia siirtymäriittejä Mieheyteen, esim. Lamp (1978), Herdt (1982), Telban (1997), Whitehouse (1996), Heald (1999) ja Erlank (2017, 254–257). Mieheysinitiaation yksinkertaistettu peruskaava, josta on toki poikkeuksia, vaikuttaa lähteideni pohjalta olevan seuraavan kaltainen.

Ensimmäisessä, preliminaalisessa vaiheessa yhteisön vanhemmat miehet vievät initioitavat pojat pois kotoaan, yleensä ennalta valmistettuun taloon erämaassa tai vähintään kylän ulkopuolella. Naisilta ja initiaatioprosessiin osallistumattomilta lapsilta on tuohon suljettuun tilaan pääsy tavallisesti kielletty (esim. Erlank 2017, 256). Joissain tapauksissa yksittäinen nainen voi olla miesten initiaatioyhteisössä mukana esimerkiksi ruuanlaittajan toimessa (Lamp 1978, 38), mutta yleisesti ottaen naisten ulkopuolelle sulkemista vaikutetaan pitävän prosessin kannalta keskeisenä. Toisinaan miehet ovat naamioituneita poikien kotoaan ”ryöstämisen” hetkellä ja/tai initiaation myöhemmissä vaiheissa, eivätkä näin ollen varsinaisesti edusta poikien tunteita isiä, setiä ja muita tuttuja miehiä, vaan esimerkiksi henkimaailman voimia (esim. Whitehouse 1996, 704). Keen (1991, 32) kuvaa, että poikien initiaatio tapahtuu yleensä *kronoksen* mukaan, kun taas tyttöjen naisistuminen noudattelee enemmän *kairosta*. Tällä hän tarkoittaa sitä, että hyvin usein kuukautisten alkamista pidetään naiseuden alkupisteenä, kun taas pojan aikuistumisen ajankohtaa ei sanele luonto ja tietty kehollinen prosessi, vaan yhteisön tahto. Tämä väite on tietämykseni mukaan yksinkertaistus, sillä initiaation ajankohta voi vaihdella paljon myös tytöillä. Jo van Gennep (1960, 66–69) toi esille, että fysiologinen ja sosiaalinen puberteetti eivät välttämättä ole samanaikaisia, joskin myös hän mainitsee, että poikien kohdalla aikuistuminen on kehollisena prosessina tyypillisesti vähemmän tarkkarajainen kuin tytöillä. Menarke tapahtuu, kun tapahtuu, kun taas ensimmäinen siemensyöksy voi olla niin mitäänsanomaton, ettei edes poika itse huomaa asiaa. Keenin ajatuksessa on siis se perä, että Mieheyden nähdään usein olevan naiseutta keinotekoisempi olotila: pojat pitää aktiivisesti johdattaa siihen sisälle, sillä itsenäisesti heidän perille pääsytään on kovin epävarmaa (esim. Gilmore 1990, 25–26).

Toisessa, liminaalisessa vaiheessa miehet opettavat ja siirtävät pojille sen, mitä heidän tulee Miehinä toimiakseen tietää. Riippuu kontekstista, mitä tämä kulloinkin tarkoittaa, mutta nuorukaisille voidaan esimerkiksi opettaa monenlaisia taitoja sekä kansan perinteisiä uskonnollisia tarinoita ja maailmankatsomuksellisia käsityksiä, joiden tunteminen sitouttaa heidät osaksi kulttuurista jatkumoa. Etenkin kirjoitustaitoa tuntemattomien kulttuurien piirissä tämä on ollut yhteisön jatkuvuuden kannalta hyvin keskeistä, sillä uskomukset eivät ole voineet siirtyä eteenpäin muutoin kuin suullisesti. Ylipäätään kuvaamani kaltaiset initiaatoriitit ovat tässä muodossaan selvästi yleisempiä juuri ei-kirjallisten kansojen keskuudessa (Gilmore 1990, 125), joskin hieman samanlaisia prosesseja toteutetaan myös

nykypäivän länsimaissa, kuten edempänä kirjoitan. Siirtymäriitin opetusohjelmaan kuuluu usein myös käytännön taitoja, joiden hallintaa initioitavan pitää kenties ennen todellista Mieheksituloaan demonstroida. Esimerkiksi !kung- ja mbuti-kansojen keskuudessa nuoren miehen täytyy itsenäisesti jäljittää ja kaataa aikuinen urosantilooppi (Ibid. 14–15, 115). Joskus ympärileikkaus tai muut tuskalliset toimenpiteet saattavat tapahtua jo initiaatioprosessin alkuvaiheessa (esim. Lamp 1978), mutta toisinaan ne liittyvät liminaaliseen vaiheeseen, toimien kenties sen loppuhuipennuksena. Tämänkaltaiset toimet ovat Mieheysinitiaatioiden osana todella yleisiä, ja käsittelenkin niitä erikseen kohdassa 4.2.3.

Kolmannessa, postliminaalisessa vaiheessa aikuiseksi tullut poika palaa yhteisönsä keskuuteen ja astuu uuteen rooliinsa Miehenä. Tämä edellyttää tietenkin liminaalisen vaiheen haasteista suoriutumista, sillä muutoin hän saattaa olla ihmisten silmissä Miehenä puutteellinen (esim. Gilmore 1990, 17). Sikäli kun nuori mies on kuitenkin hyväksyttävästi selviytynyt initiaatiostaan, tulisi hänen sen jälkeen olla yhteisönsä standardeilla Mies ja näin ollen pätevä toimimaan tuossa roolissa. Tähän saattaa esimerkiksi liittyä oikeus ottaa vaimo ja velvollisuus osallistua entistä enemmän yhteisön toimeentulosta huolehtimiseen ja tarvittaessa sotatoimiin. Kun Mieheys on näin siirretty miehistyneeseen poikaan, voi hän myöhemmin siirtää sen itse eteenpäin ja toimia vähintään hieman ikäännyttyään nuorten poikien initioijana. Näin miehinen ketju jatkuu ja yhä uusia linkkejä liitetään siihen.

Kuvaamani yksinkertaistettu prosessi ei tee oikeutta erilaisten kulttuurien kirjaville käytenteille, eivätkä suinkaan kaikki initiaatorititit harrastavat kansat toimi juuri tämän kaavan mukaisesti. Sikäli kun en kuitenkaan ole hakoteillä tämän peruskaavan yleisyyden tunnistamisessa, herää kaksiosainen kysymys: 1) miksi eri aikoina ja eri paikoissa on usein katsottu tarpeelliseksi, että juuri miehet tekevät tietyn prosessin kautta pojista Miehiä, ja 2) miksi naiset, erityisesti poikien äidit, on monin paikoin nähty hyvänä sulkea näiden tapahtumien ulkopuolelle?

Vastaus kysymyksen ensimmäiseen osaan on lyhyesti ottaen se, että vain maskuliinisuus voi synnyttää maskuliinisuutta, mikä on yleensä ymmärretty. Tämänkaltaisen laaja ja abstrakti väite on tietysti harmillisen hankalaa empiirisesti todentaa tai yksittäisellä lähdeviitteellä perustella, mutta työssäni esittämät seikat antanevat ajatukselle tukea. Nykyaikana pojista ei tehdä virallisesti Miehiä tietystä ajankohdassa, mutta myös tänä päivänä he pitkälti rakentavat käsityksensä Mieheyden luonteesta sen pohjalta, mitä oppivat tai ovat oppimatta isältään, isoisältään ja muilta miehiltä sekä välillisesti myös naisilta. Erittäin merkittävä tekijä on myös laajasti sanottuna ympäröivä kulttuuri, millä tarkoitan sekä vallitsevia käsityksiä sukupuolesta että kaikenlaisia kulttuurituotteita, ja tähän kategoriaan lukeutuvat tietenkin myös erilaiset initiaatorititit. Kukaan ei kasva Mieheksi tyhjiössä, eikä myöskään ole Mies irrallisena ympäröivästä todellisuudesta, kuten

tutkielman aiemmissa luvuissa olen esittänyt. Poika varttuu joka tapauksessa tavalla tai toisella, mutta primitiivisissä kulttuureissa on usein koettu tärkeäksi "formalisoida" tämä prosessi. Edustaisi mielestäni suurta kopeutta kuitata tämä vain ymmärtämättömäksi taikauskoisuudeksi, sillä jos kovin monissa paikoissa on eri aikoina toimittu samankaltaisella tavalla, lienee tähän jokin syy. Toki monissa paikoissa on historian varrella harrastettu esimerkiksi ihmishuhreja, eikä tämä tarkoita, että myös meidän kulttuurimme olisi syytä suhtautua niihin avomielisesti. Sen sijaan tarkoitan, että laajasti jaettujen kulttuuristen käytäntöjen takaa on löydettävissä jokin ajatus, jonka järkevyyttä voidaan arvioida.

Onko siis järkeä siinä yleisessä ajatuksessa, että pojat tarvitsevat aikuisia miehiä tullakseen itse Miehiksi? Nähdäkseni on, kuten työn aiemmat luvut – ainakin valikoiduista näkökulmista – pyrkivät tuomaan esille. Biologien isä tai muu yksittäinen mies ei kenties ole kirjaimellisen välttämätön sen kannalta, että poika voisi oppia ns. hyväksi Miehenä olemisessa, mutta vanhemman kollegan opastus on silti hyvin arvokasta. Helpottaa huomattavasti miehisen roolin omaksumista, jos joku on ollut kädestä pitäen näyttämässä, mitä se käytännön tasolla tarkoittaa. Kuten vaikkapa aiemmin mainitut Heywoodin (2001) antamat esimerkit osoittavat, isän tehtävänä on historiallisesti usein nähty pojan kouluttajana toimiminen, ja jos suutarilla tai sepällä ei olekaan ollut kirjaimellista poikaa, on hänellä yleensä ollut oppipoika. Näin aikuinen mies on siirtänyt pojalle ne taidot, joiden kautta hän on voinut elättää itsensä ja tehdä itsensä yhteisölleen hyödylliseksi. Vastaavasti pojan rohkeutta varmasti ruokkii vanhempien miesten rohkeuden imitointi, ja myös voimien asianmukaista käyttöä voi oppia isältä jo pienenä, kuten kohdassa 3.3.1 kirjoitan. Asia erikseen on kuitenkin kysymys, että miksi monet kansat ovat nähneet hyväksi järjestää selkeärajaisen tapahtuman tai tapahtumasarjan, jonka kautta pojan olemassaolo loppuu ja Miehen olemassaolo alkaa?

Hahmotan syyn initiaatoriittien suosinnalle olevan osin psykologinen, vaikkakin myös kulttuurisilla ja sosiaalisilla seikoilla on luonnollisesti suuri merkitys erinäisten perinteiden synnyttäjinä ja ylläpitäjinä. Alkukantaiset heimot eivät toki olleet psykologiasta kuuleetkaan, kun ensimmäiset riittinsä ammoin loivat, mutta todennäköisesti he silti ymmärsivät liminaalisuuden merkityksen psyyken uudeksimuovajana. Kun totunnainen elämä katkaistaan ja siihen luodaan selkeä rajakohta, tulee uudenlaisten roolien ja tehtävien omaksuminen helpommaksi. Kun pojat erotetaan äidistään ja viedään vaihtelevan mittaiseksi ajaksi puhtaasti miesten keskuuteen, merkitsee tämä niin suurta muutosta, että heidän elämänsä jakautunee aikaan ennen ja jälkeen initiaation. Asian voimallisuutta lisäävät huomattavasti pian kohdassa 4.2.3 kuvaamani koettelemukset. Lisäksi keskeisen tärkeää on se, että yhteisönsä pariin palattuaan poikaan – nyt siis Mieheen – suhtaudutaan eri tavalla. Initiaation läpikäyneellä nuorukaisella on uudet oikeudet ja velvollisuudet, jotka erottavat hänet aiemmasta minästään. Koska ihminen on voimakkaan sosiaalinen

olento, vahvistaa ja sementoi ympäröivien ihmisten uudenlainen suhtautumistapa tapahtuneen muutoksen. Lisäksi keskeinen näkökulma on initioitavan kohortin välillä syntyvä yhteenkuuluvuuden tunne ja yksilön uppoaminen osaksi yhteisöllistä kokemusta, mistä Turner (2007) käyttää nimeä *communitas*. Ilmiö toteutuu toki muuallakin, mutta kun ryhmä poikia läpikäy yhdessä samat haasteet samassa ympäristössä, sitouttaa se heidät yhteen ja vastaavasti erottaa heidät niistä, jotka eivät ole samaa kokeneet. Käsitykseni mukaan initiaatiot tehdäänkin useimmiten juuri poikaryhmälle, eikä niinkään yksittäiselle pojalle, joskaan ei tietenkään aina. Vanhemmat miehet ovat aikoinaan läpikäyneet saman kuin nuoret, joten paitsi ikätovereiden, myös eri sukupolviin kuuluvien miesten keskinäinen side vahvistuu ja ymmärrys syvenee. Näin on etenkin siksi, että juuri vanhemmat miehet ovat kuljettaneet pojat Mieheyteen. Rituaalisesti erotetusta talosta, luolasta tai muusta initiaation tapahtumapaikasta tulee kuin miehinen kohtu, jossa yhteisön miehet luovat ja muovaavat seuraavan sukupolven Miehiä.

Eräs perimmäinen syy äideistä erottamiseen kytkeytynee niin ikään psykologisiin prosesseihin ja niiden ohjailuun. Etenkin kohdassa 3.2.1. kirjoitan siitä, kuinka lapsi aloittaa elämänsä lähestulkoon osana äitiä. Jopa ilman isän aiemmin kuvattua vaikutusta lapsi oppinee kasvaessaan pääsemään äidistään fyysisesti irti, mutta "henkinen rinnallaolo" voi silti jatkua paljon pidempään kuin imetys tai konkreettinen äidin helmoihin takertuminen. Tämä taipumus on luultavasti huomattu jo esipsykologisina aikoina, minkä takia siihen on usein päätetty miesten osalta puuttua. Kuten luvussa 2 kirjoitan, Miehiseen ihanteeseen kuuluu itsenäisyys ja aikaansaavuus, ja näille äidissä kiinni oleminen on tyypillisesti nähty vastakkaisena. Tämän takia pojan riippuvaisuus äidistään on selkeässä ajankohdassa lopetettu. Tästä Gilmore (1990, 135–136) antaa esimerkkinä Kenian samburu-heimon tavan, että *moraniin* eli nuoren miehen ei tule enää lainkaan syödä äitinsä (tai sosiaaliselta statukseltaan tähän verrattavissa olevien naisten) valmistamaa ruokaa. Näin on siksi, että Miehenä hänen odotetaan olevan yhteisölle nettomaksaja, joka tuottaa enemmän ruokaa kuin sitä kuluttaa. Tämän lisäksi *moraniksi* tultuaan nuorukainen ei enää juo maitoa, mikä selkeästi symboloi rinnasta vieroituksen kokonaisvaltaisuutta. Sanoisin myös, että on tuskin sattumaa, että useissa kielissä on olemassa halventava termi aikuiselle miehelle, joka on epäsuotuisalla tavalla kiinni äidissään: *mammanpoika*, *mother's boy*, *Muttersönchen*, *mamón*, *maminsynek*, *il cocco di mamma*, ja niin edelleen.

Gilmore (1990, 26–29, 228) kiteyttää, että yksi nk. Mieheysideologian keskeisistä ytimistä on vastustaa ihmisiin, miehiinkin, sisäänrakennettua taipumusta psykologiseen regressioon ja kaipuuta palata varhaiseen äidinsyliin. Myös ei-initioivissa kulttuureissa riippuvuutta äidistä pidetään yleisesti Mieheydelle vastakkaisena, mutta kuvaamani Mieheysinitiaation perusmalli edustaa ehkä voimakkaimmin varhaisen äidin lopullista hylkäämistä. Jotta Mies voi toteuttaa

tehtävänsä ja olla yhteisölleen hyödyllinen, on tämän usein katsottu vaativan selkeää ja lopullista eroa äidin edustamasta psykologisesta imeväisyydestä, jos asian voi näin ilmaista. Koska Miehen yleisesti vaaditaan olevan itsenäinen tuottaja eikä riippuvainen kuluttaja, on monien kansojen parissa nähty hyväksi ikään kuin lyödä lukkoon nuoren miehen Mieheys. Halusi mies sitä tai ei, initiaation jälkeen hänen on oltava yhteisönsä naisten elättäjä ja suojelija, eikä enää äidistä turvaa ja ravintoa hakeva lapsi. Keenin (1991, 13–24, 28) mukaan esiteollisissa yhteiskunnissa on hyvin ymmärretty se suuri psykologinen valta, joka naisella voi sekä äidin että romanttisen kumppanin muodossa olla mieheen, joten Mieheksitulon hetki on nähty hyväksi ”puhdistaa” näistä vaikutuksista etenkin äidin osalta. Mieheiseen maailmaan astuminen vaatii siis kuvainnollista napanuoran katkaisua. Asiasta kirjoittaa myös mm. Groth (2007, 16–17).

Papua-Uuden-Guinean sambia-heimon keskuudessa on perinteisesti esiintynyt ehkä pisimmälle viety ajatus naisellisista vaikutteista puhdistumisesta ja Mieheyden siirtämisestä pojille miehiltä. Tilanpuutteen takia ei käsittele asiaa mittavasti, mutta sambia-kansaa pitkällisesti tutkinut Gilbert Herdt (1982) kuvaa heimon initiaatiomenoja ja puhtauskäsityksiä, kuten myös Gilmore (1990, 150–162) lähinnä Herdtin teksteihin nojaten²⁵. Lyhyesti ottaen initiaation ensimmäisen vaiheen aloittaa äkillinen erottaminen äidistä 7–10-vuotiaana, kuten monien muiden kansojen parissa. Initiaatio kestää noin kymmenen vuotta, ja tänä aikana poika ei saa olla missään tekemisissä naisten kanssa: poika ei saa puhua heille, syödä heidän kanssaan tai edes katsoa heitä, ja tämä ei koske pelkästään hänen äitiään. Heimon piirissä katsottiin ainakin vuosikymmeniä sitten, että kaikki naisesta tullut saastuttaa miehen ja uhkaa hänen Mieheyttään. Näin ollen pojat täytyy pitää kaukana naisista, ja usein miehet jopa pitelevät nenästään kiinni harrastaessaan vaimojensa kanssa seksiä. Nenä onkin sambialaisille hyvin tärkeä, ja naisten henkäysten ja veren uskotaan varastoituvan miehissä juuri sinne. Tämän takia initiaation aikana poikien nenään työnnetään toistuvasti teräviä tikkuja, jotta hänessä oleva äidin veri ja maidonjämät saataisiin ulos. Kun poika on tullut mieheksi ja mennyt naimisiin, hänen odotetaan tekevän toimenpiteen itselleen aina, kun hänen vaimollaan on kuukautiset. Syynä on se, että vaimon kuukautisverta on voinut esimerkiksi seksin aikana joutua miehen virtsaputkeen ja sitä kautta kehoon, mistä voi olla seurauksena sairaus tai, mikä pahempaa, Mieheisen väkevyyden heikkeneminen. Puhdistavaksi uskotun nenäverenvuodon lisäksi sambialaisten keskuudessa on vähintäänkin ennen esiintynyt toinen erikoinen uskomus ja tapa. Siinä missä äidinmaito ja muut naisten salakavalat eritteet uhkaavat Mieheyden saavuttamista ja ylläpitämistä, sperma puolestaan edesauttaa mieheksi varttumista. Tämän takia initiaatioon kuuluu paitsi äidin verestä ja maidosta puhdistumista, myös korvaavan

²⁵ Herdtin niin ikään vuonna 1982 ilmestyneeseen kirjaan *Rituals of Manhood* viitataan myös monissa muissa lähteissäni. Olisin mieluummin viitannut tekstinkohdassa Gilmoren sijaan alkuperäislähteeseen, mutta en onnistunut saamaan sitä käsiini ainakaan opiskelijabudjetille sopivaan hintaan.

“miehisen maidon” juomista. Fellaation kautta vanhemmat miehet siirtävät pojille siemenensä, jonka uskotaan tekevät heistä paitsi vahvoja, ymmärtääkseni myös lisääntymiskykyisiä. Naisilla nimittäin uskotaan olevan kuukautisverta tuottava *tingu*-elin, joka mahdollistaa raskaaksi tulemisen, mutta miesten hedelmällisyydestä vastaava *kereku-kereku* pystyy vain varastoimaan, mutta ei tuottamaan siemennestettä. Kuten äiti ylläpiti poikavauvan elämää maidollaan, samaan tapaan mieheksitulon vuosina miesten on “imetettävä” pojista miehiä. Lienee tarpeetonta eksplikoida, että voidaan tuskin pitää erityisen terveenä kasvatusmetodina, että poikia pahoinpidellään työntämällä heidän neniinsä teräviä keppejä ja laittamalla heidät imemään aikuisten miesten peniksiä. Toiminnan ei tosin ole tarkoitus olla eroottista, mutta voi vain arvailla, millaiset psykologiset vaikutukset on sillä, että poikia *de facto* käytetään vuosien ajan seksuaalisesti hyväksi ja pahoinpidellään. Herdtin (1982) mielenkiintoinen teksti kuvaa myös sambialaisten kulttuurin naisvihamielisyyttä ja sen ehkä noidankehämäiseksi kuvattavaa luonnetta: miehet kuvittelevat naisten saastuttavan heidät silkalla läsnäolollaan, joten heidän pitää kivuliaasti puhdistautua, ja näistä itseaiheutetuista kivuistaan he syyttävät naisia.

Äideistä erottamisesta ja naiseudesta puhdistautumisesta puhuttaessa on syytä korostaa, että kaikissa Mieheysinitiaatioissa ja niiden kaltaisissa seremonioissa äidit ja naiset eivät ole poissa, vaan toisinaan he osallistuvat menoihin tiiviisti. Näin on esimerkiksi Etiopiassa elävän hamar-kansan kohdalla. Jotta pojasta tulee hamarilaisen käsityksen mukaan Mies, tulee hänen juosta neljä kertaa usean, joskus jopa viidentoista paikallaan pidellyn härän selän yli. Kun nuorukainen valmistautuu loikkimaan yli vaarallisen lihaisan sillan, tanssivat yhteisön naiset ja puhaltavat torviin. Rituaalin osallistuvat naiset pyytävät miehiä ruoskimaan heitä oksilla, ja mitä enemmän kipua he kestävät, sitä enemmän heidän katsotaan osoittavan tukeaan härkien yli hyppivälle pojalle. Koska naiset ovat näin kannustaneet poikaa suoriutumaan urotyöstään, ajatellaan hänen olevan heille kiitollisuudenvelassa. (Mbamalu 2017; Tafesse 2018.) Myös Vanuatun Pentecost-saarella koko yhteisö on läsnä, kun poika hyppää ensimmäisen kerran benji-hypyn kaltaisen, mutta paljon vaarallisemman loikan. Liaanit nilkkojensa ympäri sidottuna hän hyppää tornista ja koskettaa alas tullessaan maata. Rituaalissa ei tosin ole kyse puhtaasti nuorukaisten initiaatiosta, sillä myös aikamiehet hyppäävät – kokeneimmat ja siten arvostetuimmat yleensä korkeimmalta. (Attenborough 1966; Neubauer 2014.)

Sambialaisten ja muiden kansojen riiteistä on luontevaa siirtyä Mieheysinitiaatioihin usein kuuluvien haasteiden ja kärsimysten tarkempaan käsittelyyn.

4.2.3 Tuska ja vaikeudet Mieheyden portilla

Kuten jo lyhyesti kuvasin, hyvin usein Mieheysinitiaatioon liittyy erilaisten kokeiden suorittamista ja/tai kärsimysten läpikäyntiä. Koska Mieheyden yleisesti katsotaan olevan jotakin, mikä pitää saavuttaa, liittyy monien kansojen keskuudessa sen

saavuttamiseen erinäisistä haasteista suoriutumista. Mieheys ei tule vaivattomasti ja automaationa, vaan pojan pitää todistaa olevansa sen arvoinen. Kokeessa epäonnistumisesta on tyypillisesti seurauksena häpeää ja sosiaalista ulossulkemista, ja toisinaan Miehen statuksen saavuttaminen voi jopa lopullisesti kaatua yhteen virheeseen. Joskus mahdollisuuksia voi kuitenkin olla useampia, ja esimerkiksi härkien selästä pudonnut hamar-nuorukainen saa kärsimästään ja perheelleen tuottamastaan häpeästä huolimatta yrittää ensi vuonna uudestaan (Mbamalu 2017).

Kirjallisuudessa ja internetissä kuvataan monenlaisia kivuliaita kokemuksia, joiden kautta tie Mieheyteen kulkee. Lähteissä kuvatut rituaalit pitävät sisällään jo mainittujen nenäverenvuotojen lisäksi mm. selän arpeuttamista (Gilmore 1990, 165–166), tuskallisesti pistäviä luotimuurahaisia sisältävien hanskojen käsissä pitämistä (National Geographic 2012), sormien ja nännien amputoimista, ihon tatuoimista ja polttamista sekä hampaiden katkomista ja viilaamista (Keen 1991, 29; The Oxford Companion to the Body 2021; Encyclopedia of Religion 2021). Eri kulttuureja yhdistävänä ajatuksena vaikuttaa olevan, että pojan läpikäymät kärsimykset tekevät hänestä vahvemman ja kestävämmän. Vaikeuksista suoriutuminen siis paitsi *opettaa* poikaa olemaan Mies, myös *todistaa* hänen olevan siihen kypsä ja kykeneväinen. Keen (1991, 29) esittää yleisenä periaatteena, että mitä enemmän kansa harjoittaa sodankäyntiä, sitä rankempia haasteita initiaatio pitää sisällään. En ole pätevä sanomaan, pitääkö väite empiirisesti arvioiden paikkansa kaikissa tapauksissa, mutta tutkimukseni ei ainakaan puhu sitä vastaan.

Erityisen yleinen toimenpide vaikuttaa olevan ympärileikkaus, josta on puhetta monissa lähteissä (esim. Gilmore 1990, 13, 134–135, 163–165; Doyle 2005; Encyclopedia of Religion 2021). Ympärileikkausta on harjoitettu historian varrella myös lukuisista muista syistä (ks. esim. Aggleton 2007 ja van Driel 2009), mutta varsin usein se on liittynyt siirtymään pojasta mieheksi. Esimerkiksi Gilmore (1990, 134–135) kertoo samburuiden ympärileikkausriitistä, joka liittyy kohdassa 4.2.2. mainitun *moran*-statuksen saamiseen. Nuorukaisen tulee kestää joskus monta minuuttia kestävä, ilman minkäänlaista kivunlievitystä tehtävä toimenpide täysin hiljaa ja liikkumatta, sillä pieninkin äännähdys tai värähdys tulkitaan merkiksi pelosta. Jos *moran*-kokelas osoittautuu kulttuurinsa mittapuulla pelkuriksi esimerkiksi päästämällä ympärileikkauksen aikana äänen, häpäisee hän itsensä ja koko sukunsa, eikä häntä pidetä todellisena Miehenä koko loppuelämänsä aikana. Sama vaatimus pysyä täysin liikkumattomana pätee myös Ugandan gisu-kansan parissa (Heald 1999, 11). Myös masaiden keskuudessa tie *moraniksi* ja valmiiksi Mieheksi kulkee ympärileikkauksen kautta. Kuten samburujen ja gisujen keskuudessa, myös masai-nuorukaisten odotetaan – tai ainakin Gilmoren (1990, 142–143, 162–165) lähteiden laatimishetkellä odotettiin – kestävä toimenpide täysin tyynenä. Myös masai-tytöt ympärileikataan, mutta heidän ei pojista poiketen odoteta suoriutuvan silpomisestaan hiljaa. Erlankin (2017, 256–257) mukaan

Etelä-Afrikan xhosa-heimon vanhimmat olivat ainakin vuosikymmeniä sitten sitä mieltä, että ympärileikkaus on kunnolla suoritettu vain silloin, kun kivulievitystä ei ole käytetty. Toimenpiteen on tarkoituskin sattua, sillä juuri kivun hiljainen kestäminen tekee pojasta Miehen.

Koska olen aiheenrajauksessani jättänyt peniksen ja seksuaalisuuden tekstissäni pieneen rooliin, en ryhdy pitkällisesti spekuloidaan ympärileikkauksen syvällisemmällä symboliikalla ja psykologialla. Olen silti taipuvainen ajattelemaan, että ympärileikkaus on tuskin sattumalta valikoitunut osaksi niin monien kansojen Mieheysriittejä – ja vielä asia erikseen on se, että esimerkiksi juutalaiset ja muslimit ympärileikkaavat poikavauvansa. Esinahan osittaista tai täyttä poistoa hieman muistuttava, mutta vielä paljon rankempi toimenpide on nk. syväviilto, jota esimerkiksi Australian aboriginaalit ovat perinteisesti harjoittaneet (Doyle 2005, 279). Puhuttiinpa pienemmästä tai isommasta operaatiosta, penis on yksi selkeimmin miehenäoloon liittyvistä asioista, joten sen leikkeleminen uskoakseni lähettää sekä leikkauksen kohteelle että koko yhteisölle voimakkaan viestin mieheyden/Mieheyden luonteesta. Lyhyesti ottaen ajattelisin keskeisimpänä, kenties useimmiten tiedostamattomana ajatuksena olevan se, että penikseen väkivaltaisen kajoamisen kautta yhteisö osoittaa pojalle ja miehelle, että hän ei kuulu itselleen, vaan yhteisölle. Kollektiivi on jo vaatinut häntä luopumaan yhdestä tuntoherkimmistä ruumiinosastaan, ja jos jokin vaara uhkaa yhteisöä, odotetaan miehen uhraavan vaikka kaikki muutkin ruumiinosansa ja henkensä. Tätä mieltä on ainakin Keen (1991, 29–30), jonka mukaan erityisesti ympärileikkauksessa pojan ja miehen lihaan kaiverretaan symbolinen muistutus hänen olemassaolonsa perusluonteesta: hän on yhteisön omaisuutta, mikä monien poikien tulee jo vastasyntyneinä (esi)nahoissaan tuntea. Jos taas ympärileikkaus tapahtuu aikuistumisen yhteydessä, merkitsee se imperatiivisia työntää syrjään lapsellisiksi ja naismaisiksi katsotut mukavuudet ja alistua ja kasvaa vastaanottamaan Mieheyden raskas ies. Laajennan tätä ajatusta seuraavaksi, kun käyn pohtimaan initiaatoriittien mahdollisia positiivisia ja negatiivisia puolia.

4.3 Initiaatio – uhka vai mahdollisuus?

Pohjustan ajatuksiani hieman ennen Mieheysinitiaation mielen ja mielettömyyden pohtimista. Kuten olen tutkielmassani jo kuvannut, historian varrella ja nykyisinkin juuri miesten on odotettu kaatuvan sodissa, tekevän raskaimmat (tai ainakin vaarallisimmat) työt (Vandello ym. 2008, 1327) ja olevan olosuhteissa kuin olosuhteissa järkähtämättömän lujia, kestäviä ja vahvoja. Voi jopa sanoa, että usein miesten on täytynyt lunastaa oikeus olemassaoloonsa tämänkaltaisten toimien ja ominaisuuksien kautta. Se, joka ei ole pystynyt suorittamaan Mieheyttä, on ollut ihmisten silmissä pelkuri, väty, *flojo*, *laroi*, ”jätemies” (*garbage man*),

“roskakasamies” (*trash yard man*), tai *schmuck* – jotain puutteellista, kelpaamatonta ja loismaista (Gilmore 1990, 32, 91–92, 104, 127–128). Miehenäoloon siis liittyy tietty sisäänrakennettu välineellisyys ja myös uhrattavissa olevuus. Paitsi että Mieheyden hankkiminen on yleensä ollut työlästä, tuo status on myös kenties naiseudesta poiketen ollut usein menetettävissä. Olen tietyin varauksin taipuvainen yhtymään Vandellon ym. (2008, 1326, 1336) sekä Hännikäisen (2015, 30) arviointiin, että vaikka nainen voikin menettää maineensa, viehätysvoimansa ja lisääntymiskykynsä, itse *naiseus* ei ole jotain sellaista, minkä on yleensä ajateltu olevan pois otettavissa²⁶. Sen sijaan Mieheys riippuu muiden ihmisen, erityisesti toisten miesten, arviosta ja tuomiosta. Moraalittomaksi katsottu nainen voi olla “huono nainen” tai “huora”, mutta silti nainen, kun taas miehen olemassaolo miehisenä olentona tulee vääränlaisen toiminnan tai epäonnistumisen seurauksena kyseenalaiseksi. Hän on ehkä keholtaan mies, mutta ei “tosimies”, eli Mies.

Jotta Miehen status olisi minkään arvoinen, on sen aina täytynyt olla osan miehistä saavuttamattomissa (Gilmore 1990, 104). On täytynyt olla poikia, jotka ovat epäonnistuneet initiaatiossaan²⁷, ja miehiä, jotka eivät ole kyenneet pääsemään tarpeeksi lähelle Mieheyden ideaalia. Tämä on heidän kannaltaan traagista, ja lienee mahdotonta arvioida, kuinka paljon inhimillistä kärsimystä on seurannut vuosituhansien aikana tapahtuneesta “epämiehiin” kohdistuneesta väheksynnästä, ulossulkemisesta ja sorsimisesta. Paljon tuskaa ovat tuottaneet myös ne vaatimukset, joita Miesten ja Miehen asemasta haaveilevien poikien kannettavaksi on langetettu – vaatimukset kovettaa itsensä, raataa vielä enemmän, surmata ja tulla surmatuksi. Osa vaatimuksista on ollut pakon sanelemia, mutta miehiltä ja pojilta on toisinaan varmasti vaadittu myös kohtuuttomia asioita. Esimerkkinä tulevat mieleen kohdan 4.2.3. afrikkalaisheimojen ympärileikkausmiehuuskokeet. Joku kenties kestää ilman kivunlievitystä tehtävän ympärileikkauksen ilmeen värähtämättä, mutta onko hän, joka ei kestä, muka vähäisempi Mies? Vaikka silpomisen hiljainen kestäminen kysyy eittämättä paljon tahdonvoimaa, ainakin 21. vuosisadan länsimaalaisen näkökulmasta on varsin ankaraa, että ilmeen värähdys operaation aikana merkitsee itsensä ja sukunsa lopullista häpäisyä. Paitsi että miehiltä on vaadittu toisinaan jopa ylimaallisia asioita, he ovat usein myös vaatineet niitä itseltään. Moni on tapanut itsensä työllä, ja Miehen statukseen kenties sisäsyntyisesti liittyvästä epävarmuuden kokemuksesta, johon pian palaan, voisi kirjoittaa oman tutkielmansa.

Kohdassa 4.2.2 esitin, että yksi initiaation tarkoituksista on taistelu psykologista regressiota vastaan. Koska mies on vain aikuiseksi kasvanut poika, on hänessä

²⁶ Tyttö ei ole valmis nainen sen enempää kuin poika on Mies, ja nuorehko nainen voi tunnetusti kokea esimerkiksi tytöttelyä. Tavallaan siis myös kypsä “varsinaisnaisuus” on jotakin saavutettua ja siten kyseenalaistettavissa olevaa, mutta, kuten sanottua, en mahdu työssäni juuri pohtimaan naiseuden kysymyksiä.

²⁷ Kivimäki (2014) käsittelee kiehtovassa tekstissään Tuntematonta sotilasta kuvauksena poikien initioimisesta Mieheksi. Erityishuomion hän antaa sotamies Riitaojalle, joka ei prosessista suoriudu.

latentina läsnä se avuton, äitinsä rintaa imenyt olento, jollaisena hän on elämänsä aloittanut. Koska miesten on etenkin entisaikoina täytynyt olla taktisten hyveiden (2.3) saralla taitavia ja vaikeuksien edessä kestäviä, on täytynyt joskus rajustikin varmistaa, että tosipaikan tullen paluu konkreettiseen tai kuvainnolliseen äidinsyliin ei olisi heille todellinen vaihtoehto. Side äitiin on pitänyt katkaista ja poika on pitänyt liittää osaksi "Mieheyskulttia", jolle hän on toiminnastaan vastuussa. Poikien isät – omat ja kuvainnolliset – ovat toimineet tämän prosessin toteuttajina.

Millaisia hyötyjä ja haittoja initiaatioon sitten liittyy? Ovatko nykyiset länsimaalaiset miehet puutteellisesti Miehiä siksi, ettei heitä ole initioitu, vai ovatko alkukantaisten heimojen miespolvet kieroutuneiden ja taikauskoisten toimintatapojen uhreja? Olen näitä teemoja pohtiessani pyrkinyt välttämään mustavalkoisuutta ja ymmärtämään asian molempia puolia. Tiivistän johtopäätökseni sanomalla, että parhaimmillaan initiaatio voi positiivisella tavalla sementoida miehen kokemuksen itsestään Miehenä, kun taas pahimmillaan tämänkaltaiset toimet lienevät silkkää psyykkisen kehityksen kannalta tuhoisaa kaltoinkohtelua. Initiaatiolla voi olla hyötyjä, mutta myös haittoja, ja riippunee paljon initiaation toteutustavasta kummat muodostuvat suuremmiksi. Koska tutkielmani käsittelee isää, eikä äitiä, en mahdu arvioimaan Miehen äitisuhteen luonnetta erilaisissa kasvatuskonteksteissa. Lyhyesti sanottuna Miehen pitää toki sopivissa määrin irtautua äidistään, mutta olen jokseenkin varma, että se onnistuu ilman tuskallisia initiaatoriihtejäkin.

Etenkään puhtaan empiiristä tutkimustietoa initiaatoriihtien psykologisista vaikutuksista ei ole valtavasti. Esimerkiksi Bottoman ym. (2009) käsittelevät xhosa-heimon ympärileikkausräitettä, josta suoriutumiseen liittyy paljon pelkoja ja huolia. Entä jos jokin leikkauksessa menee pieleen, entä jos kokelas "saastuu"²⁸ noin kuukauden mittaisen toipumisjakson aikana, eikä näin ollen tule todelliseksi Mieheksi, ja niin edelleen. Whitehouse (1996) puolestaan kuvaa Uuden-Guinean orokaiva-heimon *embahi*-riitin aiheuttamaa kauhua kokelaissa: kylän miehet ajavat takaa kauhistuneita poikia kuin metsästettäviä villisikoja, ja toisin kuin tutkielman kohdassa 3.3.1, tästä toiminnasta on leikki kaukana. Whitehouse puhuu myös muista vastaavista "kauhurituaaleista" (*rites of terror*), joiden perimmäiseksi tarkoitukseksi hän arvioi maksimaalisen pelon tuottamisen. Lines ja Gallasch (2009) puolestaan kuvaavat nykypäivän Australiassa toteutettua mentorointiohjelmää, jossa vuoden aikana miesopettaja kertoi pojille, mitä vastuullisena miehenä oleminen tarkoittaa. Toteutustavoiltaan tämä initiaatio oli paljon aiemmin kuvattuja hellävaraisempi, joskin perusajatuksen pohjalla olivat eksplisiittisesti Joseph Campbellin ja siten välillisesti van Gennepin ajatukset. Tulosten raportointi jää anekdoottiselle tasolle,

²⁸ Saastuttavia, initiaation pilaavia asioita ovat mm. naisten kanssa tekemisissä oleminen ja sairaalaan joutuminen. Näistä seurauksena on, ettei poikaa ikinä pidetä Miehenä, hän ei saa vaimoa ainakaan yhteisönsä piiristä, ja että häntä halveksitaan. Artikkelini myös valottaa ympärileikkauksen haittapuolia yleisemminkin, eikä vain alkeellisissa, epähygieenisissä oloissa tehtynä.

mutta vähintäänkin haastattelupoimintojen perusteella pojat olivat kokeneet vuoden hyvin antoisaksi. Jennings (2011) puolestaan kuvaa isien ja poikien yhteistä viikonloppua, jonka tarkoituksena oli vahvistaa heidän välistään suhdetta ja lujittaa pojan kokemus siitä, että hän on siirtynyt poikuudesta aikuiseen mieheyteen. Ainakin joissain tapauksissa tuloksena oli isä-poikasuhteen lähentyminen ja se, että poika tunsu olonsa kypsemmäksi. Jotkut pojat myös kokivat tuntevansa isänsä paremmin käytyjen kahdenkeskisten keskustelujen jälkeen. Lisäksi Healdin (1999) gisu-heimon Mieheyskäsitteitä käsittelevä teos *Manhood and morality* sisältää monenlaista pohdintaa initiaatioihin ja niiden vaikutuksiin liittyen, ja yleisemmin matkaa pojasta Mieheksi käsittelee psykoanalyttisesta näkökulmasta Groth (2007). Sanan ankarimmassa, empiirisimmässä merkityksessä *tieteellistä* tietoa initiaation läpikäynnin vaikutuksista on kuitenkin löydettävissä tuskastuttavan vähän. Sitä ei tarjoa myöskään initiaatioteorioiden perehtynyt, teologiassaan ehkä synkretistisiä lähentelevä fransiskaanimunkki Richard Rohr, mutta ajattelun aihetta kylläkin. Rohr (2004, 32–33) kiteyttää, että Mieheysinitiaatioon liittyy viisi ”totuutta”, jotka kokelaan toivotaan ymmärtävän. Nämä ovat:

1. Elämä on raskasta
2. Sinä et ole erityisen tärkeä
3. Elämässäsi ei ole kyse sinusta
4. Sinä et ole kontrollissa
5. Sinä tulet kuolemaan

Lista voi vaikuttaa ensisilmäyksellä kovin tyyliä, mutta kuten Rohr (2004) jäljempänä selittää, näiden periaatteiden sisäistäminen on luultavasti edellytyksenä kypsänä Miehenä ja ylipäättään ihmisenä olemiselle. Vastakohtana on nimittäin elämään perusolemuksellisesti kuuluvia hankaluuksia välttelevä egoistinen narsisti, joka yrittää pakonomaisesti kontrolloida muita ja joka ei uskalla ottaa vastaan vääjäämätöntä kuolemaansa tyynesti. Rohrin (7–8) mukaan initiaation läpikäyminen on katsottu erityisen tähdelliseksi juuri pojille siksi, että poikien ja miesten mahdollisuus harhautua on kenties suurempi kuin naisilla ja on usein myös seurauksiltaan tuhoisampaa. Tätä ajatusta hän perustelee sillä, että naiseksitulo on fysiologisesti mieheksituloa yksiselitteisempi prosessi, ja että äidiksi-tulo ja sitä seuraava symbioosi kääntävät naisen katseen luonnostaan pois omasta itsestään lapseen. Lisäksi hän mainitsee, että naiset ovat keskimäärin enemmän suuntautuneita ihmissuhteisiin kuin miehet – varsinaista lähettä hän ei väitteelle anna, mutta tutkimustyöni pohjalta asia vaikuttaa olevan juuri näin (ks. esim. Puohiniemi ja Nyman 2007, 29–48). Merkittävää on myös se, että historiallisesti juuri miehet ovat olleet johtavissa asemassa ja ovat näin ollen voineet saada aikaiseksi enemmän hyvää ja paha kuin ”vain” lapsista ja kodista huolehtineet naiset. Nämä seikat huomioiden kansalla on ollut paljon voitettavana tai menetettävänä nuorten miestensä kautta, sillä pahimmillaan heistä on tullut omaa napaansa tuijottavia

tyhjäntoimittajia tai toisia sortavia megalomaanikkoja, jollaiset ovat voineet johtaa koko kansan perikatoon. Tämän takia edellisen miessukupolven on pitänyt ohjata seuraajansa oikeaan. Kohdassa 2.4 mainittuihin Mooreen ja Gilletteen (1990) viitaten Rohr (2004, 12) kiteyttää, että ilman kuninkaita eli initioivia isiä nuorista satureista tulee raakalaisia, maagikot kieroutuvat huijareiksi ja rakastajat ovat pian addikteja.

Yksi initiaatioprosessin mahdollinen hyöty lienee siis se, että se pakottaa ihmisen kohtaamaan oman pienuutensa. Erityisen hyödyllistä tämä saattaa olla nuorukaisille, joilla ei ole ollut paljon aikaa kypsyä ajattelussaan. Nöyryminen itseään vanhempien, vahvempien ja oletettavasti viisaampien edessä saattaa siis ehkä tehdä monille kokelaille hyvää. Raja nöyrytyksen ja nöyryyttämisen välillä voi tosin olla häilyvä, ja ainakin initiaatiota läpikäymättömän länsimaalaisen näkökulmasta joissain tapauksissa pojan tappaminen ja Miehen synnyttäminen voi olla luonteeltaan psyykkisen hyvinvoinnin kannalta liian rajua. Erityisesti, jos vajavaisuutensa kohtaaminen tapahtuu väkivallan kautta, voi seurauksena olla pikemminkin katkera noidankehä kuin jonkin arvokkaan oppiminen ja opettaminen. Tällöin isä lyö poikaa, koska isä löi poikaa. Samankaltaisia ajatuksia esittää myös Keen (1991, 35–48). Tutkimukseni perusteella initiaatio ei kuitenkaan voi olla liian helppo ja vaivaton, sillä muutoin toimitus lakkaa olemasta initiaatio ja muuttuu silkaksi pinnalliseksi seremoniaksi. Että siis prosessilla olisi mitään arvoa, tulee sen pakottaa kokelas ainakin jossain määrin mukavuusvyöhykkeensä ulkopuolelle. Siksi jopa nykyaikaiset initiaatioluonteisuutta tavoittelevat prosessit (Lines ja Gallasch 2009; Jennings 2011) pitävät sisällään mm. täydellisissä yksinäisyydessä luonnon keskellä vietetyn vuorokauden tai pitkän vaellusretken. Lisäksi siirtymäriitin kuuluukin olla “outo”, sillä jos mitään poikkeamaa arkitodellisuudesta ei ole, ei kokemus tunnu milteään (Jennings 2011, 77). Tämä auttaa ymmärtämään sitä, miksi initiaatiomenot pitävät usein sisällään näennäisen kummallisia asioita, kuten valvottamista, miesten naamioitumista ja kokelaiden pukemista rääsyihin.

Paitsi että on väliä sillä, miten initiaatio käytännössä tapahtuu, on myös hyvin merkittävää *mitä* ollaan siirtämässä eteenpäin; sotaisat kansat initioivat poikansa sisälle julmaan ja veriseen Mieheyteen, rauhanomaisemmat taas opettavat, kuinka miekkaan tarttumisen voisi välttää. Tutkimukseni aikana olen tosin ollut huomaavinani tendenssin, että ajatus Mieheyteen initioimisesta *per se* liittyy usein juuri karuissa ja väkivaltaisissa oloissa eläviin kansoihin, eikä niinkään “pehmeisiin” kulttuureihin. Jälkimmäiseen ryhmään lasken myös oman ympäristömme, sillä laveasti sanottuna elämä Suomessa ja ylipäätään länsimaissa on ollut jo pitkään huomattavan yltäkylläistä, rauhallista ja turvallista. Myös Gilmore (1990, 224–225) sanoo, että yksiselitteisen selkeästi Mieheyttä korostetaan sitä enemmän, mitä rankemmat elinolosuhteet ovat ja mitä vähemmän resursseja on käytettävissä. Kyse on siis adaptaatiosta: mitä enemmän ympäristö vaatii miehiltä Miehisä ominaisuuksia, sitä enemmän niitä edellytetään myös sosiaalisella tasolla.

Em. lainalaisuutta tukee Gilmoren (1990, 202–219) kertomus kahdesta kulttuurista, joista vaikuttaa puuttuvan “Mieheysideologia” tyystin. Tahitilaiset ja semai-kansan jäsenet eivät tunnu piittaavan Mieheydestään lainkaan, eikä poikien odoteta tavoittelevan luvussa 2 kuvaamiani ominaisuuksia. Pitkälti syynä on juuri se, että elinolosuhteet näiden kansojen asuinalueilla ovat anteeksiantavaiset. Elanto tulee vähällä työllä, metsästykselle ei ole tarvetta, eivätkä naapurit ole sotaisia. Gilmoren kuvauksen perusteella tuloksena on tilanne, jossa miehet käyvät androgyynisiksi, passiivisiksi ja pitävät jopa itse itseään heikkoina. Koska semai-miehiltä ei edellytetä rohkeutta, he pakenevat kylään tunkeutuneita villieläimiä naisten ja lasten kanssa, ja liiallista ahkeruutta pidetään epätahitilaisena. Epätavanomaista on myös se, että molemmissa tapauksissa miehet eivät tunnu pitävän aisankannattajan roolia pahana, vaan sallivat auliisti muiden miesten ryhtyä suhteisiin vaimojensa kanssa – ja kun länsimaalaiset tutkimusmatkailijat saapuivat Tahitille, tarjosivat paikalliset heille tyttäreitä vuoteenlämmittäjiksi. Tätä suurta vieraanvaraisuutta käytettiin luonnollisesti hyväksi, ja Gilmoren mukaan semai-naiset ovat usein naapurikansojen seksuaalisen hyväksikäytön kohteena. Semaiden kulttuurissa on nimittäin tabu kieltäytyä toisen pyynnöstä, eikä edes lasten tarvitse tehdä mitään sellaista, mitä eivät halua. Vastaavasti liiallinen assertiivisuus nähdään pahana, mutta samanlainen uskomus ei tietenkään pidättele muualta tulleita seksuaalisia saalistajia.

Jäävätkö Suomen teinipojat sitten jostain paitsi, kun naapuruston miehet eivät vie heitä kotoaan metsäpirttiin sisäistämään Miehisiä taitoja ja ajattelutapoja? Kyllä ja ei. Ne pojat, joilla ei syystä tai toisesta ole omaa (osallistuvaa) isää luultavasti hyötyisivät muiden miesten väliintulosta eniten, mutta mahdolliset hyödyt olisivat todennäköisesti vähäisempiä niille, joiden isä on ollut alusta alkaen läsnä. Kuten luku 3 osoittaa, on lyhyesti sanottuna parempi, että isä osallistuu läheisesti poikansa elämään jo vauvaiässä, eikä vasta aikuisuuden kynnyksellä. On kuitenkin syytä huomata, että initiaatiota harjoittavien kansojen kasvatustyyli lienee karkeasti ottaen kollektiivisempi kuin individualistisissa länsimaissa. Täällä lapsenkasvatus nähdään tyypillisesti juuri omien vanhempien ja myös koulun tehtävänä, kun taas alkukantaisemmissa kulttuureissa vastuu lienee enemmän koko yhteisöllä, tai tällaiseksi käsitykseni on ainakin muodostunut. Aiemmin kuvatussa muodossaan initiaatioprosessi siis luultavasti kumpuaa kulttuurin laajemminkin kollektivistisestä eetoksesta, ja näin ollen korostuneen yhteisöllinen Miestenluonti istuisi ehkä huonosti atomisoituneeseen nykyaikaan. Initiaatiiritin kuuluukin olla erikoinen ja outo, kuten Jennings (2011, 77) toteaa, mutta nyky-Suomen kaltaisessa ympäristössä ilmiö olisi ehkä liian outo ilmetäkseen spontaanisti. Keski-ikäinen suomalainen perheenisä luultavasti ajattelee, että hän kasvattaa jälkikasvunsa omalla tavallaan ja naapuri omalla tavallaan, eikä toisten ihmisten lastenkasvatukseen puutumista ehkä pidetä kovin suotavana. Kun siis yleinen kulttuuri on tällainen, mikä saisi Virtasen ja Korhosen kaappaamaan poikansa kotoaan ja viemään heidät vuosikausiksi metsän siimekseen? Eiväthän he töiltään edes ehtisi tekemään näin, ja poikienkin

koulunkäynti ja harrastustoiminta häiriintyisivät. Menisi kuitenkin ohi tutkielman aiheen ryhtyä pohtimaan yksilö- ja yhteisökeskeisyyden sekä erilaisten Miehenkasvatustyylien hyviä ja huonoja puolia. Näitä aiheita sivuavat mm. Moore ja Gillette (1990), Keen (1991), Rohr (2004) ja Bly (2015). Edellämainituilla yleinen ajatus on jonkinlaisen initiatorisen prosessin (uudelleen)luomisen kannalla, mutta itse näen tällaiset haaveet enimmäkseen turhina. Keskeisin syy on se äsken mainitsemani tosiseikka, että 21. vuosisadan länsimaat ovat kulttuuriltaan ja käsityksiltään maksimaalisen kaukana kivi- ja rautakautisten heimojen elämänmenosta, eikä edellä kuvattuja initaatiomenoja voi tyystin irrottaa laajemmasta kulttuurikontekstista. Omassa kulttuurissamme Mieheksi ei ole tultu initiaation kautta kuin ehkä ammoisina aikoina, ja tästä syystä mytopoeettisen miesliikkeen aikuisille miehille suorittamat ”jälki-initiaatiot” (ks. esim. Torgovnick 1994) näyttäytyvät ehkä hieman päälleliimatun oloisina.

Samaan hengenvetoon on silti todettava, että myös omassa kulttuurissamme on olemassa eräänlainen perinteikäs Mieheysinitiaatio, nimittäin [M]iesten kouluksikin kutsuttu varusmiespalvelus. Arvelen ajatuksen siitä, että armeija-aika tekisi pojista miehiä, olevan nyt vähemmän suosittu kuin ennen, mutta varusmiespalveluksessa on silti tiettyjä yhtymäkohtia primitiivisempiin menoihin: Ryhmä nuoria miehiä (nykyisin tosin myös naisia) astuu bussiin ja aloittaa usein pitkän matkan vieraaseen paikkaan. Viimeistään paikan päällä heidän päänsä ajellaan ja kaikille heistä annetaan samanlaiset vaatteet – molemmat hyvin tavanomaisia toimenpiteitä siirtymäriitin yhteydessä. Hetkeä aiemmin monet ovat saaneet ylioppilas- ja valmistujaisjuhlissaan osakseen suitsutusta, mutta nyt kaikkalainen yksilöllisyys painetaan väliaikaisesti taka-alalle ja alokkaista tulee samaa lyhyttukkaista, sukunimillä puhuteltavaa massaa. Omat vanhemmat jäävät taakse ainakin läheisten vierailupäivään tai ensimmäiseen lomaan asti, mutta nuorukainen ei ole vielä vapaa ja itsenäinen, vaan ylikersanttien ja kapteeneiden hallintavallassa. Alokas tehdään tyhjäksi tauluksi, johon nämä kuvainnolliset isät kirjoitettavat se, mitä sotilaalta vaaditaan. Lisäksi tuvan, joukkueen ja komppanian kesken syntyy yleensä voimakas *communitas*, sillä yhteiset harjoitukset, yöt teltassa ja ylipäänsä arjen ympärivuorokautinen jakaminen saman ryhmän kanssa luonevat useimmiten suuren yhteenkuuluvuuden tunteen. Armeijan todellisuus tuntuu osin muusta elämänmenosta erilliseltä. Lomat ja iltavapaat katkaisevat välillä varusmieselämän, mutta suurimmaksi osaksi ”initioitavat” ovat muusta maailmasta jokseenkin erillisessä saarekkeessaan. Analysoitavaa riittäisi mm. sotilasvalaseremoniassa ja RUK:n johtamisharjoituksen (JOHA) kaltaisissa koettelemuksissa, jotka testaavat taistelijan kykyjä ja kestävyysden ääri rajoja, mutta tämä lyhyt maalailu riittänee.

Varusmiespalveluksen suunnittelijat ovat tuskin lukeneet van Gennepiä ja Turneria ainakaan inspiraatiota hakien, mutta kenties armeijalaitos tulee ei-tietoisesti toteuttaneeksi jotain samaa kuin eristäytyneen heimon menot. Miehisen psyyken

voisi kenties laajemminkin kuvata hakeutuvan kohti initiaatiota kuin luonnostaan. Jokaisessa kulttuurissa ei initioida ainakaan aiemmin kuvaamalla tavalla, eikä varusmiespalvelus kosketa läheskään kaikkia nuoria miehiä, mutta arvioisin ajatuksen tietyn Mieheksitekevän kynnyksen ylittämisestä olevan jollain ikivanhalla ja alitajuisella tavalla monille nuorille ja vanhemmille miehille hyvin vetoava. Tästä kielii paitsi initiaatiomenojen aiemmin kuvattu perinteikkyyys eri puolilla maailmaa, myös moderneissa, usein rikollisissa konteksteissa ilmenevä taipumus luoda hieman tämänkaltaisia rituaaleja. Kuten mm. Moore ja Gillette (1990), Pinnock (1997) ja Bly (2015) tuovat esille, katujengien järjestämät usein veriset initiaatiot tai nuorten miesten keskinäiset yllytyshullut tempaukset eivät kuitenkaan pysty toteuttamaan initiaatiota aidossa muodossaan, ja tuloksena on pikemminkin ikuinen liminaalisuus kuin siirtyminen kypsään Mieheyteen. Koska kuitenkin myös yhteiskunnan laitamilla elävät, usein konkreettisen ja kuvainnollisen isättömät pojat kokevat kaipuuta kohti Mieheyttä, hapuilevat he sitä kohti omalla vinoutuneella tavallaan. Kirjaimelliset tai henkiset pojat eivät kuitenkaan voi muovata pojista kuin korkeintaan Miehen irvikuvia, eivätkä Rohrin (2004) kiteyttämät viisi totuutta voi siirtyä eteenpäin, jos initioija ei ymmärrä niitä itsekään.

Yksi initiaation keskeinen tarkoitus lienee tarjota miehelle ainakin jonkinasteisen varmuuden pystyvyydestään Miehenä, ja tätä vahvistusta miehet ympäri maailman vaikuttavat kaipaavan, kuten olen kuvannut. Kun muutos pojasta mieheksi on selvärajainen ja tapahtuma saa ympäröivän yhteisön tunnustuksen, on nuoremman ja vanhemman miehen kenties helpompi uskoa, että hänestä tosiaan on toimimaan Miehenä. Ei-initioivissa, mutta Mieheyttä voimakkaasti korostavissa kulttuureissa asia jää ikään kuin koko elämän ajaksi roikkumaan, ja arvonsa pitää todistaa jatkuvasti. Näin spekuloi ainakin Gilmore (1991, 56–57) Espanjan machoilijoihin, pullisteleviin mehinakuihin ja räjähdysherkkiin truklaisiin vedoten. Koska näiden miesten Mieheyttä ei ole tarkassa ajankohdassa julkisesti vahvistettu, kokevat monet heistä tarvetta hyvin aktiivisesti todistella voimaansa, rohkeuttaan ja viriiliyttään. Varsinaista empiiristä tietoa erilaisten miesten alitajuisista psykologisista prosesseista voi olla vaikea saada, mutta Gilmoren ajatuksessa saattaa ehkä olla perää. On silti luultavaa, ettei Mieheysinitiaation läpäisy täysin poista Miehen statukseen usein liittyvää epävarmuutta, ja että tämä epävarmuuden kokemus vaihtelee sekä kulttuurista että yksilöstä riippuen. Rankat initiaatiomenot läpäissyt heimosoturi voi kärsiä alemmuuskompleksista ja/tai traumaista koko elämänsä, kun taas initioimaton ja jopa isätön länsimaalainen voi olla maskuliinisuuudessaan levollinen. Mikään löydökseni ei viittaakaan siihen, että Mieheksitulo tai Miehenäolo varsinaisesti edellyttäisi initiaatiota, vaikka siitä voi kenties jossain tapauksissa jotain hyötyä ollakin. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan mahdu hahmottelemaan, millainen initiaatioprosessi olisi nuorille miehille hyödyiltään ideaalinen. Sen uskallan kuitenkin todeta, että prosessiin kytkeytyisivät kiinteästi kypsät aikuiset Miehet, olivatpa he initioitaville isiä kirjaimellisesti tai kuvainnollisesti.

5. LOPETUS

5.1 Yhteenveto

Olen edellä pyrkinyt kuvaamaan, että matka pojasta aikuiseksi mieheksi/Mieheksi noudattaa karkeasti ottaen kahta reittiä. Joissain ympärisöissä, myös omassamme, prosessi ei ole alku- tai päätepisteeltään lainkaan selkeä, kun taas toisissa on sosiokulttuurisella tasolla hyvin tarkkaan määriteltyä, kuka on mies ja kuka poika ja kuka Mies ja kuka ei-Mies. Monin paikoin raja taas on pitkälti veteen piirretty, ja melko harva suomalainen luultavasti ajattelee, että lain edessä täysi-ikäiseksi tuleminen tekisi kertaheitolla 18-vuotiaan pojan aikuiseksi mieheksi tai tosiasiallisesti muuttaisi hänen rooliaan yhteisössä kovin toisenlaiseksi. Täysi-ikäistyminen toki tuo mukanaan uusia oikeuksia, kuten äänestysoikeuden, mutta ainakaan oman arvioni ja kokemukseni mukaan 18-vuotiaalta pojalta ei yleensä käytännössä vaadita mitään sellaista, mitä 17-vuotiaalta ei vaadittaisi. Monissa kulttuureissa on toisin, sillä kun initiaatio on läpäisty, ei paluuta vanhaan ole, vaan nuoren miehen rooli on monilta osin täysin erilainen kuin ennen initiaatiota. Myös näissä konteksteissa initiaatioprosessi voi viedä lukuisia vuosia, mutta toisinaan muutos on myös varsin äkillinen, kuten olen luvussa 4 kertonut. Keskeisin ero piilee kuitenkin siinä, että liminaalisella vaiheella on näissä paikoissa selkeä alku- ja loppupiste, kun taas ei-initioivissa kulttuureissa raja sekä pojan ja miehen että miehen ja Miehen välillä on häilyvämpi. Varmaa tietoa on hankala saada, mutta tämä tuskin ainakaan väistämättä ratkaisevasti vaikuttaa siihen, kuinka miehet eri paikoissa Mieheytensä kokevat. Strukturoidumpi malli saattaa kuitenkin selkeyttää mainittujen rajojen häilyväisyyttä, mikä voi joissain tapauksissa tuoda miehelle tietyn levollisuuden sen suhteen, että hän tosiaan on Mies. Tästä huolimatta myös initioitujen miesten miehenäolo rakentuu väistämättä poikavuosien päälle, ja reitti aikuiseksi mieheksi ja Miehen rooliin kulkee aina poikanaolon kautta.

Isän rooli on eri paikoissa hieman erilainen, kuten olen kuvannut. Joskus hän toimii etäisenä auktoriteettihahmona, johon poika kenties varsinaisesti tutustuu vasta oman aikuistumisensa kynnyksellä, kun taas etenkin länsimaissa isä saattaa vaihtaa vastasyntyneen vaippoja siinä missä äitikin. Toisaalta taas tiiviissä yhteisössä eläneellä pojalla on luultavasti ollut elämässään oman isän lisäksi monia muita miehiä kaikista ikäryhmistä, mikä ei päde läheskään kaikkiin oman kulttuurimme poikiin. Täysin ilman suorita tai epäsuoria mieskontakteja eläneitä poikia ei kuitenkaan taida olla olemassa missään päin maailmaa. Näin ollen ei ole myöskään tietoa siitä, millaiseksi mieheksi kasvaisi poika, joka ei saisi minkäänlaista esikuvaa tai käsitystä siitä, millaisia miehet tai Miehet ovat. Tällaiset ajatuskokeet voidaan siis ehkä jättää sikseen, sillä reaali maailmassa jokainen poika rakentanee käsityksensä itsestään tulevana miehenä miesten kautta - ehkä keskeisimmin oikeiden, elävien

miesten kautta, mutta roolimalleja voivat olla myös esimerkiksi kulttuurituotteiden sankarihahmot. Useimmiten esikuvista tärkein on oma isä, etenkin nuorella iällä.

Kuten luvussa 3 kirjoitan, isän läsnäolo tarjoaa parhaimmillaan pojalle monenlaisia etuja, mutta pahimmillaan hän voi tuhota poikansa orastavan Mieheyden tai saada sen ilmenemään epäsuotuisalla tavalla. Isän poissaolo on monin tavoin riskialtista, ja tuhoisaa voi olla myös esimerkiksi perheväkivalta. On hankala sanoa, missä perheväkivallan tai muun kaltoinkohtelun raja menee ja millaiset initiaatiomenot mahdollisesti täyttävät niiden määritelmän. Perheväkivalta on ehkä moderni ja länsimainen termi, mutta isän nyrkki on tuskin satuttanut kivikaudella yhtään vähemmän kuin nykyisin. Silti useimmat eri aikoina ja eri paikoissa eläneet isät ovat luultavasti omilla tavoillaan pyrkineet toimimaan poikiensa parhaaksi, vaikka monet toimintatavat ovatkin olleet vallitsevien käsitysten valossa kyseenalaisia. Kaikkina aikoina on tietysti ollut myös isiä, jotka ovat olleet tavalla tai toisella epäsoivia toimimaan tärkeässä tehtävässään, ja teoillaan ja laiminlyönneillään he ovat estäneet poikaansa tulemasta siksi, mikä hänestä olisi parhaimmillaan voinut tulla. Kukaan isä ei ole täydellinen, eikä tarvitsekaan olla, kuten kohdassa 3.3.2 esitän, mutta isäksitulo asettaa silti miehen hyvin vastuulliseen asemaan. Parhaimmillaan aikuistunut poika muistelee lämmöllä ja kiitollisuudella kaikkea sitä, mitä on isältään saanut, kun taas pahimmillaan hän viettää loppuelämänsä vihaten katkerasti miestä, joka on tavalla tai toisella vienyt häneltä kaiken.

5.2 Vastaamatta jääneet kysymykset ja tutkielman puutteet

Lupasin jo johdantoluvussa, ettei yksi tutkielma pystyisi antamaan tyydyttävän kokonaisvaltaista kuvausta isän rinnalla Mieheksi kasvamisesta. Tämän lupauksen olen lunastanut, sillä monet hyvinkin tärkeät näkökulmat ja aiheet on ohitettu nopein kommentein tai ehkä jopa kokonaan sivuutettu. Aiheenrajauksen nimissä tämä on kuitenkin ollut välttämätöntä. Esimerkiksi luvussa 3 käsittelen pikkupojan elämää isän poikana, mutta murrosikäisten poikien ja aikuisten miesten isäsuhteen käsittely jää turhan vähäiseksi, vaikkakin teemoja lyhyesti sivutaan. Lisää tilaa olisivat ansainneet myös konkreettiset kuvaukset siitä, millaisilla tavoilla isät opettavat pojilleen tärkeäksi katsomiaan asioita – kertomukset yhteisistä metsästysretkistä, autonrassauksesta ja keskusteluista. Eräs toinen erityisen merkittävä aihe on pojan seksuaalinen kehitys, sukupuolten väliset suhteet sekä miehen elin. Kaikki näistä linkittyvät toisiinsa ja Mieheyteen, mutta tässä tutkielmassa en ole voinut juuri käsitellä lisääntymisvietin roolia Mieheisen toiminnan ohjaajana, fallossymboliikkaa tai oidipaalisuutta, saati naiseksikasvua ja eri kulttuurien samanlaisuuksia ja erilaisuuksia naisen sukupuoliroolien suhteen. Kuten kohdan 3.2.2. alaviitteessä mainitsin, miesolennon todellinen ymmärtäminen ja käsittely vaatisi nimittäin myös miehen feminiinisen vastinparin yhtä syvällistä ymmärtämistä ja käsittelyä. Tutkimustyöni varrella myös kauniimpi sukupuoli on tullut itselleni aiempaa tutummaksi, mutta luonnollisesti monet asiat on täytynt

rajata pois. Äiti on tutkielmassa jonkin verran läsnä luvuissa 3 ja 4, mutta nainen esimerkiksi miehen romanttisen kaipuun kohteena, elämänkumppanina tai tyttärenä jää pieneen rooliin. Jo pelkästä ympärileikkauksesta voisi kirjoittaa oman tutkielmansa, kuten myös miehisestä väkivallasta, Mieheyden nykytilasta länsimaissa ja testosteronin ja muiden biologisten seikkojen merkityksestä Mieheyden pohjimmaisena perustana. Sama pätee lukujen 2, 3 ja 4 aiheisiin, sillä esimerkiksi "Mitä on Mieheys?", "Isän rooli pojan elämässä" tai "Mieheysintiaation filosofia" olisivat olleet mielekkäitä tutkielmia jo itsessään. En kuitenkaan kadu, että valitsin pisteitä yhdistelevän, laajat kokonaisuudet pienemmäksi pakkaavan tutkimusotteen sen sijaan, että olisin keskittynyt vain yhteen hyvin spesifiin aihealueeseen Miehyteen, pojan kasvuun ja isyyteen liittyen.

Työni ei suinkaan ole vailla puutteita. Yksi tutkielman Akilleen kantapäälle lienee se, ettei löydösteni ja ajatusteni järkähtämättömälle perustelulle ole paikoin riittävästi tilaa. Suppeampi tutkimuskysymys olisi mahdollistanut syvällisemmän paneutumisen juuri ko. kysymykseen, jolloin työn yleinen sävy ei olisi muodostunut yhtä suurpiirteiseksi. Tutkielman lähdeluettelo ei ole kovinkaan lyhyt tai yksipuolinen, mutta olen silti parhaimmillani pystynyt nostamaan esille vain valikoituja näkökulmia suunnattomaan aiheeseen. Monien lähteideni pohjalta olen rakentanut narratiivin, joka kulkee läpi tekstin mielestäni ainakin melko selkeänä, mutta kokonaisuus ei silti onnistu olemaan aivan niin syväluotaava ja jäsentynyt kuin toivoisin. Jos olisin kuitenkin lisännyt lähteiden määrää tai nostanut esille lisää poikkeuksia ja poikkeuksen poikkeuksia, olisi kokonaisuus luultavasti muuttunut vähemmän sidosteiseksi ja hankalammaksi hahmottaa. Tilaa isän roolin pohdintaan ei ehkä ole ihanteellisen paljon, sillä varsinaiseen tutkimusongelmaan pureutuminen on edellyttänyt monien muiden asioiden melko mittavaa avaamista. En koe ohittaneeni mitään valitun aiheen kannalta ratkaisevan tärkeää, mutta olen silti kirjoittaessani joutunut jatkuvasti käymään kauppaa sen suhteen, mikä on oleellista ja mikä ei. Tämä seikka tosin liittyyneen kaikkiin tutkielmiin, enkä katso työtä epäonnistuneeksi vain siksi, etten ole mahtunut sanomaan kaikkea sitä, minkä olisin täydellisessä maailmassa voinut sanoa. Kuten jo johdannossa totesin, erilaisista lähtökohdista asiaa tarkasteleva voi nähdä monet käsittelemäni asiat toisin, ja lisäksi joidenkin kysymysten suhteen lopullista ja vastaansanomaton totuutta ei liene löydettävissä. Olisikin suuruudenhullu ajatus, että tutkielmani myötä kaikki Mieheksikasvusta olisi sanottu ja että aihepiiri olisi nyt edes itselleni läpikotaisin selkeä ja tuttu. Tutkielma on silti toivottavasti onnistunut valituista näkökulmista selkeyttämään sitä, mikä Mies on, kuinka sellaiseksi tullaan ja mikä isän rooli tässä kaikessa on.

LÄHDELUETTELO

- Aalto, Ilana. 2018. "Miten miehet pissaavat? Miehen mallin käsite poikien kehitystä ja kasvatusta koskevassa keskustelussa 1960-luvulta nykypäiviin." Teoksessa *Poikatutkimus*, toimittaneet Antti Kivijärvi, Tuija Huuki ja Harry Lunabba, 29–51. Tampere: Vastapaino.
- Aggleton, Peter. 2007. "'Just a Snip'?: A Social History of Male Circumcision." *Reproductive Health Matters* 15 (29): 15–21. [https://doi.org/10.1016/S0968-8080\(07\)29303-6](https://doi.org/10.1016/S0968-8080(07)29303-6)
- Andrews, Ken. 1999. "The Wilderness Expedition as a Rite of Passage: Meaning and Process in Experiential Education." *Journal of Experiential Education* 22 (1): 35–43. <https://doi.org/10.1177/105382599902200107>
- APA, American Psychological Association. 2018. Guidelines for Psychological Practice with Boys and Men. Saatavilla <https://www.apa.org/about/policy/boys-men-practice-guidelines.pdf>. Luettu 22.4.2020.
- Attenborough, David. 1966. "The Land-Diving Ceremony in Pentecost, New Hebrides." *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 251 (772): 503. <https://doi.org/10.1098/rstb.1966.0044>
- Ball, Jessica. 2013. "Indigenous Fathers in Canada: Multigenerational Challenges." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyotsna Pattnaik, 201–223. Dordrecht: Springer.
- Baron-Cohen, Simon. 2004. *Oleminen ero: Totuus miehen ja naisen aivoista*. Helsinki: Terra Cognita. Suomentanut Kimmo Pietiläinen.
- Bartolomei, Sandro, Giuseppe Grillone, Rocco Di Michele ja Matteo Cortesi. 2021. "A Comparison between Male and Female Athletes in Relative Strength and Power Performances." *Journal of Functional Morphology and Kinesiology* 6 (1). <https://doi.org/10.3390/jfmk6010017>
- Baszarkiewicz, Karolina ja Douglas P. Fry. 2008. "Peaceful Societies." Teoksessa *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict* (2. laitos), toimittanut Lester Kurtz, 1557–1570. Amsterdam: Elsevier Inc.
- Beckett, Francis. 2008. "The Men Who would Not Fight." *The Guardian*. Saatavilla <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/11/first-world-war-white-feather-cowardice>. Luettu 14.5.2021.
- Bly, Robert. 2015. *Iron John: A Book about Men*. 25. vuosipäivän painos. Boston, Massachusetts, USA: Da Capo Press.
- Bönte, Werner, Vivien D. Procher ja Diemo Urbig. 2016. "Biology and Selection into Entrepreneurship – The Relevance of Prenatal Testosterone Exposure." *Entrepreneurship Theory and Practice* 40 (5): 1121–1148. <https://doi.org/10.1111/etap.12165>

- Booker, Cara L., Alexandra J. Skew, Yvonne J. Kelly ja Amanda Sacker. 2015. "Media use, Sports Participation, and Well-being in Adolescence: Cross-Sectional Findings from the UK Household Longitudinal Study." *American Journal of Public Health* 105 (1): 173-179. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301783>
- Bottoman, Brian, Thandisizwe R. Mavundla ja Ferenc Toth. 2009. "Peri-Rite Psychological Issues Faced by Newly Initiated Traditionally Circumcised South African Xhosa Men." *Journal of Men's Health* 6 (1): 28-35. <https://doi.org/10.1016/j.jomh.2008.09.008>
- Brander, Juhani. 2020. *Miehen Kuolema*. Helsinki: WSOY.
- Bretherton, Inge, David J. Lambert ja Barbara Golby. 2005. "Involved Fathers of Preschool Children as seen by Themselves and their Wives: Accounts of Attachment, Socialization, and Companionship." *Attachment and Human Development* 7 (3): 229-251. <http://doi.org/10.1080/14616730500138341>
- Brizendine, Louann. 2007. *The Female Brain*. London, UK: Bantam Books.
- — —. 2010. *The Male Brain*. London, UK: Bantam Books.
- Brown, Judith K. 2015. "Rites of Passage: Female." Teoksessa *The International Encyclopedia of Human Sexuality*, toimittaneet Patricia Whelehan ja Anne Bolin, 1059-1114. Chichester, West-Sussex: Wiley-Blackwell.
- Campbell, Joseph. 2008. *The Hero with a Thousand Faces*, 3. uusittu painos. California, USA: New World Library.
- Carrigan, Tim, Bob Connell ja John Lee. 1985. "Toward a New Sociology of Masculinity." *Theory and Society* 14 (5): 551-604. <https://doi.org/10.1007/BF00160017>
- Chikomore, Jeremiah, Tawanda Makusha ja Linda Richter. 2013. "Father Involvement in Young Children's Care and Education in Southern Africa." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyostna Pattnaik, 261-278. Dordrecht: Springer.
- de Boise, Sam. 2019. "Editorial: Is Masculinity Toxic?" *International Journal for Masculinity Studies* 14 (3): 147-151. <https://doi.org/10.1080/18902138.2019.1654742>
- de Charny, Geoffroi. 2005. *A Knight's Own Book of Chivalry*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press. Kääntänyt englanniksi Elspeth Kennedy.
- Detta-Hagenmeyer, Dorothea E., Andrea B. Erzinger ja Barbara Reichle. 2014. "The Changing Role of the Father in the Family." *European Journal of Developmental Psychology* 11 (2): 129-135. <https://doi.org/10.1080/17405629.2014.883313>
- Diamond, Michael J. 2013. "Evolving Perspectives on Masculinity and its Discontents: Reworking the Internal Phallic and Genital Positions."

- Teoksessa *Masculinity and Femininity Today*, toimittaneet Ester Palerm Mari ja Frances Thomson-Salo, 1–24. London: Routledge.
- Dictionary.com. 2021. "Masculinity." Saatavilla <https://www.dictionary.com/browse/masculinity>. Luettu 8.2.2021.
- Donovan, Jack. 2012. *The Way of Men*. Milwaukie, Oregon, USA: Dissonant Hum.
- Doyle, Derek. 2005. "Ritual Male Circumcision: A Brief History ." *The Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh* 35 (3): 279–285. Saatavilla https://www.rcpe.ac.uk/journal/issue/journal_35_3/doyle_circumcision.pdf
- Dreman, Solly. 2000. "The Influence of Divorce on Children." *Journal of Divorce & Remarriage* 32 (3–4): 41–71. https://doi.org/10.1300/J087v32n03_03
- Eggebeen, David J., Chris Knoester ja Brandon McDaniel. 2013. "The Implications of Fatherhood for Men." Teoksessa *Handbook of Father Involvement* (2. Laitos), toimittaneet Natasha J. Cabrera ja Catherine S. Tamis-LeMonda, 338–257. New York: Routledge.
- Eime, Rochelle M., Janet A. Young, Jack T. Harvey, Melanie J. Charity ja Warren R. Payne. 2013. "A Systematic Review of the Psychological and Social Benefits of Participation in Sport for Children and Adolescents: Informing Development of a Conceptual Model of Health through Sport." *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 10 (98): 1–21. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-10-98>
- Eisenegger, Christoph, Johannes Haushofer ja Ernst Fehr. 2011. "The Role of Testosterone in Social Interaction." *Trends in Cognitive Sciences* 15 (6): 263–271. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2011.04.008>
- Eldredge, John. 2010. *Wild at Heart*. Nashville, Tennessee: Nelson Books.
- Enbuske, Tuomas. 2019. "Enbusken kolumni: Olette taas väärässä - "toksinen maskuliinisuus" on ihanaa." *Ilta-lehti*. Saatavilla <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/10060b44-a03e-4d27-b6f9-70b560890ce9>. Luettu 26.3.2021.
- Encyclopedia of Religion. 2021. "Initiation: Men's Initiation." Saatavilla <https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/initiation-mens-initiation>. Luettu 14.7.2021.
- Erlank, Natasha. 2017. "'Brought into Manhood': Christianity and Male Initiation in South Africa in the Early 20th Century." *Journal of Southern African Studies* 43 (2): 251–265. <https://doi.org/10.1080/03057070.2017.1295644>
- Farrely, Daniel, Rebekka Owens, Hannah R. Elliot, Hannah R. Walden ja Mark A. Wetherell. 2015. "The Effects of being in a "New Relationship" on Levels of Testosterone in Men." *Evolutionary Psychology* 13 (1): 250–261. <https://doi.org/10.1177/147470491501300116>

- Figueira, Thomas. 2018. "Helotage and the Spartan Economy." Teoksessa *A Companion to Sparta*, toimittanut Anton Powell, 565–595. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Fitzgerald, Hiram E. ja Erika London Bocknek. 2013. "Fathers, Children, and the Risk-Resilience Continuum." Teoksessa *Handbook of Father Involvement* (2. laitos), toimittaneet Natasha J. Cabrera ja Catherine S. Tamis-LeMonda, 168-185. New York: Routledge.
- Fjørtoft, Ingunn. 2004. "Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development." *Children, Youth and Environments* 14 (2): 21–44. <https://www.jstor.org/stable/10.7721/chilyoutenvi.14.2.0021>
- Flanders, Joseph L., Vanessa Leo, Daniel Paquette, Robert O. Pihl ja Jean R. Séquin. 2009. "Rough-and-Tumble Play and the Regulation of Aggression: An Observational Study of Father-Child Play Dyads." *Aggressive Behavior* 35 (4): 285-295. <https://doi.org/10.1002/ab.20309>
- Gilmore, David D. 1990. *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity*. New Haven & London: Yale University Press.
- Gray, Peter B., Sonya M. Kahlenberg, Emily S. Barrett, Susan F. Lipson ja Peter T. Ellison. 2002. "Marriage and Fatherhood are Associated with Lower Testosterone in Males." *Evolution and Human Behavior* 23 (3): 193–201. [https://doi.org/10.1016/S1090-5138\(01\)00101-5](https://doi.org/10.1016/S1090-5138(01)00101-5)
- Groth, Miles. 2007. "'Has Anyone seen the Boy?': The Fate of the Boy in Becoming a Man." *Boyhood Studies* 1 (1): 6–42. <https://doi.org/10.3149/thy.0101.6>
- Hage, Elias. 2016. "The Modern Boy's Rite of Passage and the Lacking Component of Transcendental Death Acknowledgement." *Journal of Humanistic Psychology* 58 (2): 214–233. <https://doi.org/10.1177/0022167815627918>
- Hännikäinen, Timo. 2015. *Kunnia - Esseitä maskuliinisuudesta*. Turku: Kustannusosakeyhtiö Savukeidas.
- Heald, Suzette. 1999. *Manhood and Morality: Sex, Violence and Ritual in Gisu Society* (1. laitos). London: Routledge.
- Herdt, Gilbert H. 1982. "Sambia Nosebleeding Rites and Male Proximity to Women." *Ethos: Journal of the Society for Psychological Anthropology* 10 (3): 135–156. <https://doi.org/10.1525/eth.1982.10.3.02a00010>
- Hewlett, Barry S. ja Shane J. Macfarlan. 2010. "Father's Roles in Hunter-Gatherer and Other Small-Scale Cultures." Teoksessa *The Role of the Father in Child Development* (5. laitos), toimittanut Michal E. Lamb, 413–334. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

- Heywood, Colin. 2001. *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Ho, Hsiu-Zu, Chu-Ting Ko, Connie N. Tran, Jessica M. Phillips ja Wei-Wen Chen. 2013. "Father Involvement in Taiwan: A Progressive Perspective." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyotsna Pattnaik, 329–342. Dordrecht: Springer.
- Hoff-Sommers, Christina. 2013. *The War Against Boys: How Misguided Policies are Harming our Young Men* (uusi ja laajennettu laitos). New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Huberman, Andrew. 2021. "The Science of how to Optimize Testosterone & Estrogen | Huberman Lab Podcast #15." Saatavilla <https://www.youtube.com/watch?v=qJXKhu5UZwk>. Katsottu 1.5.2021.
- IHH Humanitarian and Social Research Center. 2020. "2020 Orphan Report." Saatavilla https://insamer.com/en/2020-orphan-report_2928.html#:~:text=According%20to%20UNICEF%2C%20almost%2010%2C000,million%20orphans%20in%20the%20world. Luettu 7.5.2021.
- Itulua-Abumere, Flourish. 2013. "Understanding Men and Masculinity in Modern Society." *Open Journal of Social Science Research* 1 (2): 42–45. <http://doi.org/10.12966/ojssr.05.05.2013>
- Jennings, William John. 2011. "'I Feel Older': Investigating the Impact of a Father and Son 'Rites of Passage' Program." *Boyhood Studies* 5 (1): 61–80. <https://doi.org/10.3149/thy.0501.61>
- John, Aesha, Amy Halliburton ja Jeremy Humphrey. 2013. "Child–mother and Child–father Play Interaction Patterns with Preschoolers." *Early Child Development and Care* 183 (3–4): 483–497. <https://doi.org/10.1080/03004430.2012.711595>
- Jokinen, Arto. 2000. *Panssaroitu Maskuliinisuus: mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- — —. 1999. "Suomalainen miestutkimus ja -liike: muutoksen mahdollisuus?" teoksessa *Mies ja muutos: Kriittisen miestutkimuksen teemoja*, toimittanut Arto Jokinen, 15–51. Tampere: Tampere University Press.
- Kahn, Jack S. 2009. *An Introduction to Masculinities*. Chichester, West-Sussex: John Wiley & Sons, Inc.
- Kalmijn, Matthijs. 2015. "Father-Child Relations After Divorce in Four European Countries: Patterns and Determinants." *Comparative Population Studies* 40 (3): 251–276. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2015-10>
- Karlsson, Gunnar. 2014. "Masculinity as Project: Some Psychoanalytic Reflections." *International Journal for Masculinity Studies* 9 (4): 249–268. <https://doi.org/10.1080/18902138.2014.908631>

- Keen, Sam. 1991. *Fire in the Belly: On being a Man*. New York: Bantam Books.
- Kivimäki, Ville. 2013. *Murtuneet mielet: Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.
- — —. 2014. "Sotamies Riitaojan poikauhri: Sota suomalaisen Mieheyden myyttisenä lähteenä." Teoksessa *Näkymätön sukupuoli: mieheyden pitkä historia*, toimittaneet Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman ja Marko Lamberg, 246–270. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Knoester, Chris ja Theo Randolph. 2019. "Father-Child Sports Participation and Outdoor Activities: Patterns and Implications for Health and Father-Child Relationships." *Sociology of Sport Journal* 36 (4): 1–27. <https://doi.org/10.1123/ssj.2018-0071>
- Lamb, Michael E. 2010. "How do Fathers Influence Children's Development? Let Me Count the Ways." Teoksessa *The Role of the Father in Child Development* (5. Laitos), toimittanut Michael E. Lamb, 1–26. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, Michael E. ja Charlie Lewis. 2013. "Father-Child Relationships." Teoksessa *Handbook of Father Involvement* (2. Laitos), toimittaneet Natasha J. Cabrera ja Catherine S. Tamis-LeMonda, 119–134. New York: Routledge.
- Lamminmäki, Annamarja, Melissa Hines, Tarja Kuiri-Hänninen, Leena Kilpeläinen, Leo Dunkel ja Ulla Sankilampi. 2012. "Testosterone Measured in Infancy Predicts Subsequent Sex-Typed Behavior in Boys and in Girls." *Hormones and Behavior* 61 (4): 611–616. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2012.02.013>
- Lamp, Frederick. 1978. "Frogs into Princes: The Temne Rabai Initiation." *African Arts* 11 (2): 38–95. <https://doi.org/10.2307/3335447>
- Lassek, William D ja Steven J. C. Gaulin. 2009. "Costs and Benefits of Fat-Free Muscle Mass in Men: Relationship to Mating Success, Dietary Requirements, and Native Immunity." *Evolution and Human Behavior* 31 (3): 322–328. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2009.04.002>
- LeBlanc, Steven ja Katherine E. Register. 2004. *Constant Battles: The Myth of the Peaceful, Noble Savage*. New York: St. Martin's Griffin.
- Levant, Ronald F. 1997. "The Masculinity Crisis." *The Journal of Men's Studies* 5 (3): 221–231. <https://doi.org/10.1177/106082659700500302>
- Liikenneturva. 2021. "Nuoret (15-24) Liikenteessä." Saatavilla <https://www.liikenneturva.fi/fi/eri-ikaisena/nuoret-15-24-liikenteessa>. Luettu 26.3.2021.
- Lines, Andrew ja Graham Gallasch. 2009. "The Rite Journey: Rediscovering Rites of Passage for Boys." *Boyhood Studies* 3 (1): 74–89. <https://doi.org/10.3149/thy.0301.74>

- Mäki, Markus. 2020. "Kysely: Nuorten maanpuolustustahto kääntyi kasvuun – myös yleisen asevelvollisuuden kannatus jyrkässä nousussa." *Yle*. <https://yle.fi/uutiset/3-11179169>. Luettu 13.3.2021
- Manninen, Vesa. 1991. *Pojan polku, isän tie*. Helsinki: Kirjayhtymä/Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistys.
- Martin, Andrew J. 2013. "Male Involvement in Children's Lives: The Australian Context. Roles and Relevance to Academic and Nonacademic Outcomes in the Australian Context." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyotsna Pattnaik, 241–260. Dordrecht: Springer.
- Mbamalu, Socrates. 2017. "The Hamar: The Bull Jumping Ethnic Group of Ethiopia." *This is Africa*, 17.2. Saatavilla <https://thisisafrika.me/african-identities/hamar-bull-jumping-ethnic-group-ethiopia/>.
- McIntyre, Matthew H. ja Carolyn Pope Edwards. 2009. "The Early Development of Gender Differences." *Annual Review of Anthropology* 38 (1): 83–97. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-091908-164338>
- Merriam-Webster Dictionary. 2021. "Masculinity." Saatavilla <https://www.merriam-webster.com/dictionary/masculinity>. Luettu 8.2.2021.
- Miller, Eric D. 2012. "Why the Father Wound Matters: Consequences for Male Mental Health and the Father-Son Relationship." *Child Abuse Review* 22 (3): 194–208. <https://doi.org/10.1002/car.2219>
- Plotshwa, Sindisiwe Charlotte. 2015. "Like Father, Like Son?". Saatavilla <https://wiredspace.wits.ac.za/handle/10539/20718>. Maisterintutkielma, University of the Witwatersrand.
- Montgomery, Heather. 2009. *An Introduction to Childhood: Anthropological Perspectives on Children's Lives*. Chichester, West-Sussex: John Wiley & Sons, Inc.
- Moore, Robert ja Douglas Gillette. 1990. *King, Warrior, Magician, Lover*. New York: HarperCollins.
- Morrone, Michelle Henault ja Yumi Matsuyama. 2013. "The Father Image in Japan: Traditional Roles and Emerging Realities in Conflict." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyotsna Pattnaik, 317–327. Dordrecht: Springer.
- Myllärniemi, Jorma. 2010. *Mieheksi ilman isää*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kotimaa/Kirjapaja.
- National Geographic. 2012. "Could You Pass the Bullet Ant Test? | National Geographic." Saatavilla <https://www.youtube.com/watch?v=XwvIFO9srUw>. Katsottu 14.7.2021,

- Neubauer, Ian Lloyd. 2014. "Meet Vanuatu's Land-Diving Daredevils, Who Inspired Bungee Jumping." *CNN Travel*.
<https://edition.cnn.com/travel/article/vanuatu-land-divers/index.html>.
 Luettu 6.10.2021
- Nurmi, Lauri. 2019. "IL paljastaa: Armeijan suorittavien miesten määrä on romahtanut - asepalvelusta ei enää voi kutsua koko ikäluokan asiaksi." *Iltalehti*.
<https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/30644552-7f03-4b42-9faa-5c860903385>
 3. Luettu 13.3.2021
- Ojanen, Eero. 2003. *Miehen Filosofia*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Pappas, Stephanie. 2019. "APA Issues First-Ever Guidelines for Practice with Men and Boys." Saatavilla
<https://www.apa.org/monitor/2019/01/ce-corner>. Luettu 20.5.2021.
- Paquette, Daniel ja Caroline Dumont. 2013. "Is Father-child Rough-and-Tumble Play Associated with Attachment Or Activation Relationships?" *Early Child Development and Care* 183 (6): 760-773.
<https://doi.org/10.1080/03004430.2012.723440>
- Pease, Bob. 2000. "Beyond the Father Wound: Memory-Work and the Deconstruction of the Father-son Relationship." *The Australian and New Zealand Journal of Family Therapy* 21 (1): 9-15.
<https://doi.org/10.1002/j.1467-8438.2000.tb00405.x>
- Pinnock, Don. 1997. *Gangs, Rituals & Rites of Passage*. African Sun Press ja Kapkaupungin yliopiston kriminologian instituutti.
- Pleck, Joseph H. 2010. "Fatherhood and Masculinity." Teoksessa *The Role of the Father in Child Development* (5. laitos), toimittanut Michael E. Lamb, 27-57. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Pruett, Kyle D. 2000. *Fatherneed: Why Father Care is as Essential as Mother Care for Your Child*. New York: The Free Press.
- Puohiniemi, Martti ja Göte Nyman. 2007. *Mies. Arvot, roolit ja tunteet*. Espoo: Limor kustannus.
- Puts, David A. 2010. "Beauty and the Beast: Mechanisms of Sexual Selection in Humans." *Evolution and Human Behavior* 31 (3): 157-175.
<https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.02.005>
- Quayle, Michael, Graham Lindegger, Kirsty Brittain, Neesa Nabee ja Charlene Cole. 2018. "Women's Ideals for Masculinity Across Social Contexts: Patriarchal Agentic Masculinity is Valued in Work, Family, and Romance but Communal Masculinity in Friendship." *Sex Roles* 78 (1): 52-66.
<https://doi.org/10.1007/s11199-017-0772-9>

- Richer, Nicolas. 2018. "Spartan Education in the Classical Period." Teoksessa *A Companion to Sparta*, toimittanut Anton Powell, 525–542. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell. Kääntänyt englanniksi Anton Powell.
- Roggman, Lori A., Robert H. Bradley ja Helen H. Raikes. 2013. "Fathers in Family Contexts." Teoksessa *Handbook of Father Involvement* (2. Laitos), toimittaneet Natasha J. Cabrera ja Catherine S. Tamis-LeMonda, 186–201. New York: Routledge.
- Rohr, Richard. 2004. *Adam's Return: The Five Promises of Male Initiation*. New York: The Crossroad Publishing Company.
- Roopnarine, Jaipaul L. 2013. "Father-Child Involvement in English-Speaking Caribbean Countries: Links to Childhood Development." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyotsna Pattnaik, 183–200. Dordrecht: Springer.
- Sanders, Andrew. 2008. "Warriors, Anthropology Of." Teoksessa *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict* (2. laitos), toimittanut Lester Kurtz, 2432–2442. Amsterdam: Elsevier Inc.
- Sell, Aaron, Liana S. E. Hone ja Nicholas Pound. 2012. "The Importance of Physical Strength to Human Males." *Human Nature* 23 (1): 30–44. <https://doi.org/10.1007/s12110-012-9131-2>
- Sinkkonen, Jari. 1998. *Yhdessä isän kanssa*. Porvoo - Helsinki - Juva: WSOY.
- — —. 2005. *Elämäni poikana*. Helsinki: WSOY.
- Sissons, Claire ja Murrell, Daniel. 2018. "Typical Testosterone Levels in Males and Females." Saatavilla <https://www.medicalnewstoday.com/articles/323085>. Luettu 3.5.2021.
- Snyder, Jeffrey K., Daniel Fessler, M. T., Leonid Tiokhin, David A. Frederick, Sok Woo Lee ja Carlos David Navarrete. 2011. "Trade-Offs in a Dangerous World: Women's Fear of Crime Predicts Preferences for Aggressive and Formidable Mates." *Evolution and Human Behavior* 32 (2). <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2010.08.007>
- Sriram, Rajalakshmi ja Prachee Navalkar. 2013. "Fathering in India: Understanding Challenges and Opportunities." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyotsna Pattnaik, 278–300. Dordrecht: Springer.
- StGeorge, Jennifer ja Emily Freeman. 2017. "Measurement of Father-Child Rough-and-Tumble Play and its Relations to Child Behavior." *Infant Mental Health Journal* 38 (6): 709–725. <https://doi.org/10.1002/imhj.21676>
- SVT, Suomen virallinen tilasto. 2015. "5. Lapsista 82 prosenttia kahden vanhemman perheessä." Saatavilla https://www.stat.fi/til/perh/2014/02/perh_2014_02_2015-11-27_kat_005_fi.html. Luettu 4.6.2021.

- — —. 2016. "Palkansaajien työpaikkatapaturmat." Saatavilla http://www.stat.fi/til/ttap/2016/ttap_2016_2018-11-30_kat_001_fi.html. Luettu 13.3.2021.
- — —. 2018. "Palkansaajille työpaikalla vuonna 2018 sattuneet tapaturmat." Saatavilla http://www.stat.fi/til/ttap/2018/ttap_2018_2020-06-17_kat_001_fi.html. Luettu 13.3.2021.
- — —. 2020. "Solmittujen avioliittojen määrä väheni edelleen." Saatavilla https://www.stat.fi/til/ssaaty/2019/ssaaty_2019_2020-05-08_tie_001_fi.html. Luettu 14.7.2021.
- Tafessa, Serkalem. 2018. "Ethiopia's Bull-Jumping Ritual Turns a Boy into a Man." *Culture Trip*. Saatavilla <https://theculturetrip.com/africa/ethiopia/articles/ethiopias-cattle-jumping-ritual-turns-a-boy-into-a-man/>. Luettu 18.6.2021.
- Taipale, Joonas. 2013. "Facts and Fantasies: Embodiment and the Early Formation of Selfhood." Teoksessa *The Phenomenology of Embodied Subjectivity*, toimittaneet Rasmus Jensen ja Dermot Moran, 241–262. Heidelberg: Springer International Publishing.
- — —. 2016. "Varhaisten objektisuhteiden sukupuolittuneisuudesta." Teoksessa *Sukupuoli ja filosofia*, toimittaneet Kristina Rolin, Olli-Pekka Moisio, Martina Reuter ja Miira Tuominen, 58–70. Jyväskylä: SoPhi.
- Tamis-LeMonda, Catherine S., Lisa Baumwell ja Natasha J. Cabrera. 2013. "Father's Role in Children's Language Development." Teoksessa *Handbook of Father Involvement* (2. Laitos), toimittaneet Catherine S. Tamis-LeMonda ja Natasha J. Cabrera, 135–150. New York: Routledge.
- TVK, Tapaturmavakuutuskeskus. 2020. "Työtapaturmatilastot." Saatavilla <https://www.tvk.fi/tilastot-ja-julkaisusarjat/tilastot/tyotapaturmatilastot/>. Luettu 13.3.2021.
- Teitler, Julien O. 2001. "Father Involvement, Child Health and Maternal Health Behavior." *Children and Youth Services Review* 23 (4-5): 403–425. [https://doi.org/10.1016/S0190-7409\(01\)00137-2](https://doi.org/10.1016/S0190-7409(01)00137-2)
- Telban, Borut. 1997. "Being and 'NonBeing' in Ambonwari (Papua New Guinea) Ritual." *Oceania* 67 (4): 308–325. <https://doi.org/10.1002/j.1834-4461.1997.tb02623.x>
- The Oxford Companion to the Body. 2021. "Initiation Rites." Saatavilla <https://www.encyclopedia.com/medicine/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/initiation-rites>. Luettu 14.7.2021.
- THL, Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2018. "Vanhempien erot." Saatavilla <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/katsaus-lasten-ja-nuorten-hyvinyntiin-ja-palveluihin/vanhempien-erot>. Luettu 6.5.2021.

- — —. 2020a. "Kotitöiden ja hoivavastuun jakautuminen." Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/kotitoiden-ja-hoivavastuun-jakautuminen>. Luettu 13.3.2021.
- — —. 2020b. "Ammattialojen sukupuolen mukainen segregatio." Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/tyo-ja-toimeentulo/ammattialojen-sukupuolen-mukainen-segregatio>. Luettu 13.3.2021.
- — —. 2021a. "Sukupuolten hyvinvointi- ja terveyserot." Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/hyvinvointi-ja-terveys/sukupuolten-hyvinvointi-ja-terveyserot>. Luettu 13.3.2021.
- — —. 2021b. "Työllisyys ja työsuhteet sukupuolittain." Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/tyo-ja-toimeentulo/tyollisyys-ja-tyosuhteet-sukupuolittain>. Luettu 13.3.2021.
- Thomas, Andrew G., Peter K. Jonason, Jesse D. Blackburn, Leif E. O. Kennair, Rob Lowe, John Malouff, Steve Stewart-Williams, Danielle Sulikowski ja Norman P. Li. 2020. "Mate Preference Priorities in the East and West: A Cross-Cultural Test of the Mate Preference Priority Model." *Journal of Personality* 88 (3): 606–620. <https://doi.org/10.1111/jopy.12514>
- Toivonen, Terhi ja Juha Rissanen. 2019. "Suomessa on vallalla yhä jako naisten ja miesten töihin – katso, miten alat ovat juuttuneet sukupuoliin." *Yle*. <https://yle.fi/uutiset/3-10631824>. Luettu 13.3.2021.
- Torgovnick, Marianna. 1994. "Tracking the Men's Movement." *American Literary History* 6 (1): 155–170. <https://doi.org/10.1093/alh/6.1.155>
- Turner, Victor. 2007. *Rituaali: Rakenne ja communitas*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Summa/Suomen antropologinen seura.
- Van Driel, Mels. 2009. *Manhood: The Rise and Fall of the Penis*. 33 Great Sutton Street, London ECIV ODX, UK: Reaktion Books Ltd.
- Vandello, Joseph A., Jennifer K. Bosson, Dov Cohen, Rochelle M. Burnaford ja Jonathan R. Weaver. 2008. "Precarious Manhood." *Journal of Personality and Social Psychology* 95 (6): 1325–1339. <https://doi.org/10.1037/a0012453>
- Värnik, Peeter. 2012. "Suicide in the World." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 9 (3): 760–771. <https://doi.org/10.3390/ijerph9030760>
- Veitch, Jenny, Sarah Bagley, Kylie Ball ja Jo Salmon. 2006. "Where do Children Usually Play? A Qualitative Study of Parents' Perceptions of Influences on Children's Active Free-Play." *Health & Place* 12: 383–393. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2005.02.009>
- Waling, Andrea. 2019. "Problematising 'Toxic' and 'Healthy' Masculinity for Addressing Gender Inequalities." *Australian Feminist Studies* 34 (101): 362–375. <https://doi.org/10.1080/08164649.2019.1679021>

- Whitehouse, Harvey. 1996. "Rites of Terror: Emotion, Metaphor and Memory in Melanesian Initiation Cults." *The Journal of Royal Anthropological Institute* 2 (4): 705–715. <https://doi.org/10.2307/3034304>
- Wibben, Annick T. R. ja Jennifer Turpin. 2008. "Women and War." Teoksessa *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict* (2. Laitos), toimittanut Lester Kurtz, 2456–2467. Amsterdam: Elsevier Inc.
- Wu, Zhonghe, Song A. An ja Shuhua An. 2013. "Fathers' Role in Chinese Children's Education." Teoksessa *Father Involvement in Young Children's Lives: A Global Analysis*, toimittanut Jyotsna Pattnaik, 301–316. Dordrecht: Springer.
- Wulf, Christoph. 2015. "The Birth as a Rite of Passage from Man to Father." *Journal of Gender and Power* 3 (1): 11–23. <http://hdl.handle.net/10593/13991>